

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO SAUGUMO AKADEMIJA**

ALGIRDAS KNIUKŠTA
TEISĖ IR POLICIJOS VEIKLA
TPOkms22-1

**PILietiškumas pareigūno veikloje. Praktiniai ir
etiniai aspektai**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas: Prof. hab. dr. Vaiva Zuzevičiūtė

Kaunas, 2024

TURINYS

ĮVADAS	3
1. PILIETIŠKUMAS PAREIGŪNŲ VEIKLOJE: TEORINIAI ASPEKTAI.....	7
1.1. Pilietiškumo sampratos turinys.....	7
1.2. Pareigūnų pilietiškumo teisinis reglamentavimas	14
1.2.1. Pareigūnų pilietiškumo reglamentavimas tarptautiniuose teisės aktuose.....	14
1.2.2. Pareigūnų pilietiškumo reglamentavimas nacionaliniuose teisės aktuose	17
1.3. Pareigūnų veiklos principai kaip pilietiškumo įgyvendinimo prielaida	21
1.4. Statutinių pareigūnų profesinių sąjungų teisinio reglamentavimo Lietuvoje ypatumai	31
1.5. Praktinių ir etinių pilietiškumo problemų pareigūnų veikloje identifikavimas.....	33
2. PILIETIŠKUMO POLICIJOS PAREIGŪNŲ VEIKLOJE EMPIRINIS TYRIMAS	39
2.1. Tyrimo metodika ir eiga	39
2.2. Tyrimo rezultatų analizė.....	40
IŠVADOS	59
LITERATŪROS SĄRAŠAS	61
PRIEDAI.....	66
ANOTACIJA	74
ANNOTATION	75
SANTRAUKA	76
SUMMARY	77
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	78

IVADAS

Temos aktualumas. Pilietinė visuomenė yra vienas esminių siekių išskirtų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje¹. Buvęs JTO generalinis sekretorius Ban Ki – Moon pilietinę visuomenę įvardina kaip vieną esminių aspektų kuriant demokratinę teisinę valstybę: „*Pilietinė visuomenė yra demokratijos deguonis. Pilietinė visuomenė veikia kaip socialinės pažangos ir ekonominio augimo katalizatorius. Jai tenka kritinis vaidmuo užtikrinant valdžios atskaitingumą ir ji padeda atstovauti įvairiapusiams gyventojų interesams, įskaitant ir labiausiai pažeidžiamas visuomenės grupes*“.²

Pareigūnų veikla gali būti traktuojama kaip tarnybinių pareigų atlikimas, tarnaujant visuomenės interesams ir atliekant tarpinės grandies tarp piliečių ir valdžios atstovų, vaidmenį. Kiekvienos valstybės tikslas yra turėti tokią policiją, kuri efektyviai atliktų jai priklausančias užduotis, jos veikla būtų skaidri ir ja pasitikėtų visuomenės nariai. Lietuvos Respublikos policijos tobulinimas ir modernizavimas pastaruoju metu užima pakankamai svarbią vietą viešojo administravimo srityje. Šis sektorius patiria daug reikšmingų permainų, nukreiptų į tai, kad būtų užtikrinti kokybiški santykiai tarp policijos pareigūnų bei piliečių, o teikiamos paslaugos kokybiškos bei atitinkančios standartus ir paslaugų gavėjų lūkesčius. Pilietinių teisių užtikrinimas bei skatinimas yra viena iš pareigūnų užduočių, siekiant sukurti pilietinę visuomenę, apie kurią V. Sinica³ teigia, jog „*Pilietinę tautą, kaip ir pilietinę visuomenę, apibrėžiantis bruožas yra pilietiškumas. Šis nėra tik viena iš pilietinės tautos savybių, tai – jos pamatas ir būtina egzistavimo sąlyga. Pilietybė ir pilietiškumas šiuo atveju yra pagrindas, dėl kurio tokia bendruomenė turėtų išsaugoti stabilumą. Galima sakyti, pilietinė tauta yra piliečių bendrija, o ne pilietiška tauta*“⁴. D. Beinoravičius, E. Bilevičiūtė, M. Vainiūtė⁴, kaip vieną iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės kūrimo prielaidų įvardina profesines sąjungas, kurios atstovauja pareigūnų interesus.

Pareigūnų veikla yra griežtai reglamentuojama įstatymų. Tačiau, pareigūnai privalo dirbti ne tik laikydamiesi reglamentų, bet ir užtikrinti atliekamo darbo kokybę, siekti kuo didesnio efektyvumo bei profesionalumo, atlikdami savo tiesiogines pareigas. Policijos pareigūnai atstovauja visų visuomenės narių interesus, tad jiems keliami aukšti reikalavimai, apimantys ne tik profesinę kompetenciją, bet ir asmenines savybes, tokias kaip sąžiningumas, teisingumas bei geranoriškumas. Tačiau, nereikia pamiršti, kad nepaisant užimamų pareigų, policijos pareigūnų

¹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, TAR žiūrėta 2023 m. rugsėjo 4 d., <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA>.

² Algis Krupavičius, Ligita Šarkutė, *Kas ką gauna, kada ir kaip: partijų ir interesų grupių sąveika Europos demokratijose* (Vilnius: MRU, 2021): 13.

³ Vytautas Sinica, „Pilietinės tautos kūrimas: galimybės ir ribos“, *Logos* 87 (2016): 74-75.

⁴ Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Vilnius: MRU, 2017: 412.

veiklai įtakos turi ir asmeniniai motyvai, turintys įtakos jų kasdieninei veiklai. Tai sudaro prielaidas praktinių ir etinių pilietiškumo problemų atsiradimui policijos struktūrose. Paminėtinos tokios problemos kaip korupcija, piktnaudžiavimas užimamomis pareigomis ir kt. Tokios problemos lemia neigiamą visuomenės požiūrį į policijos pareigūnų veiklą, menkina pasitikėjimą valstybės institucijomis bendrai ir kelia grėsmę pilietinės visuomenės kūrimui. Viena iš pilietinės visuomenės savybių yra asmenų teisė ginti savo teisėtus interesus, tai paminėtina ir kalbant apie profesinę veiklą. Policijos pareigūnų profesinės sąjungos atlieka svarbų vaidmenį įvairiose situacijose, pavyzdžiui, kuomet pareigūnui, turinčiam narystę profesinėje sąjungoje, planuojama skirti tarnybinę nuobaudą. VTS 61 str. 5 p.⁵ numato, jog skiriant tarnybines nuobaudas pareigūnams profesinių sąjungų nariams, išskyrus tarnybinę nuobaudą – atleidimą iš vidaus tarnybos, taip pat reikalingas išankstinis profesinės sąjungos renkamojo organo sutikimas. Galima daryti prielaidą, jog šis įstatymo punktas gali turėti dvejopą prasmę: ir apsaugoti pareigūnus nuo nepelnytų tarnybinių nuobaudų, esant tarnybinio patikrinimo trūkumams, ir išvengti pelnytų nuobaudų profesinėms sąjungos pernelyg uoliai ginant pareigūnų teises.

Temos aktualumas yra grindžiamas pilietiškumo reglamentavimo pareigūnų veikloje daugiakomponentiškumu ir nevienareikšmiu reglamentavimu, kuris reikalauja išsamios analizės.

Tiriama problema. Nepaisant to, jog pareigūnai yra traktuojami kaip pilietiškų asmenų pavyzdžiai, pareigūnų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose bei veiklos principuose, nėra tiesiogiai, vartojant būtent šią sąvoką, numatytų konkrečių įpareigojimų, kuriais vadovaujantis pareigūnai galėtų prisidėti prie pilietiškumo vystymo bei propagavimo visuomenėje ir savo pačių profesinės ar asmeninės veiklos atžvilgiu. Todėl pareigūnų pilietiškumą galima įvardinti kaip visus veiklos principus apimančią pagrindą. Galima daryti prielaidą, jog pareigūnų pilietiškumas priklauso nuo daugelio aspektų. Jei pareigūnas⁶ yra motyvuotas, turi konkrečius tikslus, jo iniciatyva yra palaikoma vyresnybės, pilietiškumo raiška yra įgyvendinama nesunkiai. Kitu atveju, esant griežtai nubrėžtiems rėmams, dideliame darbo krūviui, supant pasyviems kolegoms ir vyresnybei, pilietiškumo siekis gali likti antrame plane. Kaip teigia D. Genys⁷ „*Pilietiškumas tėra vienas iš daugelio vaidmenų, kurį piliečiai pasirenka atlikti ar ne*“.

Nepaisant to, jog pareigūnų veiklos principai yra reglamentuojami teisės aktuose ir etikos kodeksuose, tačiau platesnis pilietiškumo sampratos ir sąvokos paaiškinimas pareigūnų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose, nėra pateikiamas. Taigi, galima daryti prielaidą, kad

⁵ „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas“, TAR žiūrėta 2023 m. rugsėjo 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c>.

⁶ Vartojama sąvoka „pareigūnas“ apima ir moteriškos lyties sąvoką „pareigūnė“ (autorius pastaba).

⁷ Dainius Genys, „Valstybės viduje: pilietinės savivokos galimybė ir pilietinio elgesio trajektorijos“, *Darbai ir dienos* 65 (2016): 213.

pilietiškumo traktavimas priklauso nuo policijos pareigūnų asmeninių savybių, požiūrio į darbą, santykio su visuomenės nariais, kolegomis ir kt. Pareigūnų nesivadovavimas pilietiškumo principais skatina visuomenės nepasitikėjimą pareigūnų veikla. Policija atlieka itin svarbią funkciją mūsų ir kitose demokratinėse šalyse ir jos tobulumo kartelė yra gana aukšta, tačiau problemos, susijusios su pilietiško elgesio pažeidimais, šioje sistemoje yra gana rimtos. Informaciniai pranešimai apie nepilietišką pareigūnų elgesį nėra retas atvejis ir atspindi bendras tendencijas teisėsaugos srityje. Nepaisant to, kad pasitikėjimas Lietuvos policija pastaraisiais metais augo, problema išlieka aktuali, kadangi pareigūnų nusižengimai pilietiškumui menkina pagarbą visuomenės akyse bei sukelia nepasitikėjimą visa teisėsaugos sistema. Negalima atmesti prielaidos, jog pareigūnai nesusiduria su dilemomis, susijusiomis su pilietišku elgesiu, kurioms atsispirti reikia arba vidinių resursų arba visiško atsidavimo tarnybai. Todėl kyla klausimas, kaip pareigūnai traktuoja pilietiškumo sampratą ir su kokiais iššūkiais susiduria, kas lemia jų elgesį vienokioje ar kitokioje situacijoje ir kiek yra svarbus pilietiškumas, siekiant užtikrinti pareigūnų veiklos efektyvumą.

Tyrimo naujumas. Pilietiškumas ir pilietinės visuomenės kūrimas yra daugelio sričių mokslininkų tyrimų objektas, tačiau pareigūnų pilietiškumo klausimai mokslinėje literatūroje nėra pakankamai išsamiai išnagrinėti. Paminėtini tokie darbai kaip V. Zuzevičiūtės publikacija „Citizenship and a young person: expected and unexpected aspects“ (2022), D. Bisigirskienės magistro baigiamasis darbas „Teisėsaugos pareigūno galima įtaka pilietinės visuomenės kūrimui: teisinės prielaidos“ (2019), tačiau gilesnė policijos pareigūnų pilietiškumo analizė tam tikrais aspektais (pvz. dalyvavimo profesinėse organizacijose) nebuvo atlikta. Šio magistrinio darbo naujumas pasireiškia tuo, jog šiuo metu Lietuvoje siekiama sukurti efektyviai funkcijas atliekančią policijos struktūrą, prisidedančią prie visuomenės pilietiškumo skatinimo, rodančią pavyzdį visuomenės nariams bei susiduriančią su kuo mažesniu kiekiu etinių problemų.

Tyrimo reikšmė. Magistro baigiamasis darbas gali būti naudingas platesnei pilietiškumo sampratos pareigūnų veiklos kontekste analizei.

Tyrimo objektas. Pilietiškumas pareigūno veikloje.

Tyrimo tikslas. Išanalizuoti praktinius bei etinius pilietiškumo aspektus pareigūno veikloje.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti pilietiškumo sampratos turinį;
2. Išnagrinėti pareigūnų pilietiškumo raiškos teisinio reglamentavimo aspektą tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose;
3. Atskleisti pareigūnų veiklos ypatumus pilietiškumo aspektu;

4. Išanalizuoti praktinę bei etinę pareigūnų pilietiškumo raišką subjektyvioje pareigūnų perspektyvoje.

1. PILIETIŠKUMAS PAREIGŪNŲ VEIKLOJE: TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Pilietiško sampratos turinys

Pilietiško, kaip diskusijų objekto, istorija yra gana sena. Galima teigti, jog dėmesys pilietiško, kaip pilietinės visuomenės pagrindui, nemažta dėl pilietiško daugiakomponentiškumo ir sudėtingumo. Kaip teigia V. Šlapkauskas⁸ „*pilietinė visuomenė savaime nevirsta realybe. Pilietinės visuomenės kaip idealo virsmas realybe yra sudėtingas procesas, kuriame turi susiformuoti pilietinei visuomenei būdinga individų socialinė mąstysena ir veikseną*“. Pilietiškas sietinas su geresnio visų visuomenės narių gyvenimo siekiu, efektyvesne tvarka, teisių užtikrinimu ir pan. Siekiant suprasti pilietiško svarbą pareigūno veikloje, tikslinga išanalizuoti pilietiško sampratą, apžvelgiant šio reiškinio istorines ištakas bei suformuojant išskiriant svarbiausius šiam laikmečiui pilietiško aspektus.

E. Šakalinė, I. Ruškienė ir Ž. Jucevičienė⁹ mini, jog pilietiško sampratos interpretacijas lemia skirtingais laikotarpiais vyravusios besikeičiančios žmogiškosios vertybės, kultūra bei socialiniai veiksniai. Pilietiško sampratos sudėtingumą apibūdina ir tai, jog pilietiškas nėra vienos mokslo disciplinos sąvoka. Kaip teigiama Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centro išleistame leidinyje „Pilietiškas ir pilietinė visuomenė“¹⁰, ši sąvoka labiau priskirtina filosofijai nei teisei. „Sąvoka pilietiškas suprantama kaip naudojimasis teisėmis ir atsakomybe, kurios yra susijusios su buvimu arba tapimu tam tikro vieneto (valstybės, miesto, politinės partijos, profesinės sąjungos ar nevyriausybinių organizacijos) nariu. Tai daugiau įsipareigojimas prisiimti teises ir pareigas rūpintis bendruomenės ateitimi, naudotis narystės (valstybėje ar organizacijoje) teikiamomis galimybėmis ir aktyviai dalyvauti. Būti piliečiu reiškia priimti tos valstybės esamą teisinę kultūrą ir prisiimti tam tikras pareigas, apibrėžtas įstatymais. Būti pilietišku reiškia prisiimti daugiau pareigų, nei tą įpareigoja įstatymai“.¹¹

Įprasta manyti, jog pilietiškas sietinas su demokratinės valstybės vertybėmis, tačiau istoriniai duomenys leidžia teigti, jog nėra tam tikrų išlygų. Laikoma, jog pilietiško koncepcijos ištakos yra senovės Antikos valstybės - Graikija ir Roma. Šiose šalyse pilietiško raiška buvo laikomas faktas, jog bent dalis piliečių galėjo dalyvauti įstatymų kūrime ar priėmime. Tačiau, reikia paminėti, jog tais laikais piliečiais buvo laikomi tik laisvi vyrai (ne

⁸ Vytautas Šlapkauskas, „Socialinio gyvenimo paradigmos kaita kaip iššūkis viešojo saugumo politikai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 20(2018): 285.

⁹ Eimantė Šakalinė, Ilma Ruškienė, Živilė Jucevičienė, *Jaunų žmonių įsitraukimas į piliečių dalyvavimo veiklas Klaipėdos mieste* (Klaipėda: KU, 2022):8.

¹⁰ Pilietiškas ir pilietinė visuomenė. Lyginamoji pilietiško sampratos analizė. (Vilnius: Nevyriausybinių organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012): 4.

¹¹ *Ibid.*

vergai ir ne užsieniečiai), o ir piliečio statusas „civitas“ buvo įgyjamas bei prarandamas.¹² E. Aleknavičiūtė¹³ sieja pilietiškumą su išsilavinimu. Anot autorės, civilizuotumą ar pilietiškumą labiausiai skatina išsilavinimas, tad aukščiausia pilietinės visuomenės išraiška būtų išminčių visuomenė. Pabrėžtinai ir aukštojo mokslo institucijų indėlis pilietinės visuomenės vystymuisi: „*Generuodamos naujas žinias bei idėjas ir suteikdamos prieigą prie globalių žinių, aukštojo mokslo institucijos prisideda ir prie pilietinės visuomenės vystymosi. Rengdamos kvalifikuotą ir adaptyvią darbo jėgą, jos padeda formuoti žmogiškąjį kapitalą ir sukuria pagrindą demokratijai ir socialinei sanglaudai*“.¹⁴

Darant prielaidą, jog aukštesnį išsilavinimą turintys asmenys, pasižymi didesne pilietine morale, paminėtinas E. Vaidelytės, G. Žilinsko ir R. Raulecko¹⁵ pastebėjimas, jog „aukštos pilietinės moralės piliečiai suvokia pilietiškumą ir dalyvavimą kaip savo pareigą. Žemos pilietinės etikos piliečiai pasitiki valdžios hierarchija ir mano, kad pilietis negali daryti įtakos viešajam valdymui“.

Pastebėtina, jog demokratines vertybes galima tapatinti su demokratine etika. „Demokratinės etikos pagrindą sudaro keturios vertybių grupės: 1) politinio režimo vertybės, 2) pilietiškumas (informuoti apie valdžios veiklą ir aktyvūs piliečiai), 3) visuomeninis interesas (racionalumas, nešališkumas, nesuinteresuotumas), 4) socialinė lygybė (teisingumas). Demokratinė etika apima tokias vertybes, kaip atsakomybė, viešumas, tolerancija, pagarba, bendradarbiavimas, patikimumas ir kt.“¹⁶ I. Aleknavičiūtė ir G. Paurienė¹⁷ pabrėžia etikos svarbą, teigdamos, demokratija grindžiama valdžios ir pasitikėjimo sąsaja, kas būdinga yra ir kalbant apie etiką.

Svarbiausi vardai, minimi diskutuojant apie pilietiškumą, pilietinę visuomenę yra Platonas bei Aristotelis. Šiame darbe nėra tikslo nuodugniai nagrinėti šių filosofų darbus, tačiau jų mintys suteikia įžvalgų apie pilietiškumo kilmę ir prasmę. Anot S. Bartninko¹⁸, Aristotelio darbe „Politika“, *pilietiškas* sietinas su tobula santvarka, kurioje klestint tobulai politinei santvarkai dera gero piliečio ir gero žmogaus gyvenimas. Platono požiūris į pilietiškumą nebuvo vienalytis, tačiau jo mintys atspindi šiuolaikiniam žmogui suprantamą ir priimtina pilietiškumo sampratą. Platonas laikėsi nuomonės, jog pilietiškoje visuomenėje visi piliečiai (paminėtina, jog

¹² „T-kit apie Europos pilietiškumą“, žiūrėta 2023 m. rugsėjo 12 d., <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261377/Tkit7.pdf/80046838-8154-489e-8e1c-51ddc0003bcb?t=1377276501000>.

¹³ Eglė Aleknavičiūtė, „Ar didesnė gyventojų su aukštuju išsilavinimu dalis lemia didesnę šalies ekonominę gerovę?“, *Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai*. Teminių straipsnių serija. 31(2020): 154.

¹⁴ *Ibid.*

¹⁵ Eglė Vaidelytė, Gintaras Žilinskas, Rimantas Rauleckas, „Piliečių įtrauktis į viešąjį valdymą teorinės apibrėžtys“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 16(2016): 256.

¹⁶ Jolanta Palidaskaitė, „Viešojo administravimo profesinių vertybių teoriniai aspektai“, *Filosofija. Sociologija*, 1(2004):34

¹⁷ Ingrida Aleknavičiūtė, Giedrė Paurienė, „Policijos pareigūnų veiklos teisinio reglamentavimo etinis aspektas“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 30(2022): 22.

¹⁸ Saulius Bartninkas, „Platoniškoji nuosaikumo politika ir šiuolaikinė pilietinė teorija“, *Problemos* 104(2023): 75.

piliečiais galėjo būti tik visai nedidelė gyvenusiųjų tam tikroje teritorijoje asmenų) turi teisę dalyvauti viešajame gyvenime, balsuoti bei dalyvauti rinkimuose ir politines pareigybes.

Vadovaujantis Platono požiūriu, galima teigti, jog gyventume pilietiškoje visuomenėje, kurioje visi piliečiai turi lygias teises dalyvauti svarbių valstybei klausimų sprendime, kandidatuoti ir politines pareigybes, balsuoti, dalyvauti nevyriausybinių organizacijų veikloje ir pan. Tačiau, visgi, pilietiško samprata reikalauja gilesnės analizės, kadangi konkretus pilietiško apibrėžimas neegzistuoja, o visuomenės narių požiūris į pilietišumą taip pat skiriasi.

Žvelgiant į pilietiško sampratos sudėtingumą, paminėtina, jog ši sąvoka neretai tapatinama su patriotizmu. M. Smetona¹⁹ mini istoriko A. Gumuliausko pastebėjimus, kuriuose pabrėžiamos patriotizmo sąsajos su pilietišku – „jo manymu, pilietiškas elgesys ir valstybės puoselėjimas yra tapatūs patriotizmo reiškiniui <...>. Tad galima teigti, kad sąžiningai ir nuoširdžiai vykdydamas piliečio pareigas, t. y. įsitraukdamas į valstybės gyvenimą, esi tikras savo šalies patriotas“.

Įdomią nuomonę apie pilietišumą pateikia A. Kaminskaitė²⁰, kuri teigia, jog postmodernistinėje stebimas virsmas iš piliečių visuomenės į profesionalų visuomenę, kurioje santykius reguliuoja ne Konstitucija, o profesiniai etikos kodeksai. Tokia nuomonė itin aktuali kalbant apie pareigūnų pilietišumą, jo ištakas ir turinį.

G. Plepytė – Davidavičienė²¹, nagrinėja pilietiško reikšmę per visiškai kitą prizmę. Ji teigia, jog pilietinis aktyvumas yra svarbus ne tik kaip demokratinės visuomenės garantas, bet jį tiesiogiai sietinas su visuomenės narių laimės lygiu. Anot G. Plepytės – Davidavičienės, aktyvus piliečių dalyvavimas socialinių grupių veiklose, kuria individo socialinį kapitalą, suteikdamas individams saugumo, bendrystės bei pasitikėjimo jausmą. D. Genio ir J. Imbrasaitės²² teigimu, „Gyvenimas laisvės sąlygomis leidžia laisva valia įsipareigoti aplinkai ir kolektyvinėms veikloms, neišvengiamai atnešančioms prasmės pojūtį. Pilietinė veikla ir aktyvus dalyvavimas išauga iš rūpesčio bendru pasauliu“. Tačiau paminėtina ir kitokia nuomonė. D. Genys²³ cituoja Walzer, kuris teigia, jog pilietinė veikla neatneša gyvenimo džiaugsmų, o reikalauja daug pastangų, kruopštaus ir nuoseklaus darbo.

¹⁹ Marius Smetona, „Patriotizmas lietuvių kalboje“, *Vilnius University Open Series* 2(2021): 54.

²⁰ Aušra Kaminskaitė, „Pilietiško sklaida postmodernioje karinėje organizacijoje“. Seminaras „Pilietiško samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje“. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2003: 119

²¹ Giedrė Plepytė – Davidavičienė, „Laimė ir pilietinis aktyvumas Lietuvoje“, *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(47) (2020):65.

²² Dainius Genys, Jūratė Imbrasaitė, „Pilietinės saviraiškos ir valstybinio paternalizmo konfigūracijos COVID – 19 pandemijos laikotarpiu“, *Darbai ir dienos* 75(2021): 120.

²³ Genys, *supra note*, 7:213.

V. Zuzevičiūtė²⁴ demokratinei pilietinei visuomenei priskiria tokias savybes kaip piliečių galimybę išsakyti savo lūkesčius bei poreikius, galimybę šiuos lūkesčius paskelbti viešai ir į juos atsižvelgti vienodai dėmesingai ir rimtai. E. Šakalinė, I. Ruškienė ir Ž. Jucevičienė²⁵ mini, jog aktyvus pilietiškumas lemia didesnę empatiją, pasitikėjimą, prisideda prie skurdo ir socialinės atskirties mažinimo. Aktyviai valstybės sprendimų priėmime dalyvaujantys piliečiai geba tikslingiau išnaudoti demokratišką piliečių potencialą. V. Klimaševskaja ir L. Jesevičiūtė - Ufartienė²⁶, nagrinėjančios pilietiškumo raišką organizacijos kontekste, mini, jog organizacinis pilietiškumas turi įtakos organizacijos funkcionavimo efektyvumui, tačiau vadovybės spaudimas darbuotojams elgtis pilietiškai, veikia demotyvuojančiai. R. Kazlauskaitė - Markelienė²⁷ pabrėžia, kad pilietiškumo ugdymas organizacijoje turi būti susijęs su visos organizacijos pilietinio tapatumo sistemos formavimu ir aktyviu dalyvavimu. .

Taigi, galima teigti, jog nepaisant to, koku pilietiškumo sampratos požiūriu besivadovautume, pagrindinę pilietiškumo esmę sudaro aktyvus dalyvavimas visuomeninėje veikloje. Anot A. Kazlauskienės ir kt. ²⁸ „*Pilietinis dalyvavimas interesų grupių veikloje brandina demokratiją: formuojasi politinės sistemos narių socialinis pasitikėjimas ir bendradarbiavimas. Priešingu atveju interesų grupės lobsta išnaudodamos tautą, todėl vis labiau nyksta politinės sistemos narių socialinis pasitikėjimas ir noras bendradarbiauti*“. L. Stračinskienė²⁹ teigia, kad dalyvavimo kultūra yra laikoma viena iš esminių politinės kultūros elementų. Piliečių dalyvavimas sprendimų priėmimo procesuose liudija visuomenės aktyvumą, geresnį piliečių interesų atspindėjimą priimtuose sprendimuose – taigi ir sprendimų priėmimo efektyvumą ir reikalingumą, taip pat skatina pasitikėjimą valstybės ir savivaldybės institucijomis, formuoja pilietinę atsakomybę, kuri pasireiškia kiekvieno žmogaus asmeninio dalyvavimo visuomenės procesuose svarbos suvokimu. I. Piktornaitė, R. Kavolius ir J. Paužuolienė ³⁰ pilietiškumą įvardina kaip psichologinį ir teisinį konstrukta, pasižymintį įvairiomis išraiškos formomis, tokiomis kaip lojalumas, patriotizmas, socialinė atsakomybė. „*Paprastai aktyvūs piliečiai žino savo teises, pareigas ir pareigas demokratinei valstybei; dalyvauti, įsitraukti ir dirbti visuomenės labui, bendrapiliečių teisių ir laisvių apsaugai,*

²⁴ Vaiva Zuzevičiūtė, „Citizenship and a young person: expected and unexpected aspects“, *Public Policy and Accounting*, 2(6) (2022):13.

²⁵ Šakalinė, Ruškienė, Jucevičienė, *supra note*, 9:6.

²⁶ Vanesa Klimaševskaja, Laima Jesevičiūtė – Ufartienė, „Organizacinio pilietiškumo įtaka produktyviam darbuotojų įsitraukimui į organizacijos veiklas“, *Mokslas – Lietuvos ateitis*, 14(2022):1.

²⁷ Rolanda Kazlauskaitė – Markelienė, „Organizacinio tapatumo veiksnys ugdant kariūnų pilietiškumą: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos atvejis“, *Pedagogika* 123(3)(2016): 26.

²⁸ Asta Kazlauskienė, Artūras Petkus, Rūta Petkuvienė, Vytautas Šlapkauskas, *Teisės sociologija* (Vilnius: MRU, 2015), 17.

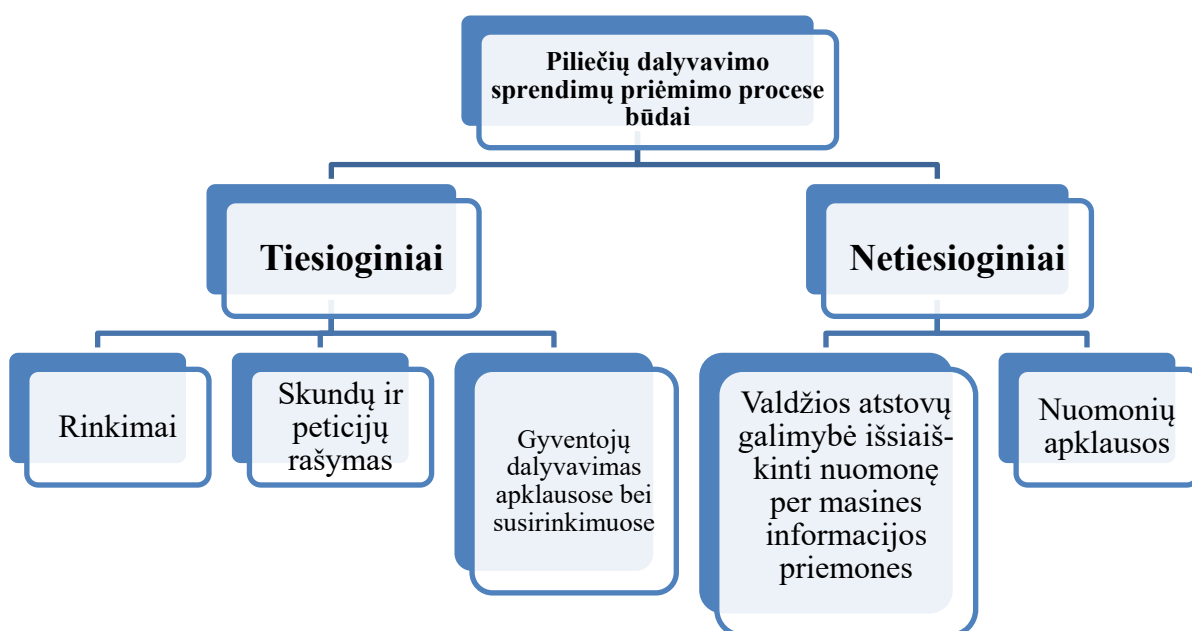
²⁹ Laura Stračinskienė. „Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldos lygyje“. iš *Kaip pažaboti korupciją*, (Vilnius: Eugrimas, 2005).

³⁰ Ilvija Piktornaitė, Robertas Kavolius, Jurgita Paužuolienė, „Jaunimo pilietiškumo raiška ir ją skatinantys veiksniai“, *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos* 7(2022): 175.

demokratijai ir savo šalies gerovės siekimui. Jie dalyvauja, dalyvauja ar net daro įtaką visuomenės ekonominiam, socialiniam, kultūriniam, pilietiniam ir politiniam gyvenimui“.³¹

L. Stračinskienė³² pabrėžia, kad aktyvus piliečių dalyvavimas politinių sprendimų priėmimo procesuose skatina visuomenės ir vietos valdžios dialogą; gerina vietinės valdžios institucijų veiklos skaidrumą, o tokiu būdu sukuria sąlygas kokybiškam valdymui; padeda spręsti konkretaus regiono problemas ir tuo pačiu užtikrinti, kad priimant politinius ir programinius sprendimus būtų atsižvelgta į piliečių nuomonę. Lietuvoje piliečių dalyvavimo viešosios politikos formavime įteisintas įvairiuose teisės aktuose, kurių pagrindinės nuostatos, susijusios su piliečių įsitraukimu, pateikiamos 1 priede.

Šioje vietoje tikslinga paminėti piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese būdus (žr. 1 pav.).

1 pav. Piliečių dalyvavimo sprendimų priėmimo procese būdai

Sudaryta darbo autoriaus, remiantis LR Vidaus reikalų ministerijos leidiniu „Spręskite patys“³³

E. Šakalinės, I. Ruškienės ir Ž. Jucevičienės³⁴ teigimu, pastaruoju metu valdžios struktūros vis daugiau dėmesio skiria tam, kad piliečiai palaikytų ir suprastų planuojamus politinius sprendimus ir prisidėtų prie sėkmingo jų įgyvendinimo. Šiuo tikslu ieškomi vis nauji modeliai ir metodai, siekiant užtikrinti efektyvesnį visuomenės informavimą ir įtraukimą į politikos formavimo procesą. Anot L. Šarkutės³⁵ „*Piliečių įsitraukimas skatina tvarių rezultatų*

³¹ Piktornaitė, Kavolius, Paužuolienė, *supra note*, 30:175.

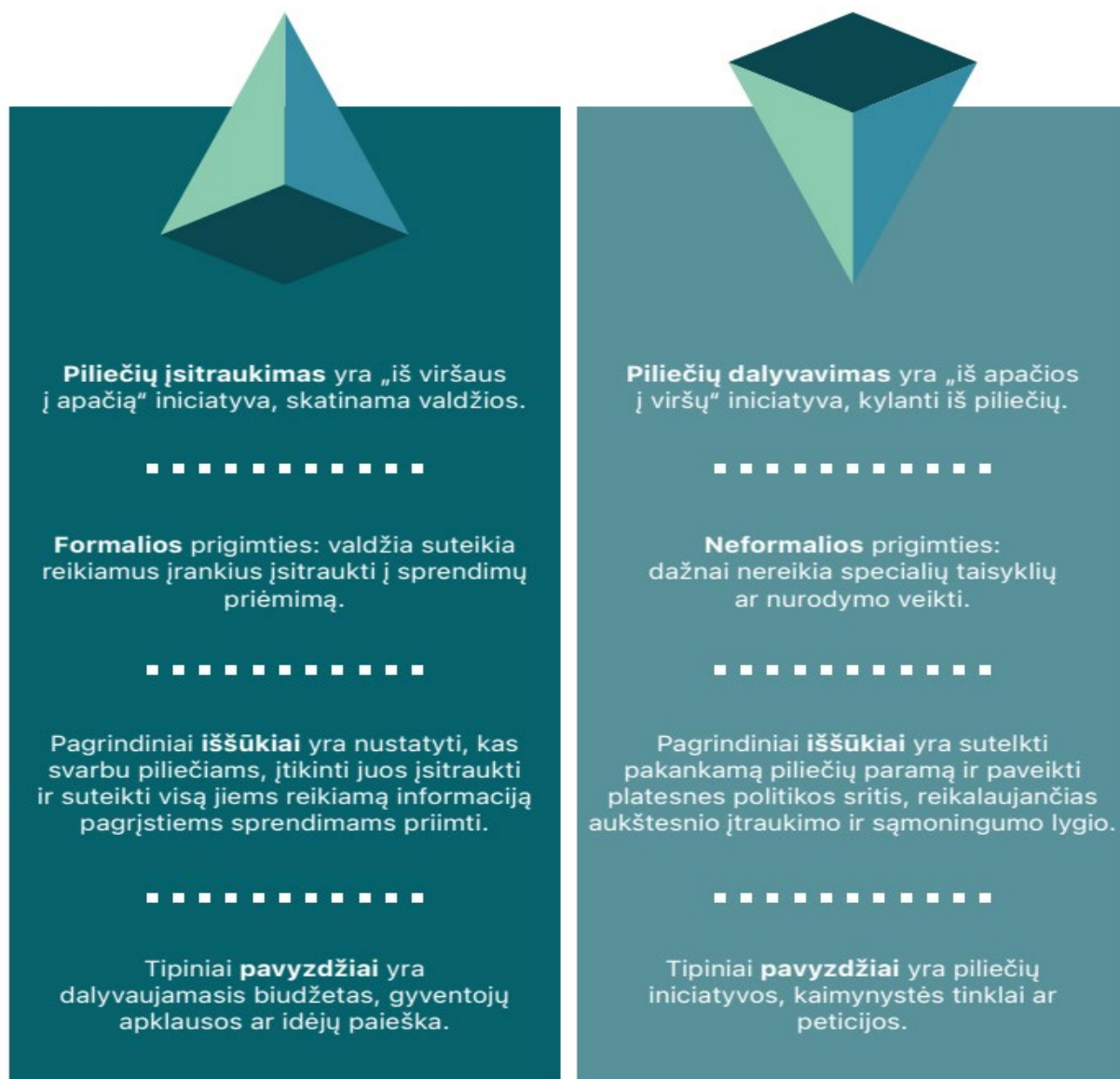
³² Stračinskienė, *supra note*, 29.

³³ „Spręskite patys“, LR Vidaus reikalų ministerijos leidinys, žiūrėta 2023 m. spalio 8 d., http://www.3sektorius.lt/docs/Pilieciu_dalyvavimas_sprendimu_priemime_2013-01-15_15_09_47.pdf.

³⁴ Šakalinė, Ruškienė, Jucevičienė, *supra note*, 9:19.

³⁵ Ligita Šarkutė, „Piliečių į(s)itraukimas į viešąjį valdymą Lietuvoje: šiaurinė žvaigždė ar?“. Tyrimo ataskaita. Ateities įžvalgos, 2(2023). Vilnius: LRS.

siekį, tinkamiausių sprendimų paiešką ir didina pasitikėjimą valdžios institucijomis. Piliečių įsitraukimui būtina tikslinga ir gerai apgalvota piliečių, jų bendruomenių ir viešųjų sprendimų priėmėjų sąveika“. Piliečių įtraukimas į politinių klausimų sprendimą savo ruožtu gali būti suprantamas dvejopai: iš viršaus į apačią ir iš apačios į viršų (2 pav.).

2 pav. Piliečių įtraukimo į politinių klausimų sprendimą būdai

Šaltinis: Šarkutė, 2023, p. 17

Paminėtina, jog viešasis sektorius vis dažniau renkasi valdymo modelį „iš apačios į viršų“, tokiu būdu siekiant įtraukti į svarbių klausimų sprendimą visas suinteresuotas puses: valdžios struktūras, verslo atstovus bei visuomenės narius. Vadovaujantis tokiu modeliu, patenkinami visų suinteresuotų pusių interesai – valdžia turi galimybę pasinaudoti gyventojų išmintimi ir žiniomis, randami optimaliausi piliečių problemų sprendimai. Piliečiai turi galimybę ne tik išsakyti savo pozicijas, bet taip pat aktyviai dalyvauti nustatant politinę darbotvarkę ir diskutuoti tarpusavyje, o valdžia suinteresuota atsižvelgti į piliečių nuomones ir informuoti apie jomis paremtus valdžios sprendimus.

V. Zuzevičiūtė³⁶ nagrinėdama pilietiškumo raiškos jaunų žmonių tarpe klausimus, mini technologinės pažangos įtaką šiam procesui. Žvelgiant iš vienos pusės, galimybė laisvai naudotis technologijomis, lyg ir sustiprina žmogaus teisę į švietimą ir suteikia reikiamos informacijos, reikalingos formuojant šiuolaikinio jauno suaugusiojo žmogaus požiūrį į valstybę, demokratiją, teises ir pareigas. Negalima paneigti, jog IT pagalba inicijuojama, organizuojama ir įgyvendinama daugybė projektų, skatinančių pilietinę raišką, tačiau neišvengiama ir pažeidimų. Paminėtini tokie prieštaraujantys teisinės valstybės principams nusižengimai kaip įsibrovimas į privačią nuosavybę arba jos apsaugos pažeidimas. Taip pat reikia pabrėžti, jog žinios, gaunamos neformalioje aplinkoje, dažniausiai socialiniuose tinkluose, ne visuomet yra tikslios ir patikimos. Taigi, netgi siekiant kilnių tikslų, neatsargiai pareikšta asmeninė nuomonė socialiniuose tinkluose, gali ne tik sugadinti asmens reputaciją, bet ir lemti gerokai rimtesnes priežastis, vedančias prie tautos susiskaldymo.

Piliečių dalyvavimo viešajame valdyme plėtrą galima įvardinti kaip vieną iš valstybės valdymo demokratizavimo priedaidų. „Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ piliečių dalyvavimo viešajame valdyme principai reiškiami per sumanumo prizmę, įvardinant viešąjį valdymą kaip „sumanų valdymą“, kuriame piliečiams numatytas gerokai svarbesnis vaidmuo, nei buvo iki šiol. Sumanaus valdymo koncepcija yra grindžiama mintimi, jog piliečiai ir bendruomenės turi turėti galimybę patys spręsti iškylančias problemas, siekti savo tikslų, taip mažinant valdžios intervenciją. Nagrinėjamame dokumente minima, jog siekiant užtikrinti didesnę piliečių dalyvavimą valstybės valdyme, būtina perskirstyti valdžios galias visuomenės nariams ir bendruomenėms, suteikti pastariesiems įgaliojimus veikti kartu, o valdžiai tik organizuoti ir koordinuoti procesus.

Piliečių dalyvavimas viešajame valdyme neturėtų apsiriboti tik informavimu bei konsultavimu. Dar viena prielaida, siekiant užtikrinti didesnę piliečių dalyvavimą viešajame valdyme yra privataus sektoriaus įtraukimas į viešųjų paslaugų teikimą. Visuomenės aktyviam dalyvavimui viešajame valdyme trukdo ir tokie veiksniai kaip korupcija, šališkų sprendimų priėmimas bei neužtikrintas efektyvus teisingumo vykdymas. Paminėti veiksniai menkina visuomenės narių pasitikėjimą viešuoju šalies valdymu bei teisine sistema³⁷. Paminėtina tai, jog 2023 m. gruodžio 23 d. Lietuvos Respublikos seimas patvirtino Lietuvos ateities viziją „Lietuva 2050“, pakeisiančią iki šiol galiojusią Valstybės pažangos strategiją „Lietuva 2030“. Lietuvos

³⁶ Zuzevičiūtė, *supra note*, 24:13.

³⁷ „Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“, TAR žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a8b03ef0a55511ee8172b53a675305ab?jfwid=1z7qrkybq>.

ateities vizijoje „Lietuva 2050“ pilietiškumo bei pilietinio aktyvumo skatinimas bei palaikymas akcentuojamas per bendruomenių ir nevyriausybinių organizacijų iniciatyvas³⁸.

Apibendrinant galima teigti, jog nepaisant pilietiškumo nagrinėjimo konteksto ar filosofinių kryptių, pilietiškumą galima įvardinti ne tik kaip politinį ar teisinį objektą, bet ir moralinį. Pilietiškumas apibrėžia ne vien valstybės ir visuomenės nario santykį, įsipareigojimus, bet ir apibūdina tarpusavio dialogą, apimančią tiek valstybės rūpestį savo piliečiais, tiek atskiro individo gebėjimą stiprinti bendruomeninį jausmą. Pilietiškumas ne tik suteikia visuomenės nariui tapatumo jausmą bei įpareigoja pasižymėti tam tikromis dorybėmis, politiniu aktyvumu, gebėjimu palaikyti dialogą, išreiškiant politines bei moralines pozicijas. Visuomenės narių pilietiškumo dėka skatinamas dialogas tarp eilinių piliečių bei valdžios atstovų, siekiant didesnio gerbūvio, atstovaujant teisėtus interesus bei stiprinant socialinius ryšius tarp visuomenės narių. Bendrieji pilietiškumo raiškos aspektai, aktualūs visiems demokratinės valstybės piliečiams, tačiau jie yra ypatingai svarbūs, nors ir kiek kitaip traktuojami, analizuojant policijos pareigūnų profesinę veiklą. Šie klausimai yra magistrinio darbo dėmesio centre, jų analizei skiriamas dėmesys tolesniuose skyreliuose.

1.2. Pareigūnų pilietiškumo teisinis reglamentavimas

1.2.1. Pareigūnų pilietiškumo reglamentavimas tarptautiniuose teisės aktuose

Siekiant atskleisti pilietiškumo pareigūnų veikloje aspektus, tikslinga išanalizuoti kai kuriuos, atsižvelgiant į jų svarbą bei ribojimus magistrinio darbo apimčiai, tarptautinius bei Europos Sąjungos teisės aktus, reglamentuojančius pilietiškumo turėjimo bei skatinimo pagrindus.

Istoriškai žmogaus teisių pradžia laikoma 1789 m. rugpjūčio 26 d. Prancūzijoje priimta Žmogaus ir piliečio teisių deklaracija (toliau – žmogaus teisių deklaracija), kurioje buvo raštu patvirtinta, jos „visi žmonės iš prigimties lygūs ir laisvi“. Būtent šis dokumentas yra pirmasis rašytinis šaltinis, kuriame kalbama konkrečiai apie žmogaus teises ir jų santykį su valstybe. Vėliau, t.y. 1948 metų gruodžio 10 d. Jungtinių Tautų Generalinės asamblėjos priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija³⁹. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija pabrėžia visų žmonių lygybę bei deklaruoja orumą ir neatimamas teises kaip laisvės, teisingumo ir taikos pagrindą, skatina visuotinę pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms ir numato, jog pastarosios yra saugomos įstatymo.

³⁸ „Valstybės pažangos strategija „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“, žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 14 d., [file:///Lietuvos+ateities+vizija+Lietuva+2050_nauja+redakcija+\(3\)-2.pdf](file:///Lietuvos+ateities+vizija+Lietuva+2050_nauja+redakcija+(3)-2.pdf).

³⁹ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, TAR žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 11 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.

1950 m. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija⁴⁰ papildė pirmąjį dokumentą. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje nurodoma, jog Europos Tarybos tikslas yra pasiekti didesnę savo narių vienybę, o tai pasiekti galima ginant bei įgyvendinant žmogaus teises bei laisves. Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje minima narių vienybė, gali būti traktuojama kaip pilietiškumo pagrindas, padedantis sklandžiai pasiekti bendrą tikslą. Todėl galima teigti, jog daugiau kaip prieš septyniasdešimt metų priimta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija įvardino pilietiškumą ir vienybę, kaip valstybės ir visos Europos stabilumo garantą.

Tai yra pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, skatinantys pagarbą visiems žmonėms, nepriklausomai nuo jų rasės, išsilavinimo, lyties, religinių pažiūrų ir pan., taip skatinant darnią valstybių raidą, pagrįsta bendrosiomis vertybėmis, suvokiant atsakomybę už savo veiksmus, puoselėjant savo bei skatinant aplinkinių pilietiškumą.

Paminėtina tai, jog tarptautiniai teisės aktai nenumato subjektų, kurių veikla būtų susijusi su pilietiškumo skatinimu ar kurių pagrindinė veikla būtų traktuojama kaip pavyzdinė pilietinė veikla. Tačiau, kaip jau buvo minėta pareigūnams, skirtingai nuo likusių visuomenės narių, keliama gerokai aukštesni reikalavimai dėl jų pagrindinės veiklos ypatumų. Iš jų reikalaujama nepriekaištingos reputacijos, būti pavyzdžiu visuomenės nariams, demonstruojant atsidavimą savo tiesioginei veiklai, o tuo pačiu ir valstybei, taip užtikrinant teisingumą, stabilumą bei pagarbą piliečių teisėms ir laisvėms. Pareigūnai, atlikdami savo tiesiogines pareigas, neretai padaro daug daugiau nei reikalauja jų tarnybiniai reikalavimai ir tai gali būti traktuojama kaip pilietiškumo pagrindas.

Kalbant apie tarptautinius dokumentus, reglamentuojančius pareigūnų pilietiškumą, paminėtina 1993 m. rugpjūčio 25 d. Strasbūre priimta Europos policininkų chartija⁴¹. Europos policininkų chartijoje policijos pareigūnų veikla traktuojama kaip pagalba visuomenės nariams, siekiant sukurti pilietiškus santykius tarp policijos pareigūnų ir piliečių. Policijos pareigūnai ir kiti visuomenės nariai siekia bendro tikslo – demokratinės teisinės valstybės, kurioje visi piliečiai turi lygiavertes teises. Bendro tikslo siekimo svarbą pabrėžia E. Stonkė⁴², kuri teigia, jog „modernios demokratiškos valstybės yra tiesiogiai priklausomos nuo bendro visuomenės narių susitarimo ir indėlio į valstybės gerovės augimą bei raidą“. Vadovaujantis Europos policininkų chartija – policijos pareigūnas yra lygiateisis valstybės pilietis, kuriam negali būti varžomos teisės ir laisvės⁴³. Europos policininkų chartijos preambulėje yra nuostata, jog

⁴⁰ „Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, TAR žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 11 d., <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.

⁴¹ Europos policininkų chartija. Vilnius: Rotas, 2001.

⁴² Eglė Stonkė, „Pasitikėjimu grįstas viešasis valdymas: Skandinavijos regiono modelio dekonstrukcija“, *Regional Formation and Development Studies* 40(2) (2023): 146.

⁴³ Europos policininkų chartija, *op. cit.*, 2-3.

„policija nėra valdžia, o visuomeninė paslauga, garantuojanti ir sauganti visų piliečių teises bei laisves, ginanti nevaržomą naudojimąsi jomis“.⁴⁴ Vadovaujantis šia nuostata, galima teigti, jog policijos pareigūnai teikia piliečiams socialines paslaugas. Policijos pareiga yra apsaugoti ir ginti piliečių teises bei laisves, o ne bausti. Policijos, kaip paslaugų teikėjos, samprata įtvirtinta ir kituose tarptautiniuose dokumentuose, pvz. Europos Tarybos Deklaracijoje dėl policijos (1979 m.), JT Teisėsaugos pareigūnų elgesio kodekse (1979 m.). Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos (ESBO) Demokratinės policijos veiklos vadove (2006 m.), ESBO Gerosios patirties kuriant policijos ir visuomenės partnerystės vadove (2008 m.) ir ESBO Policijos, romų ir sintų vadove dėl gerosios patirties kuriant pasitikėjimą ir supratimą (2010 m.)⁴⁵.

Vadovaujantis principu, jog policija yra paslaugų visuomenės nariams teikėja, galima užtikrinti glaudų piliečių ir policijos bendradarbiavimą, siekiant saugios ir laisvos valstybės. Užtikrinus abipusį ryšį, piliečiai mato, jog policijos pareigūnai ne tik atlieka jiems priklausančias pareigas, bet savo pavyzdiniu elgesiu demonstruoja pasiaukojimą bei pilietiškumą, taip užsitikrindami visuomenės pasitikėjimą. Kaip teigia E. Stonkė, atlikusi Skandinavijos regiono pasitikėjimo institucijomis analizę, šiame regione piliečiai labiausiai pasitiki policija ir teismais. Šių institucijų „efektyvumas, gebėjimas užtikrinti visuotinį teisingumą ir bausti tuos, kurie nepaiso visuotinių normų, lemia visuomenės socialinio pasitikėjimo lygį. Šių institucijų tarnautojų elgesys traktuojamas kaip visuotinių elgesio normų atspindys, remiantis prielaida, kad neįmanoma pažinti ir įvertinti visų valstybės piliečių bei jų vertybių, tad institucijų darbuotojai laikomi vertinimo skalės atskaitos tašku. Institucijų veiklos efektyvumas lemia visuomenės saugumo lygį (Holmberg, Rothstein, 2020)“.⁴⁶ T. Butavičiūtė ir L. Ruibytė⁴⁷, cituoja A. Kiškį, identifikavusį bendruosius pasitikėjimo teisingumu veiksnius:

- teisingumo sistemos autoritetą;
- institucinį teisėtumą (paklusimas teisėtiems reikalavimams net jei ir nepritariama, teisingumas, vertybių atitikimas, bendras pasitikėjimas teisingumu);
- kompetenciją;
- sąžiningumą;
- efektyvumą⁴⁸.

⁴⁴ Europos policininkų chartija, *supra note*, 41:4.

⁴⁵ „Pagrindinių teisių dėstytojų vadovas, žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 16 d., https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2013-fundamental-rights-based-police-training_lt.pdf.

⁴⁶ Stonkė, *supra note*, 42:150.

⁴⁷ Toma Butavičiūtė, Laima Ruibytė, „Piliečių pasitikėjimo policija veiksniai ir jų analizė“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 15(2015): 40.

⁴⁸ *Ibid.*

Kitas svarbus tarptautinis dokumentas, reglamentuojanti policijos pareigūnų veiklą, o tuo pačiu ir užtikrinantis pilietiškumo puoselėjimo siekį, yra Europos policijos etikos kodeksas⁴⁹, priimtas Ministrų komiteto 2001 m. rugsėjo 19 d. Europos policijos etikos kodekse nurodomas pagrindinis policijos tikslas: „užtikrinti teisėtą pilietinę visuomenę“⁵⁰, kuris savaime deklaruoja, jog policijos pareigūnai privalo puoselėti pilietiškumą. Europos policijos etikos kodeksas taip pat pabrėžia policijos pareigūnų ryšio su visuomenės nariais įtaką pasitikėjimui policija: „visuomenės pasitikėjimas policija yra glaudžiai susijęs su jos požiūriu į visuomenę ir elgesiu joje, visų pirma policijos rodoma pagarba žmogaus orumui ir pagrindinėms teisėms ir laisvėms <...>“.⁵¹ Europos policijos etikos kodekse aptariamos policijos veiklos gairės, skatinančios visuomenės pasitikėjimą šia institucija. Policininkai ar besirengiantys jais tapti asmenys išsamiai supažindinami su etiško darbo principais, požiūriu į tarnybą bei visuomenės narius, taip išskiriant esmines šiais profesijai reikalingas asmenines savybes, be kurių tarnystė valstybei būtų neįmanoma.

Apibendrinant šį darbo poskyrį, galima teigti, jog pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, kuriuose reglamentuojamas pareigūnų pilietiškumas yra šie:

- Visuotinė Žmogaus teisių deklaracija;
- Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija;
- Europos policininkų chartija;
- Europos policijos etikos kodeksas.

Pastebėtina, kad aptarti dokumentai turi skirtingą paskirtį, tačiau juose galima rasti sąsajų – visus juos vienija bendras siekis – demokratinė teisinė valstybė, kurioje visi piliečiai turi lygias teises bei laisves, ginamas įstatymo. Nepaisant fakto, jog pilietiškumo sąvoka šiuose dokumentuose nėra akcentuojama, pilietiškumas skatinamas užtikrinant bei ginant piliečių laisves ir teises. Pareigūnų pilietiškumas geriausiai pasireiškia užtikrinant jų ir piliečių glaudų ryšį, tarpusavio pasitikėjimą ir jėgų sutelkimą bendrų tikslų vardan.

1.2.2. Pareigūnų pilietiškumo reglamentavimas nacionaliniuose teisės aktuose

Pareigūnų pilietiškumas reglamentuojamas nacionaliniuose teisės aktuose vadovaujantis tam tikra hierarchija. Aukščiausias įstatymas Lietuvos Respublikoje yra LR Konstitucija, skelbianti, jog „žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės“⁵² bei įvardinanti pagrindinį lietuvių

⁴⁹ „Europos policijos etikos kodeksas“, Vilnius: Gilija, 2002:7.

⁵⁰ *Ibid.*

⁵¹ *Ibid.*, 10.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra note*, 1.

tautos siekį - „atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės“.⁵³ Taigi, LR Konstitucijos nuostatos ne tik suteikia teisę visiems piliečiams prisidėti prie demokratinės teisinės valstybės kūrimo, bei ir įpareigoja nepažeisti kitų asmenų teisių bei laisvių. Todėl, vadovavimasis LR Konstitucijos nuostatomis gali būti įvardintas kaip pilietiškumo pagrindas, kuomet teisėmis bei laisvėmis naudojamosi neperžengiant įstatymų numatytų ribų.

Pradedant tarnybą policijoje, pareigūnas prisiekia „būti ištikimas (-a) Lietuvos Respublikai, gerbti ir vykdyti jos Konstituciją ir įstatymus, negailėti jėgų gindamas (-a) žmogaus teises ir laisves, visuomenės ir valstybės interesus, sąžiningai atlikti man patikėtas pareigas ir visada saugoti gerą vidaus tarnybos sistemos pareigūno vardą“.⁵⁴ Vadovaujantis šia priesaika, galima teigti, jog prieš prisiekiant, policijos pareigūnas turi gerai įsisąmoninti, jog jam tenka atsakomybė ne tik už gerą savo ir policijos sistemos vardą, bet ir už valstybės ir piliečių gerovę. Paminėtina tai, jog prisiekdami pareigūnai gali rinktis vieną iš dviejų priesaikos teksto variantų: vieno jų pabaigoje yra frazė „tepadeda man Dievas“⁵⁵, o kitame variante tokios frazės nėra. Tokia galimybė pasirinkti priesaikos tekstą atitinka LR Konstitucijos 26 str. nuostatą, teigiančią, jog „minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma“.⁵⁶

Pagrindiniai dokumentai numatantys Lietuvos pareigūnų statusą, teises bei pareigas yra Lietuvos policijos įstatymas⁵⁷ bei Vidaus tarnybos statutas⁵⁸. Lietuvos policijos įstatyme pabrėžiama, jog „Policijos pareigūnas (toliau – pareigūnas) – Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statute (toliau – Statutas) nustatyta tvarka į pareigūno pareigas priimtas statutinis valstybės tarnautojas, atliekantis įstatymuose nustatytas policijos funkcijas, kuriomis užtikrinamas policijos uždavinių ir funkcijų įgyvendinimas, turintis įstatymų suteiktus viešojo administravimo įgaliojimus dėl sau nepavaldžių asmenų ir (ar) vadovaujantis policijos pareigūnams“.⁵⁹ Šiame įstatyme įvardinami policijos tikslai, iš kurių pats pirmasis yra žmogaus teisių ir laisvių apsauga.

LR Vidaus tarnybos statutas⁶⁰ įpareigoja asmenis, pasirinkusius policijos pareigūno tarnybą, mokėti lietuvių kalbą bei būti nepriekaištingos reputacijos, t. y. jei nėra šio statuto 12 straipsnio 1 dalies 1, 2, 3, 5 punktuose nurodytų aplinkybių ir kitų patikrintų pretenduojantį asmenį kompromituojančių duomenų. Policijos pareigūnu negali tapti:

⁵³ *Ibid.*

⁵⁴ „Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statutas“, TAR žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c>.

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra note*, 1.

⁵⁷ „Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statutas“, *op. cit.*

⁵⁸ *Ibid.*

⁵⁹ „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“, TAR žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 16 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111665/asr>.

⁶⁰ „Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statutas“, *op. cit.*

- asmuo, kuris įstatymų nustatyta tvarka pripažintas kaltu už tyčinio nusikaltimo padarymą, nesvarbu, ar teistumas išnyko, ar yra panaikintas, arba kuris pripažintas kaltu už kitos nusikalstamos veikos padarymą ir nuo teismo nuosprendžio (nutarties) įsiteisėjimo dienos nepraėjo 5 metai, arba kuris turi teistumą dėl padaryto nusikaltimo;

- asmuo kuris anksčiau ėjo statutinio valstybės tarnautojo pareigas, dirbo teisėju, notaru, prokuroru, advokatu ar krašto apsaugos sistemoje ir buvo atleistas atitinkamai už pareigūno vardo pažeminimą, teisėjo vardą žeminantį poelgį, notarų profesinės etikos ir tarnybinius nusižengimus, prokuroro vardo pažeminimą, advokato profesinės etikos ir profesinės veiklos pažeidimus ar kario vardą žeminančius teisės pažeidimus;

- asmuo, kuris buvo atleistas iš valstybės tarnybos už tarnybinių nusižengimų ir nuo šio atleidimo dienos nepraėjo 3 metai;

- asmuo, kuris yra įstatymų nustatyta tvarka uždraustos organizacijos narys.⁶¹

Taigi, reikalavimai, keliami asmeniui, siekiančiam tapti pareigūnu, akcentuoja įstatymų laikymąsi, o tai, kaip jau buvo minėta, yra pilietiškumo pagrindas. Kaip teigia I. Aleknavičiūtė ir G. Paurienė⁶²: „*pareigūną, bei jo darbą sieja – įstatymai, pareigūnas, besivadovaudamas LR įstatymais, vyriausybės nutarimais, atlieka jam pavestas užduotis, bet to neužtenka, kad darbas ir jo rezultatai būtų pakankami, todėl pareigūno veikloje turi atsispindėti ir profesinė etika. Policijos pareigūno darbas <...> - sudėtingas procesas, kuris reikalauja ne tik teorinių žinių, įstatymų žinojimo, bei jų išmanymo, tačiau ir tinkamo elgesio, bei įvaizdžio, kruopštumo, moralės*“.

Kadangi šis darbas sietinas ne tik su praktiniais, bet ir etiniais pilietiškumo aspektais, derėtų apžvelgti ir Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodeksą⁶³, priimtą Lietuvos policijos generalinio komisaro 2023 m. gegužės 16 d. Kaip teigia D. Seniutienė ir L. Ubartas⁶⁴, „*Etikos kodeksai skatina institucijose kylančius klausimus spręsti nepažeidžiant profesinio moralumo, t. y. tobulinti profesinės tarnybinės moralės nuostatas <...>*.“ Lietuvos policijos pareigūnų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso tikslas - suteikti policijos pareigūnui dorovinius orientyrus, padėti formuoti doroviniams poreikiams, prisidėti prie dorovinių santykių kūrimo ir įtvirtinimo visuomenėje bei prie policijos pareigūnų dorovinės atsakomybės jausmo puoselėjimo ir išsaugojimo, stiprinti policijos pareigūno autoritetą saugant ir gerbiant asmens teises ir laisves, įtvirtintas tiek nacionaliniuose, tiek ir tarptautiniuose teisės aktuose. Paminėtina

⁶¹ „Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statutas“, *supra note*, 60.

⁶² Aleknavičiūtė, Paurienė, *supra note*, 17:20.

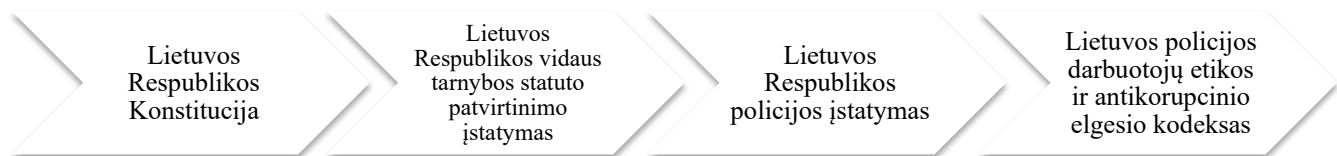
⁶³ „Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso patvirtinimo“, TAR žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 18 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dd657ca0f42011edb649a2a873fdbdfdf?jfwid=>.

⁶⁴ Danguolė Seniutienė, Linas Ubartas, „Etikos principai apibrėžiantys vidaus reikalų sistemos veiklos pagrindus“, *Visuomenės saugumas ir darni plėtra: visuomenės saugumo aktualijos ir probleminiai klausimai* (Kaunas: MRU, 2017):76.

tai, jog šis kodeksas taip pat grindžiamas valstybės tarnybos etikos principais, tačiau jame tiksliai įvardintas policijos pareigūno elgesys tarnybos metu, susijęs su tiesioginėmis jo pareigomis, taip pat yra reglamentuojami policijos pareigūnų tarpusavio santykiai. Kodekse išskiriami profesinės etikos reikalavimai vadovaujantiems policijos pareigūnams, kurių tikslas kurti efektyvią policijos tarnybą, išlaikant tinkamus žemesnes pareigas užimančių policijos pareigūnų santykius, nukreiptus visuomenės poreikių tenkinimui. LR policijos pareigūnų etikos ir antikorupecinio elgesio kodekse skiriamas dėmesys ir policijos pareigūnų elgesiui ne darbo metu, kas dar kartą patvirtina išsakytą pastebėjimą dėl pareigūnams keliamų didesnių reikalavimų nei eiliniams visuomenės nariams.

Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupecinio elgesio kodekse⁶⁵ numatyta, jog policijos pareigūnai atlikdami savo pareigas privalo vadovautis šiais principais: pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, atsakomybės, lojalumo, nesavanaudiškumo, sąžiningumo, nešališkumo, padorumo, politinio neutralumo, pavyzdingumo, viešumo ir skaidrumo. (Etikos principų atsispindėjimas teisės aktuose pateikiamas 2 priede.) Galima teigti, jog šie principai sudaro prielaidą pilietiškam pareigūnų elgesiui tiek vykdant tarnybines užduotis, tiek privačiame gyvenime.

Apžvelgti teisės aktai leidžia susisteminti pareigūnų pilietiškumą reglamentuojančius šaltinius (žr. 3 pav.).

3 pav. Pareigūnų pilietiškumo teisinio reglamentavimo šaltiniai

Kaip jau buvo minėta 1.2.1 poskyryje, pilietiška pareigūnų veikla yra labai svarbi siekiant visuomenės pasitikėjimo policija. Anot E. Visocko⁶⁶ „*pasitikėjimas yra svarbus sklandaus visuomenės funkcionavimo ir žmonių gyvenimo kokybės užtikrinimo, palaikymo bei plėtotės komponentas*“. Apie Lietuvos visuomenės pasitikėjimą pareigūnų veikla ir jo pokyčių tendencijas, plačiau diskutuojama 1.5 darbo poskyryje.

Išanalizavus pareigūnų pilietiškumo reglamentavimą nacionaliniuose teisės aktuose, galima teigti, jog nepaisant to, kad pilietiškumas šiuose dokumentuose nėra išskiriamas ar įvardijamas naudojant kaip tik šį terminą, reikalavimų, keliamų pareigūnams, visuma sudaro prielaidas tokiam pareigūnų elgesiui, kurį priimtą laikyti pilietišku. Kaip teigia M. Bilius:⁶⁷ „Nuo

⁶⁵ „Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupecinio elgesio kodekso patvirtinimo“, *supra note*, 63.

⁶⁶ Evaldas Visockas, „Pasitikėjimas teisės saugos institucijomis Lietuvoje“, *Teisės problemos*, 2(92)(2016): 90.

⁶⁷ Mindaugas Bilius, *Policijos pareigūnų rengimo vadovėlis* (Mastaičiai: Lietuvos policijos mokykla, 2018):51.

policininko dorovingumo lygio, santykių su piliečiais, su policijos darbuotojų kolektyvu, priklauso kiekvieno jo nario psichologinė būseną, bendro darbo kokybė ir efektyvumas, veiklos darnumas, visuomenės požiūris į policiją.“ Taigi, pareigūnų pilietiškumas yra ne tik nepriekaištingai vykdomos pareigos, tačiau ir asmeninių pareigūnų savybių, kompetencijų bei vertybių kompleksas, nukreipiantis veiklą visuomenės narių gerovės užtikrinimui.

1.3. Pareigūnų veiklos principai kaip pilietiškumo įgyvendinimo prielaida

Kaip jau buvo minėta, pareigūnų pilietiškumą sudaro jiems keliamų reikalavimų bei asmeninių savybių visuma. Galima daryti prielaidą, kad policijos veiklos principai, kuriais profesinėje veikloje privalo vadovautis kiekvienas pareigūnas, sudaro visumą savybių, kurių raiška ir įvardinama kaip pilietiškumas. Tad šiame darbe tikslinga plačiau apžvelgti policijos veiklos principus.

Lietuvos Respublikos policijos veiklos principai yra reglamentuojami Lietuvos Respublikos policijos įstatymo, priimto 2000 metų spalio 17 d., 4 straipsnyje. Pirmajame šio straipsnio punkte teigiama, jog „policija, vadovaudamasi įstatymais ir kitais teisės aktais ir įgyvendindama policijos uždavinius, nešališkai gina visus asmenis, esančius Lietuvos Respublikos teritorijoje, nepaisydama jų rasės, lyties, kalbos, kilmės, socialinės ar turtinės padėties, religijos ar tikėjimo, įsitikinimų, politinių ar kitokių pažiūrų, priklausymo tautinei mažumai, negalios, amžiaus, lytinės orientacijos.“⁶⁸

Antrame Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 4 straipsnio punkte teigiama, jog „policijos veikla grindžiama profesinės etikos, pagarbos žmogaus teisėms, humanizmo, visuomenės moralės, teisėtumo, politinio neutralumo, veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo, tarnybinio pavaldumo, subsidiarumo, taip pat prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principais.“⁶⁹

Prieš pradėdant detalizuoti policijos veiklos principų struktūrą bei turinį, reikia pažymėti, jog „policijos veiklos įstatyme numatyti policijos veiklos principai ir uždaviniai yra bendri visoms policijos rūšims.“⁷⁰ Analizuojant Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 4 straipsnį, pastebima, jog 1 šio straipsnio punkte iš esmės nurodomas tik vienas principas – nešališkumas, kurio laikydamiesi policijos pareigūnai privalo ginti visus asmenis, esančius Lietuvos Respublikos teritorijoje.

⁶⁸ „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“, *supra note*, 59.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Vladas Tumalavičius, *Viešojo saugumo užtikrinimo teisiniai aspektai Lietuvoje: dabarties tendencijos ir procesai* (Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2017): 78.

Profesinės etikos principas. Paminėtina, jog etikos sąvoka įvairiuose literatūros šaltiniuose yra pateikiama nevienareikšmiškai, ji yra daugialypė ir pasižymi įvairiais apibūdinimais. Ž. Navickienė⁷¹ apibūdindama etikos objektą, įvardina gerį kaip svarbiausią teisingo elgesio, taigi ir doroviško gyvenimo, orientyrą.

A. Patapo ir G. Labenskytės pastebėjimais naujų vertybių valstybės tarnyboje atsiradimą įtakoja viešojo sektoriaus modelių pokyčiai. „Tradicinės viešojo sektoriaus demokratinės, etinės, žmogiškosios, profesinės vertybės yra būdingos tiek biurokratinei, tiek pobiurokratinei organizacijai, o naujos šiuolaikinės viešojo sektoriaus profesinės vertybės (kokybė, inovacijos, iniciatyva, kūrybiškumas, išradingumas, tarnavimas piliečiams / klientams, bendradarbiavimas, komandinis darbas) yra būdingos pobiurokratinei organizacijai [...]“⁷² Tokią nuomonę papildo ir A. Raipa, kuris teigia, jog moderni valstybės tarnyba turi pasižymėti valdymo metodais, atitinkančiais demokratijos principus, veiklos skaidrumu, etikos standartų bei visuomenės poreikių derinimu ir pan.⁷³

Galima teigti, kad etikos sampratos vienareikšmiškai apibūdinti neįmanoma. Darytina prielaida, jog etikos sampratos traktavimas priklauso nuo daugelio aspektų, iš kurių paminėtini tokie kaip kontekstas, kuriame taikoma ši samprata, sąlygos bei aplinkybės. Etikos samprata priklauso ir nuo atskirų asmeninių vertybių bei nuostatų. Paminėtina ir tai, kad etikos samprata nuolat kinta, įgauna naujų prasmų priklausomai nuo besikeičiančių žmonių elgesio normų.

Kalbant apie etiką valstybės tarnyboje, anot J. Palidaskaitės ir R. Didžiulienės⁷⁴ valstybės tarnybos etikos svarbą sustiprina viešųjų institucijų tarnautojų išskirtinis vaidmuo visuomenėje. Pastaruosius galima įvardinti kaip tarpininkus tarp valdžios ir eilinių piliečių. Tad viešųjų institucijų tarnautojų etikos svarba yra vienas svarbiausių aspektų, formuojančių teigiamą jų įvaizdį piliečių, žiniasklaidos bei politikų akyse. G. Strikaitė - Latušinskaja⁷⁵ mini, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas akcentuoja, jog vadovaujantis LR Konstitucija valstybės tarnyba – tai tarnyba Lietuvos valstybei ir pilietinei Tautai, todėl valstybės tarnyba turi būti lojali Lietuvos valstybei ir jos konstitucinei santvarkai, įgyvendinant pagrindines funkcijas – žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimą bei viešojo intereso garantavimą.

G. Vilkelis valstybės tarnybą apibūdina taip: „Valstybės tarnyba – nuolat kintantis ir tobulinamas institutas. Šis institutas yra vienas aktualiausių ir svarbiausių dėl savo esminės

⁷¹ Žaneta Navickienė, „Subjektai, dalyvaujantys Lietuvos teisėjų profesinės etikos vertinime“, *Jurisprudencija* 25(2)(2018): 358.

⁷² Aleksandras Patapas, Gitana Labenskytė, „Organizacinės kultūros ir vertybių tyrimas N apskrities valstybinėje mokesčių inspekcijoje“, *Viešojo politika ir administravimas*, 10 (4)(2011): 592.

⁷³ Alvydas Raipa, „Iššūkiai valstybės tarnybai naujojo viešojo valdymo kontekste“, *Viešojo politika ir administravimas* 13(4) (2014): 553.

⁷⁴ Jolanta Palidaskaitė, Rasa Didžiulienė, „Viešojo administravimo etikos aspektai Lietuvoje“, *Viešojo politika ir administravimas* 1(2002): 62.

⁷⁵ Goda Strikaitė – Latušinskaja, „Automatizuoti administraciniai nurodymai Lietuvoje“, *Teisė* 125(2022): 151.

paskirties ir neginčijamas viešojo sektoriaus organizacinės struktūros prioritetas. Valstybės tarnybos profesionalumas veikia viešosios politikos sprendimų realizavimo kokybę. Kad jis būtų užtikrinamas, specialistams keliama tam tikri reikalavimai, pavyzdžiui, būti nepriekaištingos reputacijos, laikytis veiklos ir tarnybinės etikos principų, visa tai įtvirtinta teisės aktuose ir pareigybių aprašymuose“.⁷⁶

Apibendrinant galima teigti, kad profesinės etikos svarba policijoje kaip valstybės tarnybos struktūros dalyje yra neabejotina. Tai samprata, apibūdinanti visas esmines vertybes, reikalingas efektyviai veiklai: sąžiningumą, moralines vertybes, patikimumą, teisingumą ir t. t. Remiantis Ž. Navickiene, galima teigti *„jog profesinės etikos nuostatų realizavimas neatsiejamas nuo bendro profesijos įvaizdžio, leidžia visuomenei įvertinti, kaip yra pasitikima konkrečios profesijos atstovais (ne tik veiklos rezultatais, bet ir profesinės etikos nuostatų laikymusi: veiksmis, elgesiu, turimomis savybėmis)“*.⁷⁷ Nepaisant to, kad etikos samprata traktuojama skirtingai, tai yra aukštiesiems veiklos standartams užtikrinti būtinas aspektas, priklausantis ne tik nuo taisyklėse ar kodeksuose reglamentuojamų principų laikymosi, bet ir nuo vidinio policijos pareigūnų nusiteikimo savo veiklą skirti būtent tarnystei. Etikos svarbą policijoje sustiprina pareigūnų, kaip tarpininkų tarp valdžios ir visuomenės narių, veiklos išskirtinumas, lemiantis aukštesnius nei įprasta reikalavimus. Iš policijos pareigūnų yra reikalaujama ne tik profesionaliai bei efektyviai atliekamų pareigų, bet atitinkamo elgesio, susijusio su nesavanaudiška tarnyste visuomenei bei moralės normų laikymusi, savo ruožtu lemiančiais visuomenės narių pasitikėjimą bei demokratiją valstybėje.

Pagarbos žmogaus teisėms principas. Žmogaus teisių „pripažinimas yra laisvės, teisingumo ir taikos pasaulyje pagrindas“.⁷⁸ Žmogaus teisių samprata buvo suformuluota 1948 metais JT Generalinėje asamblėjoje, kurioje buvo patvirtinta „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, kurios 1 straipsnis skelbia: „visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs savo orumu ir teisėmis. Jiems yra suteiktas protas ir sąžinė, ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai.“⁷⁹ Lietuvos Respublikos konstitucijoje įtvirtinta nuostata, jog žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines.⁸⁰ Taigi, žmogaus teisės yra patvirtintos konstituciškai ir turi būti apsaugotos valstybinių institucijų. Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupecinio elgesio kodekso 2

⁷⁶ Gintautas Vilkelis, „Valstybės tarnybos teisinio reguliavimo aktualūs pokyčiai ir plėtros kryptys 2021 m.“, *Lietuvos Teisė* 2021: *Esminiai Pokyčiai*, 2021: 28 – 29.

⁷⁷ Žaneta Navickienė, „Pagarbos žmogui realizavimo raiška Lietuvos teisėjų veikloje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 20(2018): 209.

⁷⁸ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, *supra note*, 39.

⁷⁹ *Ibid.*

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija, *supra note*, 1.

skyriuje numatoma, jog policijos darbuotojas privalo „ginti ir gerbti kiekvieno žmogaus garbę ir orumą bei pagrindines teises ir laisves, netoleruoti žeminančio elgesio.“⁸¹

Siekiant aiškiau apibūdinti pagarbos žmogaus teisių principą, paminėtina, jog pagarbą galima traktuoti, remiantis Ž. Navickiene, teigiančia, jog „pagarba – pamatinė dorovės sąvoka, kuomet žmonių santykiai grindžiami nelygstamo kiekvieno asmens vertingumo pripažinimu.“⁸² Pagarbos išraišką apsprendžia daugelis aspektų – pradedant asmeninėmis savybėmis ir baigiant reikiamomis profesinėmis kompetencijomis. Visgi, gerbiant žmogaus teises, policijos pareiga išlaikyti taktišką ir neutralų elgesį, gebėti išklausti bei suprasti, neteisti kitokių pažiūrų asmenų, nepriklausomai nuo aplinkybių. Galima teigti, jog pagarbos žmogaus teisėms principas yra įgyvendinamas laikantis visuomenėje priimtų kultūros normų, mandagiai ir geranoriškai atliekant savo pareigas.

Humanizmo principas. Humanizmo ištakų galima aptikti dar antikos filosofiniuose ir literatūriniuose veikaluose. Išvertus iš lotynų kalbos *humanizmas* reiškia žmogiškumą. Šį reiškinį galima traktuoti dvejopai – plačiąja prasme tai „antropocentrinė žmogaus vertė ir orumą bei juos atitinkančius visuomeninius santykius teigianti pasaulėžiūra; siauresne prasme – kultūrinis 14–16 amžiaus Renesanso sąjūdis.“⁸³ Šio darbo ribose nėra tikslo giliau analizuoti istorinius humanizmo raidos aspektus. Paminėtina tai, jog siekiant paaikškinti humanizmo principo reikšmę policijos veikloje, „šiulaikinis humanizmas laisvę sieja su atsakomybe. [...] ...atsakomybės už žmogiškumo išsaugojimą savyje reikalavimą papildo atsakomybe už kitą žmogų (žmoniją). Humanizmo filosofija ir praktika tampa globalinio sugyvenimo (išgyvenimo) pagrindu.“⁸⁴ Tokiai nuomonei pritaria ir V. Daujotytė – Pakerienė, teigianti, jog „*humanum* – tai, kas žmogiška. Bet žmogiškumo koordinatės nuolat kinta; žmogiškumo ribos plečiasi – tai, kas prieš šimtmetį atrodė nežmoniška, šiandien ginama kaip teisėta, įteisinama. Bendriausias humanizmo principas – bandymas remiantis žmogaus esmės supratimu suderinti asmens ir bendruomenės gyvenimo nuostatas. Kas šiandien atrodo aktualiausia – manyčiau, kad dėmesys pačiam žmogui, jo tapatumui, gebėjimui sugyventi pačiam su savimi, suprasti save ir – kiek įmanoma – kitus.“⁸⁵

Taigi, apibendrinant humanizmo principo reikšmę policijos veikloje, galima teigti, jog jis reiškia žmonišką policijos pareigūnų elgesį su visais visuomenės nariais, nepriklausomai nuo to,

⁸¹ „Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso patvirtinimo“, *supra note*, 63.

⁸² Žaneta Navickienė, „Pagarbos žmogui realizavimo raiška Lietuvos teisėjų veikloje“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 20(2018): 210.

⁸³ Jūratė Morkūnienė, „Humanizmas“ žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 6 d., <https://www.vle.lt/Straipsnis/humanizmas-31098>.

⁸⁴ *Ibid.*

⁸⁵ Viktorija Daujotytė – Pakerienė, „Apie humanistinę strategiją Lietuvos mokyklose“, *Bernardinai*, žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 6 d., <https://www.bernardinai.lt/2009-06-15-apie-humanistine-strategija-lietuvos-mokyklose/>.

kokią funkciją atlieka policijos pareigūnas – užtikrina viešąją tvarką ar teikia kitas socialines paslaugas gyventojams.

Visuomenės moralės principas. Šis principas reiškia, kad policijos darbuotojas atlikdamas savo pareigas, privalo laikytis visuomenėje susiformavusių moralės normų. D. Milevičienė pateikia keletą moralės apibrėžimų:

„Moralė (lot. *moralis*, pranc. *morale* – dorovinis) – dorovė, žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai“;⁸⁶

„Moralė plačiaja prasme – bendruomenės gyvenime pripažįstamų taisyklių, papročių ir tradicijų dorovingumas ir pasirengimas tų reikalavimų laikytis kaip tinkančių“.⁸⁷

Visuomenės moralės principą policijos veiklos kontekste vertinti vienareikšmiškai yra gana sudėtinga dėl policijos pareigūnų darbo pobūdžio, kadangi įgyvendinant teisingumą policijos pareigūnai turi teisę naudoti priemones, kurios neatitinka visuomenėje priimtų moralės normų.

Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso 2 skyriuje numatoma, jog policijos darbuotojas, atlikdamas savo funkcijas turi pasirinkti teisingo ir etiško modelį, vadovaudamasis moraliniais orientyrais:

- saugoti profesinę garbę ir elgtis taip, kad savo elgesiu ar veiksmais nediskredituotų savo vardo, policijos pareigūno, valstybės tarnautojo ar kito policijos darbuotojo statuso ir policijos autoriteto;
- visada atminti, kad savo elgesiu ir veiksmais jis rodo pavyzdį ir kad pagal jo elgesį bei įvaizdį sprendžiama apie visą policijos sistemą, jos pareigūnus ir kitus darbuotojus.⁸⁸

Taigi, visuomenės moralės principas, įpareigoja policijos pareigūnus laikytis visuomenei priimtinių taisyklių ne tik atliekant savo tiesiogines funkcijas, bet ir laisvu nuo tarnybos metu, kadangi netinkamas pareigūno elgesys menkina visą policijos sistemos vardą.

Teisėtumo principas. Teisėtumo principas yra įvardinamas kaip teisinės valstybės fundamentas⁸⁹ ir priskiriamas universaliems teisės principams, būdingiems visai teisės sistemai.

D. Žilinsko teigimu, „teisėtumo principo turinys yra labai platus: pirma, jis reiškia, kad institucija turi veikti nenukrypstamai laikydamasi jos steigimą ir veiklą reglamentuojančių teisės aktų bei jos veikloje taikomų teisės aktų reikalavimų. Antra, teisėtumo principas reiškia, kad teisės saugos institucija, įgyvendindama savo teisių ir pareigų turinį, gali ir privalo reikalauti atitinkamai teisėto elgesio iš fizinių ir juridinių asmenų, t. y. įgyvendinti savo paskirtį gindama

⁸⁶ Danutė Milevičienė, „Moralės dimensija politinėje kultūroje“ *Istorija*, 1(2010): 76.

⁸⁷ *Ibid.*

⁸⁸ „Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso patvirtinimo“, *supra note*, 63.

⁸⁹ Audronė Gedminaitė, „Teisėtų lūkesčių apsauga contra legem“ *Teisė* 93(2014):160.

daugiau ar mažiau visuomeninių santykių. Galima teigti, kad teisėtumo principo turinys gali turėti vidinį ir išorinį aspektus. Plačiausia prasme teisėtumo principas apima daugelį kitų teisėsaugos institucijų veiklos principų, nes reiškia įstatymų laikymąsi ir vykdymą. Bet kokia veikla, kuria pažeidžiamas, pavyzdžiui, asmenų lygybės prieš įstatymą, tarnybinės drausmės, žmogaus teisių ir laisvių gerbimo ar kuris kitas teisėsaugos institucijų veiklos principas, savaime tampa neteisėta.”⁹⁰

Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekso II skyriuje taip pat numatoma, jog policijos darbuotojas „priimdamas sprendimus būti teisingas ir nešališkas, užtikrinti, kad jo priimami sprendimai būtų teisėti ir objektyvūs, asmeniškai už juos atsakyti ir būti pasirengęs pateikti jų priėmimo motyvus;”⁹¹

Taigi, pagrindžiant teisėtumo principo svarbą policijos veikloje, galima teigti, kad kiekvienas pareigūno veiksmas turi būti atliekamas remiantis teisės aktais. Šis aspektas suponuoja, tai, jog policijos pareigūnai turi gerai išmatyti jų veiklą reglamentuojančius teisės aktus, stebėtų pastarųjų redakcijas, tvirtai žinotų savo teises bei pareigas.

Politinio neutralumo principas. Politinio neutralumo principas policijos veiklos kontekste minimas ir Lietuvos policijos darbuotojų etikos kodekse, ir Lietuvos Respublikos policijos įstatyme. Kaip jau buvo minėta anksčiau, Lietuvos Respublikos policijos įstatyme platesnis policijos veiklos principų paaiškinimas nėra pateiktas, tačiau kiek platesnis politinio neutralumo principo apibrėžimas pateikiamas Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatyme. Šio įstatymo 3 straipsnyje teigiama, jog vadovaudamasis politinio neutralumo principu, „pareigūnas privalo, nepaisydamas asmeninių politinių pažiūrų, nešališkai tarnauti žmonėms ir teisėtai valstybės valdžiai, nedalyvauti politinių partijų ar politinių organizacijų veikloje“⁹², o taip pat pareigūnui draudžiama „būti politinių partijų ar politinių organizacijų nariu, dalyvauti jų veikloje“⁹³. Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso II skyriuje, pabrėžiama, jog policijos pareigūnas „reikšdamas asmenines politines pažiūras ir įsitikinimus, turi neskatinti policijos bendruomenės, kitų socialinių grupių ir visuomenės supriešinimo, nesantaikos kurstymo;“⁹⁴

Veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo principas. Vienas iš esminių policijos veiklos aspektų yra viešųjų paslaugų visuomenei teikimas. Policijos veikla yra nuolatiniam

⁹⁰ Dainius Žilinskas, „Kai kurie Lietuvos teisėsaugos institucijų bruožai ir veiklos principai“, *Jurisprudencija* 5(83) (2006): 53.

⁹¹ *Ibid.*, 35

⁹² „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas“, *supra note*, 5.

⁹³ *Ibid.*

⁹⁴ „Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso patvirtinimo“, *supra note*, 63.

visuomenės akiratyje, todėl veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo principas yra itin svarbus. Policijos veiklos viešumo principas plačiau apibrėžtas Lietuvos Respublikos policijos įstatymo⁹⁵ 6 straipsnyje. Šiame straipsnyje teigiama, jog:

- policija, nepažeisdama įstatymais ginamų asmens bei visuomenės interesų, apie savo veiklą teisės aktų nustatyta tvarka informuoja valstybės ir savivaldybių institucijas bei visuomenę;

- asmens prašymu Vyriausybės nustatyta tvarka policija privalo pateikti savo informacinėse sistemose turimus neslaptus duomenis apie šį asmenį. Draudžiama asmenims teikti informaciją apie kitus asmenis, jeigu įstatymai bei kiti teisės aktai nenustato kitaip;

- policija negali teikti ar viešai skelbti informacijos, kuri yra valstybės, tarnybos, komercinė, pramoninė ar banko paslaptis, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus. Neskelbiama tarnybinės veiklos metu gauta informacija, kuri pakenktų žmogaus garbei, orumui ar saugumui, fizinį ir juridinių asmenų teisėtiems interesams, sutrukdytų nusikalstamų veikų prevenciją, išaiškinimą arba lemtų jų padarymą;

- policija neteikia informacijos, kuri pažeistų asmens nekaltumo prezumpcijos principą, policijos etikos normas, asmens, visuomenės ar valstybės saugumo interesus;

Taigi, Lietuvos Respublikos policijos įstatyme policijos veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo principas yra gana aiškiai išdėstytas. Paminėtina tai, jog policijos veiklos viešumas yra vienas iš svarbių aspektų, lemiančių visuomenės patikėjimą policija. V. Juodaitytė ir G. Paurienė, atlikdamos policijos pareigūnų profesinės etikos principų laikymosi praktinėje veikloje tyrimą, naudojo klausimyną, kuriame pateiktus teiginius galima traktuoti kaip policijos veiklos viešumo suvokimo visuomenėje pagrindą:

- Paprastai policijos pareigūnas suteikia išsamią informaciją asmenis dominančiais klausimais;

- Paprastai policijos pareigūnas suteikia aiškią informaciją;

- Policijos įstaigos tinklapyje lengvai randu klausimus į man rūpinčius atsakymus;

- Policijos pareigūnas skatina gerus santykius su bendruomene, nevyriausybinėmis organizacijomis ir kitais visuomenės atstovais.⁹⁶

Kaip matyti iš pateiktos informacijos policijos veiklos viešumo ir konfidencialumo derinimo principas negali būti traktuojamas vienareikšmiškai dėl policijos veiklos sudėtingumo ir kompleksiskumo. Policijos pareigūnai vadovaudamiesi šiuo principu turi vadovautis įstatymų

⁹⁵ „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“, *supra note*, 59.

⁹⁶ Viktorija Juodaitytė, Giedrė Paurienė, „Policijos pareigūnų profesinės etikos principų laikymasis praktinėje veikloje“, *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka* 20(2018): 107.

nustatyta tvarka, tačiau tuo pačiu metu ir gebėti teikti visuomenės nariams reikiamą informaciją bei skatinti bendradarbiavimą su visuomenės nariais viešindami savo veiklą.

Tarnybinio pavaldumo principas. Kaip teigia R. Adamonienė, „aiški valdžios hierarchija reguliuoja žmonių tarpusavio santykius, sprendimų priėmimą ir informacijos srautus organizacijoje.“⁹⁷ Pažymėtina, tai, jog tarnybinio pavaldumo principas Lietuvos Respublikos policijos įstatyme tėra tik paminėtas. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymo 3 straipsnyje pabrėžiama, jog „pareigūnai yra pavaldūs savo tiesioginiams vadovams ir privalo vykdyti vadovų teisėtus nurodymus.“⁹⁸

LVAT praktikos, nagrinėjant bylas dėl tarnybinių ginčų, apibendrinime (I dalis) pagrindžiama tarnybinio pavaldumo principo svarba, teigiant, kad „konstitucinė tokių sukarintų tarnybų paskirtis lemia būtinybę jų veiklą organizuoti remiantis statutiniais santykiais. [...]. Konstitucijos 141 straipsnis suponuoja tai, kad statutinių valstybės institucijų pareigūnai atlieka statutinę valstybės tarnybą, kuri yra specifinė valstybės tarnybos rūšis, besiskirianti nuo kitokios (civilinės) valstybės tarnybos ir karo tarnybos. Iš statutinės valstybės tarnybos sampratos kyla šie jai būdingi bruožai: specialus teisinis reguliavimas atitinkamos tarnybos ypatumus nustatančiais teisės aktais (statutais), griežto hierarchinio pavaldumo statutiniai santykiai, kuriems būdingas inter alia ypatingas tarnybos atlikimo režimas (inter alia tarnybos pareigų vykdymo, tarnybos laiko, tarnybinės subordinacijos ypatumai, pareigūnų karjerą ir vietą statutinių santykių hierarchijoje žyminčių specialių tarnybinių laipsnių (rangų) sistema, tarnybinės (drausminės) atsakomybės specifika), specialūs reikalavimai statutinių valstybės institucijų pareigūnams.“⁹⁹

Remiantis D. Žilinsku, galima teigti, kad tarnybinio pavaldumo principas glaudžiai siejasi su tarnybinės drausmės principu. Taip yra dėl griežtesnių tarnybinės drausmės reikalavimų, keliamų statutiniams pareigūnams, bei padeda užtikrinti „tarnybinę drausmę, subordinacijos santykius, išspręsti tarnybos eigos santykius, suderinti teisėsaugos institucijų tarnautojų asmeninę iniciatyvą sprendžiant konkrečius tarnybos klausimus su visos institucijos uždaviniais ir funkcijomis, užtikrinti vadovybės nurodymų ir įsakymų vykdymą ir kt.“¹⁰⁰

Subsidiarumo principas yra Europos Sąjungos teisės principas, kuriuo vadovaujantis organizuojamas jos institucijų darbas. „Subsidiarumas – Europos Bendrijos steigimo sutartyje: sprendimų priėmimo principas, teigiantis, kad sprendimai turi būti priimami tuo lygmeniu, kuriame jie yra efektyviausi“.¹⁰¹ Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas

⁹⁷ Rūta Adamonienė, *Statutinių tarnybų vadyba* (Vilnius: MRU: 2015), 23.

⁹⁸ „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas“, *supra note*, 5.

⁹⁹ VAT praktikos, nagrinėjant bylas dėl tarnybinių ginčų, apibendrinimas (I dalis), LVAT biuletenis Nr. 24, Lietuvos teismai, žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 9 d., http://portalas.vtd.lt/upload/Dokumentai/ISTAIGOMS/VTI%20su%20komentarais/Apibendrinimas_I_dalis.pdf.

¹⁰⁰ Žilinskas, *supra note*, 90:53.

¹⁰¹ Algimantas Urmonas, „Socialiniai pokyčiai ir policijos subjektiškumas“, *Jurisprudencija* 36(28)(2002): 16.

numato, jog viešojo administravimo subjektai savo veikloje vadovaujasi subsidarumo principu, kuris reiškia, kad viešojo administravimo subjektų sprendimai turi būti priimami ir įgyvendinami žemiausiu efektyvumą galinčiu užtikrinti viešojo administravimo sistemos lygmeniu.¹⁰²

Subsidiarumo principo svarbą pagrindžia V. Tumalavičius, remdamasis latvių mokslininko E. Vanags pastebėjimais: „sprendimai turi būti priimami žemiausiu lygiu institucijų, esančių arčiausiai žmonių, nei vienas uždavinys neturėtų būti sprendžiamas aukštesniu lygiu, jei nėra būtina.“¹⁰³

Taigi, pasak A. Urmono, remiantis subsidarumo principu, už policijos veiklos strategijos formavimą turėtų būti atsakinga valstybė, o konkrečios priemonės įgyvendinamos vietos lygmenyje. „Subsidiarumas neleidžia įsitvirtinti visuomenėje kokiai nors asmeninio režimo ar biurokratinės diktatūros formai, atskiria įvairių valdžių lygių kompetenciją ir įgaliojimus. Pavyzdžiui, aukštesniojo lygmens institucijos atlieka tik tas nusikalstamumo kontrolės priemones, kurias vykdyti žemesniojo lygmens institucijos yra nepajėgios, arba jas pavedant žemesnio lygmens institucijoms nesilaikoma efektyvumo, ekonominio ir mokslinio pagrįstumo principų. Aukštesniojo lygmens institucijos teikia būtiną paramą vykdant žemesnio lygmens institucijoms pavestus uždavinius.“¹⁰⁴

Apibendrinant subsidarumo principą policijos veikloje, paminėtina, jog jo svarba yra neabejotina dėl to, kad policijos teikiamų paslaugų efektyvumas tiesiogiai susijęs su policijos pareigūnų įsigilinimu į vietos problemas bei suinteresuotumu jas išspręsti kuo kokybiškiau.

Prievartos naudojimo tik būtiniais atvejais ir jos panaudojimo proporcingumo principas. V. Tumalavičiaus teigimu, šiuo metu „aktualus siekis išgyvendinti iš viešosios policijos prievartos veiklos modelius ir pradėti taikyti viešosios vadybos metodus, siekiant užtikrinti, jog viešoji policija būtų pradeda suvokti kaip socialinė paslauga, kuriai taikomi kokybiškumo standartai.“¹⁰⁵

Tačiau, kalbant apie policijos veiklą, reikia pripažinti, jog situacijose, kuriose visuomenės nariai dėl įvairių priežasčių yra linkę nepaklusti teisės normoms, prievartos naudojimas yra neišvengiamas. Lietuvos Respublikos policijos įstatymo 2 straipsnis numato, jog „prievarta – policijos veiklos metodas, kuriuo siekiama įgyvendinti policijai pavestus uždavinius ir kuris taikomas, kai nevykdomi policijos reikalavimai ar nurodymai arba siekiama išvengti pavojaus. Pareigūnas įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka gali naudoti psichinę ar (ar) fizinę prievartą.“¹⁰⁶

¹⁰² „Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas“, TAR žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 14 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.83679/EPBtwoJMPi>.

¹⁰³ Tumalavičius, *supra note*, 70:94.

¹⁰⁴ Urmonas, *supra note*, 101:19

¹⁰⁵ Tumalavičius, *supra note*, 70:82.

¹⁰⁶ „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“, *supra note*, 59.

Šio įstatymo 3 skirsnis numato prievartos naudojimo sąlygas, kuriomis turi vadovautis policijos pareigūnai bei apibrėžia prievartos rūšis – psichinę bei fizinę.

Prievartos naudojimo tikslaus reglamentavimo būtinumas grindžiamas Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos nuostatomis, kurios teigia: „Kiekvienam, kuris naudojasi savo teisėmis ir laisvėmis, gali būti taikomi tik tokie apribojimai, kokie yra nustatyti įstatymo, tik tam, kad būtų užtikrintas kitų teisių ir laisvių pripažinimas ir pagarba joms ir kad demokratinėje visuomenėje būtų laikomasi teisėtų moralės, viešosios tvarkos ir visuotinės gerovės reikalavimų.“¹⁰⁷

Proporcingumo principas anot A. Urmono reikalauja, „kad taikomos priemonės atitiktų tokį tikslą, kurio jomis siekiama. Negalima imtis jokių veiksmų, kurie nėra būtini siekiant numatytų tikslų ir kurių naudojimas pažeistų žmogaus teises. Proporcingumo įvertinimą kiekvienu atveju lemia konkrečios aplinkybės. Turi būti tam tikra priemonių ir tikslo pusiausvyra. Priemonės pasirinkimo kriterijai: (1) Ar priemonė tinka tikslams siekti? (2) Ar priemonė yra būtina tikslams pasiekti? (3) Ar yra glaudus ryšys tarp priemonės ir siekiamo tikslo?“¹⁰⁸

Kaip teigia R. Kalašnykas ir I. Deviatnikovaitė, proporcingumo principu remiamasi kai „policijai ir kitoms teisėsaugos institucijoms taikant teisinę atsakomybę už padarytą priešingą teisei veiką. Proporcingumo principas neatskiriamas nuo teisingumo principo, nes įgyvendinant teisingumo principą reikalaujama, kad asmeniui skiriama nuobauda būtų proporcinga padarytam teisės pažeidimui. Teisingumas reikalauja, kad asmuo, padaręs priešingą teisei veiką, neišvengtų atsakomybės, tačiau paskiriant jam bausmę būtų atsižvelgta į jo turtinę padėtį bei kitas teisės pažeidimo aplinkybes.“¹⁰⁹

Policijos veiklos principų svarbą pagrindžia E. Jones, teigdamas, jog siekiant sumažinti smurtinių nusikaltimų skaičių, pasitikėjimo policija užtikrinimas yra prioritetas. Pasitikėjimas policija visuomenės narių tarpe stiprina pilietiškumą bei norą bendradarbiauti, taip užtikrinant didesnę informacijos sklaidą ir mažinant nusikaltimų skaičių.¹¹⁰ Tačiau, anot V. Tumulavičiaus, policija neretai turi neigiamą reputaciją. Tai sietina su faktu, jog „daugelis Centrinės ir Rytų Europos valstybių turi didelę totalitarinių režimų valdymo patirtį, kai policija buvo naudojama piliečių spaudai ir kontrolei. [...]. Nors šiuo metu pasitikėjimas policija

¹⁰⁷ „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“, *supra note*, 39.

¹⁰⁸ Urmonas, *supra note*, 101:19

¹⁰⁹ Remigijus, Kalašnykas, Ieva, Deviatnikovaitė, „Kai kurių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų taikymo ypatumai administruojant viešąjį saugumą“, *Jurisprudencija* 4(94)(2007): 48.

¹¹⁰ Eric Jones, „The Evolution of Policing and a Return to Principles“, Stanford Institute for Economic Policy Research (SIEPR) Forum - April 21, 2017.

didėja, paskutiniajame XX a. dešimtmetyje policija netgi buvo suvokiama kaip grėsmė žmogaus teisėms ir laisvėms, o ne kaip jų saugotoja.“¹¹¹

1.4. Statutinių pareigūnų profesinių sąjungų teisinio reglamentavimo Lietuvoje ypatumai

V. Zuzevičiūtės¹¹² teigimu, viena iš pilietinės valstybės prielaidų yra piliečių galimybė jungtis į asociacijas, atstovaujančias teisėtus visuomenės narių interesus. Tokia nuomonei pritaria D. Genys ir J. Imbrasaitė¹¹³, teigdami, jog pastaruoju metu pilietiškumo raiška nebesiejama vien su piliečių dalyvavimu rinkimuose, o vis daugiau dėmesio skiriama interesų atstovavimui bei organizavimuisi.

Šio darbo ribose nagrinėjami profesinių sąjungų teisinio reglamentavimo siekiant atskleisti pareigūnų pilietiškumo raiškos galimybes, dalyvaujant šių sąjungų veikloje.

Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatyme numatyta, jog „profesinės sąjungos yra savanoriškos, savarankiškos ir savaveiksmės organizacijos, atstovaujančios darbuotojų profesinėms darbo, ekonominėms, socialinėms teisėms ir interesams ir juos ginančios“.¹¹⁴

Galimybė visiems piliečiams dalyvauti profesinių sąjungų veikloje užtikrinama Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje: „Kiekvienas turi teisę laisvai rinktis į taikius susirinkimus, taip pat laisvę jungtis kartu su kitais į visų lygių asociacijas, ypač politinėje, profesinėje ir pilietinėje srityse, įskaitant teisę steigti profesines sąjungas ir stoti į jas ginti savo interesų“¹¹⁵.

Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog naudotis šia teise nėra taikomi jokie apribojimai, išskyrus tuos, kuriuos numato įstatymas. Šie apribojimai yra būtini demokratinių valstybės principų ir valstybės saugumo interesams užtikrinti, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, gyventojų sveikatai ir dorovei ar kitų asmenų teisėms bei laisvėms apsaugoti¹¹⁶. Taigi, šis straipsnis nekliaudo įvesti teisėtus naudojimosi šia teise apribojimus asmenims, tarnaujantiems ginkluotose pajėgose, policijoje ar valstybės valdymo organuose. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymo¹¹⁷ 63 str. numato, jog Statutinėse įstaigose veikiančioms profesinėms sąjungoms draudžiama organizuoti streikus ir juose dalyvauti; organizuoti piketus ar mitingus, kurie tiesiogiai trukdytų statutinės įstaigos veiklai ar atlikti

¹¹¹ Tumalavičius, *supra note*, 70: 69.

¹¹² Zuzevičiūtė, *supra note*, 24:11.

¹¹³ Genys, Imbrasaitė, *supra note*, 22:75.

¹¹⁴ „Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas“, TAR žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 21 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2293/PTocCHJGQn>.

¹¹⁵ „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“, Oficialus leidinys, žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 21 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

¹¹⁶ „Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“, *supra note*, 40.

¹¹⁷ „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas“, *supra note*, 5.

pareigūno tarnybines pareigas, taip pat juose dalyvauti. Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymo¹¹⁸ 1 str. reglamentuoja, jog teisę jungtis į profesines sąjungas krašto apsaugos, policijos, valstybės saugumo ir kitose organizacijose gali būti nustatomi šių organizacijų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose.

LR Konstitucijos 35 straipsnis piliečiams laiduoja teisę laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams. 50 LR Konstitucijos straipsnis nustato, jog profesinės sąjungos kuriasi laisvai ir veikia savarankiškai ir įvardina svarbiausią profesinių sąjungų misiją - ginti darbuotojų profesines, ekonomines bei socialines teises bei interesus¹¹⁹. D. Beinoravičius, E. Bilevičiūtė, M. Vainiūtė¹²⁰ nurodo, jog „*Pagrindinė profesinių sąjungų steigimo prielaida yra Konstitucijoje ir kituose šalies įstatymuose darbuotojams numatytų garantijų – teisės į saugias ir sveikas darbo sąlygas, teisės į teisingą apmokėjimą už darbą, teisės į socialinę apsaugą ir kitų teisių bei garantijų – užtikrinimas, kuris veiksmingiausiai gali būti įgyvendinamas darbuotojams susivienijus į organizaciją*“.

Paminėtina tai, jog statutinių pareigūnų narystę profesinėse sąjungose reglamentuoja Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas¹²¹, kurio 21 str. 4 dalis užtikrina pareigūnų teisę būti profesinių sąjungų nariais. 27 str. 3 dalyje numatoma, jog vykdant pareigūnų atranką į laisvas pareigūno pareigas, jeigu statutinėje įstaigoje veikia profesinė sąjunga ir atrankoje dalyvaujantis pareigūnas yra šios profesinės sąjungos narys, vienas atrankos komisijos narys turi būti šios profesinės sąjungos atstovas. 62 str. 5 dalyje teigiama, jog narystė profesinėje sąjungoje negali užtraukti pareigūnui tarnybinės nuobaudos, o skiriant tarnybines nuobaudas pareigūnams, priklausantiems profesinėms sąjungoms, reikalingas išankstinis profesinės sąjungos renkamojo organo sutikimas. Pastaroji nuostata netaikoma tik tuo atveju, jei pareigūnas yra atleidžiamas iš vidaus tarnybos. 62 str. 8 dalyje numatoma pareigūnų teisė dalyvauti sprendžiant pareigūnų profesinius, ekonominius ir socialinius klausimus, taip pat profesinių sąjungų organizacinėje veikloje, tam skiriant iki 120 valandų apmokamo darbo laiko.

Lietuvos policijos šakos kolektyvinėje sutartyje¹²² nurodoma, jog profesinė sąjunga tai Lietuvos teisėsaugos pareigūnų federacija ir ją sudarančios profesinės sąjungos. Šios sutarties vienas iš tikslų yra policijos pareigūnų profesionalumo bei motyvacijos stiprinimas, lojalumo Lietuvos valstybei bei nepakantumo korupcijai skatinimas. Išvardinti aspektai turi tiesiogines sąsajas su pareigūnų pilietiškumo puoselėjimu. Lietuvos teisėsaugos pareigūnų federacija buvo

¹¹⁸ „Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas“, *supra note*, 114.

¹¹⁹ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, *supra note*, 1.

¹²⁰ „Lietuvos konstitucinė teisė“, *supra note*, 4: 412.

¹²¹ „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas“, *supra note*, 5.

¹²² „Lietuvos policijos šakos kolektyvinė sutartis“, žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 26 d., <https://lkpb.policija.lrv.lt/uploads/lkpb.policija/documents/files/Policijos%20%C5%A1akos%20sutartis.pdf>.

įkurta 1999 m. kaip Lietuvos vidaus reikalų sistemos respublikinė profesinė sąjunga. Šiuo metu federacija yra didžiausias pareigūnus ir darbuotojus atstovaujantis profesinių sąjungų susivienijimas, vienijantis daugiau nei 5000 narių¹²³.

D. Seniutienė ir L. Ubartas¹²⁴ pareigūnų profesines sąjungas įvardina kaip „etikos sprendimų stimulatoriai, reaguojantys į atvejus, kai pareigūnai diskriminuojami, netinkamai taikomi tarnybinės atsakomybės reikalavimai ir kiti atvejai. Taip pat atkreipia dėmesį į problemas, susijusias su pareigūnų elgesiu, kelia klausimus dėl tarnybinių patikrinimų ir sankcijų taikymo pareigūnams teisėtumo“.

Apibendrinant galima teigti, jog policijos pareigūnai, kaip ir visi Lietuvos Respublikos piliečiai turi galimybę priklausyti profesinėms sąjungoms. Statutinių pareigūnų profesinių sąjungų paskirtis yra analogiška kitų profesinių sąjungų paskirčiai – teisių bei garantijų užtikrinimas, siekiant sudaryti saugias, sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą darbo užmokestį bei užtikrinti socialines garantijas. Tačiau, paminėtini ir skirtumai, suteikiantys statutinams pareigūnams didesnę apsaugą:

- Pareigūnams, priklausantiems profesinėms sąjungoms, skiriant tarnybinės nuobaudas, reikalingas išankstinis profesinės sąjungos renkamojo organo sutikimas;

- narys profesinėje sąjungoje negali užtraukti pareigūnui tarnybinės nuobaudos.

Statutinių pareigūnų profesinės sąjungos gali būti traktuojamos kaip pilietiškumo ugdymo institucija, kadangi pastarųjų nuostatuose numatytas ne tik pareigūnų profesionalumo ir motyvacijos didinimas, bet ir lojalumo valstybei bei nepakantumo korupcijai skatinimas.

1.5. Praktinių ir etinių pilietiškumo problemų pareigūnų veikloje identifikavimas

Kaip jau buvo minėta ankstesniuose darbo skyriuose, profesinė policijos pareigūnų veikla yra griežtai reglamentuojama teisės aktų ir etikos kodeksų bei prižiūrima etikos priežiūros institucijų.

2023 metais policijoje tarnavo 7495 pareigūnai¹²⁵, kuriuos vienija bendras tikslas – vadovaujantis LR įstatymais, ginti bei saugoti LR piliečius, gerbti jų teises bei užkirsti kelią nusikalstamumui. Tačiau tam, kad policijos pareigūnų darbas būtų efektyvus ir užtikrintų visuomenės narių pasitikėjimą šia struktūra, nepakanka tik pavestų užduočių vykdymo. Tam, kad policijos sistema atlieptų pilietiškos sistemos įvaizdį, būtinas ir atitinkamas visų policijos pareigūnų elgesys.

¹²³ Istorija, žiūrėta 2024 m. vasario mėn. 28 d., <https://www.ltpf.lt/istorija/>.

¹²⁴ Seniutienė, Ubartas, *supra note*, 64:89.

¹²⁵ 2023 m. policijos veiklos apžvalga, žiūrėta 2024 m. vasario mėn. 24 d., <https://policija.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/Fp9JkWAvDg.pdf>.

I. Aleknavičiūtės ir G. Paurienės¹²⁶ teigimu, policijoje pasitaiko įvairių su pilietiškumu prasilenkiančių elgesio apraiškų, tokių kaip melas, korupcija, interesų konfliktai, priešiškusmas, smurto demonstravimas ir pan. Vienas netinkamas pareigūno poelgis, gali nuteikti visą bendruomenę ir lemti neigiamą požiūrį į policijos sistemą. D. Seniutienės ir L. Ubarto¹²⁷ teigimu, remiantis statistiniais duomenimis galima teigti, „*jog dažniausios pareigūnų atleidimo iš tarnybos priežastys yra pareigūno vardo žeminimas, viešųjų ir privačių interesų nesuderinamumas, korupcija ir kita veikla, susijusi su netinkamu pareigūnų elgesiu*“.

Nepaisant to, jog visuomenės pasitikėjimas policijos sistema Lietuvoje pastaraisiais metais didėja, vis dar pasitaiko korupcijos bei kyšininkavimo atvejų šioje sistemoje. Kaip teigia A. Novikovas¹²⁸ „*Korupcija yra latentinė veikla, todėl su ja sunku kovoti ir beveik neįmanoma jos visiškai eliminuoti iš visuomenės gyvenimo*“. Siekis kovoti su korupcija stebimas ne tik nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau ir tarptautiniuose dokumentuose. Jungtinių Tautų konvencijos prieš korupciją, ratifikuotos Lietuvoje 2006 metais, 8 str. numato, kad „*siekdama kovoti su korupcija, kiekviena valstybė, šios Konvencijos Šalis, pagal pagrindinius savo teisinės sistemos principus tarp valstybės pareigūnų skatina, inter alia, teisingumą, sąžiningumą ir atsakomybę*“.¹²⁹ A. Novikovo¹³⁰, kad naujoji LR Korupcijos prevencijos įstatymo redakcija sudaro prielaidas ne fragmentiškai, o sistemiškai įgyvendinti korupcijos prevenciją Lietuvos Respublikoje.

E. Kavoliūnaitė – Ragauskienė ir T. Šedbaras¹³¹ remdamiesi Korupcijos rizikos vertinimo viešosiose institucijose Pietryčių Europoje lyginamąja analize ir metodologija (Corruption Risk Assessment in Public Institutions in South East Europe – Comparative Research and Methodology) (Regional Cooperation Council (RCC), Regional Anti-Corruption Initiative (RAI), 2015) įvardina svarbiausias korupcijos rizikas:

- rizika, kad pareigūnas ims ar prašys duoti kyšį;
- rizika, kad bus piktnaudžiaujama tarnybine padėtimi siekiant privačios naudos;
- rizika piktnaudžiauti viešaisiais fondais tenkinant privačius interesus;
- rizika, kad neteisėtai ar neetiškai išorine įtaka bus daromas spaudimas pareigūnui;
- interesų konflikto rizika.¹³²

Tarp policijos pareigūnų dažniausiai pasitaiko šios korupcinio elgesio apraiškos:

¹²⁶ Aleknavičiūtė, Paurienė, *supra note*, 17.

¹²⁷ Seniutienė, Ubartas, *supra note*, 64:76.

¹²⁸ Andrejus Novikovas „Esminiai Korupcijos prevencijos įstatymo pakeitimai ir teisinio reguliavimo naujovės. Lietuvos teisė 2021“, *Esminiai pokyčiai*, 2021:70.

¹²⁹ „Jungtinių tautų konvencija prieš korupciją“, TAR žiūrėta 2024 m. vasario mėn. 27 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.289015>.

¹³⁰ Novikovas, *op. cit.*, 70.

¹³¹ Eglė Kavoliūnaitė – Ragauskienė, Tomas Šedbaras, „Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymas“, Mokomoji medžiaga (Vilnius: STT, 2017).

¹³² *Ibid.*, 5.

- Smulkioji korupcija – dovanos, paslaugos, pinigai kelių policininkams, įrodymų praradimas, klastojimas.
- Biurokratinė korupcija – neskaidrūs viešieji pirkimai, komercinių sutarčių sudarymas siekiant asmeninės naudos, kyšiai už priėmimą į darbą, paaugštinimą ir perkėlimą.
- Kriminalinė korupcija – pagalbos nusikaltėliams teikimas, tiesioginis dalyvavimas nusikaltimuose, nelegalaus verslo dangstymas, duomenų apie tyrimus ir slaptus bendradarbius teikimas nusikalstamo pasaulio atstovams.
- Politinė korupcija – užsakomojo tyrimo prieš konkurentą pradėjimas, taip pat tyrimo nutraukimas reikalingo žmogaus atžvilgiu.¹³³

Kaip jau buvo minėta, policijos pareigūnams yra keliami gerokai aukštesni reikalavimai nei kitiems visuomenės nariams, o taip pat jų veikla yra labiau stebima ir pastebima, todėl korupcijos atvejai policijos pareigūnų tarpe ne tik turi neigiamos įtakos geram pareigūno įvaizdžiui, tačiau menkina ir visos policijos prestižą, tokiu būdu mažindami visuomenės pasitikėjimą teisėsaugos sistema.

2011 metais buvo įsteigta Lietuvos policijos imuniteto valdyba, kurios užduotis yra stebėti policijos sistemos darbuotojų veiklą ir vykdyti aktyvią bei pasyvią kovos su korupcija prevenciją. Policijos imuniteto padalinių steigimą paskatino atvejis, kuomet už pavyzdingą tarnybą buvo apdovanotas nusikaltimais įtariamas policijos pareigūnas.¹³⁴

Siekiant eliminuoti korupcijos atvejus iš LR policijos sistemos, priimtas Korupcijos prevencijos policijoje 2022–2024 metų veiksmų planas, kurio pagrindinis tikslas yra *„užtikrinti veiksmingą, kryptingą ir nuoseklią korupcijos prevencijos ir jos kontrolės policijoje funkcionavimą, tobulinti esamas ir diegti naujas korupcijos prevencijos priemones ir taip didinti policijos veiklos viešumą ir atvirumą, vykdomų procedūrų skaidrumą ir joje dirbančių darbuotojų atsparumą korupcijai“*.¹³⁵ Šiam tikslui pasiekti iškelti uždaviniai apimantys korupcijos prevencijos bei viešųjų ir privačiųjų interesų derinimo įstatymų laikymąsi policijoje, tarnybinių patikrinimų ir korupcijos prevencijos koordinavimą, korupcijos rizikos veiksnių šalinimą bei policijos darbuotojų ir visuomenės narių antikorupcinio sąmoningumo didinimą.

Analizuojant, kaip siekiama eliminuoti korupcijos reiškinių iš policijos sistemos, paminėtinas LR Korupcijos prevencijos įstatymo 10 str. numatytas korupcijos pasireiškimo

¹³³ Paulius Klikūnas, Dalia Lombardero Chartuni, „Skaidresnės policijos link: policijos imuniteto padaliniams 10 metų“, žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 4 d., [https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/SKAIDRESN%C4%96S%20POLICIJOS%20LINK%20LT\(1\).pdf](https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/SKAIDRESN%C4%96S%20POLICIJOS%20LINK%20LT(1).pdf)

¹³⁴ *Ibid.*, 12 – 13.

¹³⁵ „Korupcijos prevencijos policijoje 2022 – 2024 metų veiksmų plano tikslas, uždaviniai, priemonės, vykdytojai, laukiami rezultatai, vertinimo kriterijai“, žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 4 d., [https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/korupcijos-prevencija/Korupcijos%20prevencijos%20policijoje%202022%E2%80%932024%20m%20veiksm%C5%B3%20plano%20priedas%20\(suvestin%C4%97%20redakcija\).pdf](https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/korupcijos-prevencija/Korupcijos%20prevencijos%20policijoje%202022%E2%80%932024%20m%20veiksm%C5%B3%20plano%20priedas%20(suvestin%C4%97%20redakcija).pdf).

tikimybės nustatymas, kurį „viešojo sektoriaus subjektas, valdydamas korupcijos riziką, savo nuožiūra gali atlikti korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymą konkrečioje savo veiklos srityje. Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymas gali būti atliekamas viešojo sektoriaus subjekto iniciatyva arba savarankiškos įstaigos ar kito viešojo sektoriaus subjekto, kuriam viešojo sektoriaus subjektas yra pavaldus ir (ar) kurios valdymo sričiai jis yra priskirtas, siūlymu“.¹³⁶

Viešojo sektoriaus subjektui, atliekančiam korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymą, rekomenduojama vertinti matrica pagal poveikio bei tikimybės kriterijus (žr. 4 pav.).

POVEIKIS	Katastrofinis					
	Kritinis					
	Pastebimas					
	Žemas					
	Nereikšmingas					
		Labai žema	Žema	Vidutinė	Aukšta	Labai aukšta
TIKIMYBĖ						

4 pav. Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymo matrica¹³⁷

J. Palidauskaitės teigimu, interesų konfliktai, „tai situacija, kai gali susidurti privatūs darbuotojo ar jo artimųjų (įskaitant šeimos narius, gimines ir draugus) ir visuomenės interesai, kuriems jis turi atstovauti, eidamas savo tarnybą. Problemos suvokimo pradžia galima drąsiai laikyti senovės Graikiją. Vakarų demokratijose jau XIX a. viduryje pasirodė pirmieji įstatymai, reguliavę šią sritį“.¹³⁸ Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas numato, jog interesų konfliktas yra situacija, kai deklaruojantis asmuo, atlikdamas tarnybines pareigas ar vykdydamas tarnybinį pavedimą, turi priimti ar dalyvauti priimanč sprendimą arba įvykdyti pavedimą, kurie susiję ir su jo privačiais interesais¹³⁹.

2021 metais Lietuvos policijos Generalinis komisaras patvirtino Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo nuostatų laikymosi ir kontrolės vykdymo policijos

¹³⁶ „Lietuvos Respublikos Korupcijos prevencijos įstatymas“, TAR žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 26 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.289015>.

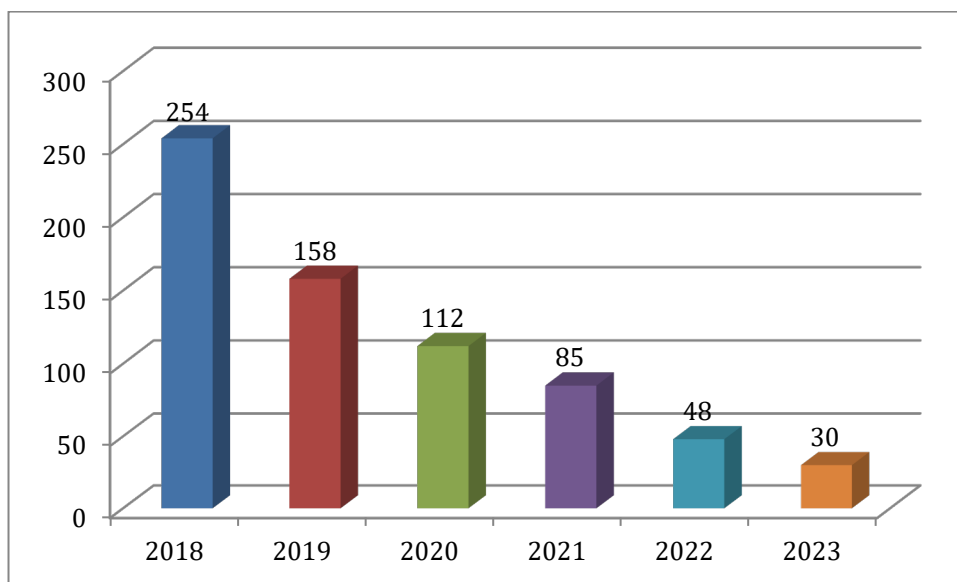
¹³⁷ Domantas Lukauskas, „Naujasis korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymo modelis“ žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 26 d. <https://skaidrumoakademija.lt/wp-content/uploads/2022/11/STT-pristatymo-sablonas-SA-KPT-2022-11-15.pdf>.

¹³⁸ Jolanta Palidauskaitė, „Retrospektyvus žvilgsnis į etikos problemas Lietuvos valstybės tarnyboje: naujos problemos, jų turinys ar raiškos formos?“, *Politologija* 4(64) (2011): 68.

¹³⁹ „Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas“, TAR žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 26 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41669/mcxECoyraX>.

įstaigose tvarkos aprašą, kuriuo siekiama užtikrinti veiksmingą viešųjų ir privačių interesų konfliktų prevencijos sistemos funkcionavimą policijos įstaigose.¹⁴⁰

D. Seniutienė ir L. Ubartas¹⁴¹ mini, kad interesų konfliktams priskiriamas dovanų priėmimas sietinas su korupcija. 2023 metų policijos veiklo ataskaitoje pateikiami duomenys, susiję su policijos pareigūnų papirkinėjimo pokyčiais per pastaruosius penkeris metus (žr. 5 pav.).

5 pav. Papirkimų skaičius per 2018–2023 metus¹⁴²

Kaip matyti paveiksle policijos pareigūnų papirkimų skaičius nuo 2018 iki 2023 ženkliai sumažėjo. 2023 metais pradėta 30 ikiteisminių tyrimų pagal LR BK 227 str. „Papirkimas“ požymius.

Lietuvos policija periodiškai vykdo visuomenės narių apklausas apie policijos pareigūnų darbą. Paskutinė apklausa buvo atlikta E. Vileikienės¹⁴³ 2021 metais. Gyventojų apklausos duomenimis, 78 proc. Lietuvos gyventojų pasitiki policija (palyginimui – visoje ES policija pasitiki 70 proc. gyventojų). Paminėtina tai, kad pasitikėjimas policija Lietuvoje išaugo nuo 35 proc. 2007 metais iki 78 proc. 2022 metais. 2021 metai teigiamai policijos veiklą vertino 83 proc. gyventojų (2005 metais šis rodiklis siekė 43 proc.). 21 proc. tyrime dalyvavusių gyventojų teigė, kad policijos pareigūnai savo veiksmais dažnai provokuoja duoti kyšį (2007 metais taip teigė 56 proc.).

¹⁴⁰ „Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo nuostatų laikymosi ir kontrolės vykdymo policijos įstaigose tvarkos aprašas“, žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 28 d. <https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/korupcijos-prevencija/Viesuju%2Bir%2Bprivaciu%2Binteresu%2Bkontrol%C4%97s%2Bapra%C5%A1as.odt.pdf>.

¹⁴¹ Seniutienė, Ubartas, *supra note*, 64:85.

¹⁴² 2023 m. policijos veiklos apžvalga, *supra note*, 125.

¹⁴³ Eglė Vileikienė, „Gyventojų nuomonė apie teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo situacijos vertinimas“, (Vilnius: VRM, 2022).

Remiantis Lietuvos gyventojų nuomone, galima teigti, jog Lietuvoje taikomos priemonės turi teigiamos įtakos korupcijos mažėjimui policijos sistemoje. Antikorupcinių priemonių veiksmingumas akivaizdus stebint mažėjančią policijos pareigūnų papirkinėjimų dinamiką, tuo pačiu augant visuomenės pasitikėjimui policija. Šie aspektai savo ruožtu kuria policijos pareigūno kaip pilietiškumo ir atsidavimo tarnybai įvaizdį ir prisideda prie visuomenės gerovės bei saugumo užtikrinimo. Išanalizavus teisinius dokumentus, mokslinius šaltinius, išryškinus pilietiškumo raiškas policijos pareigūno profesinėje veikloje teoriniu ir teisiniais apsketais, toliau darbe siekta išsiaiškinti, koks yra teorinių ir teisinių sampratų vertinimas šiandienos policijos pareigūno subjektyvioje perspektyvoje; sukonstruoto ir įgyvendinto empirinio tyrimo rezultatai pateikiami toliau darbe.

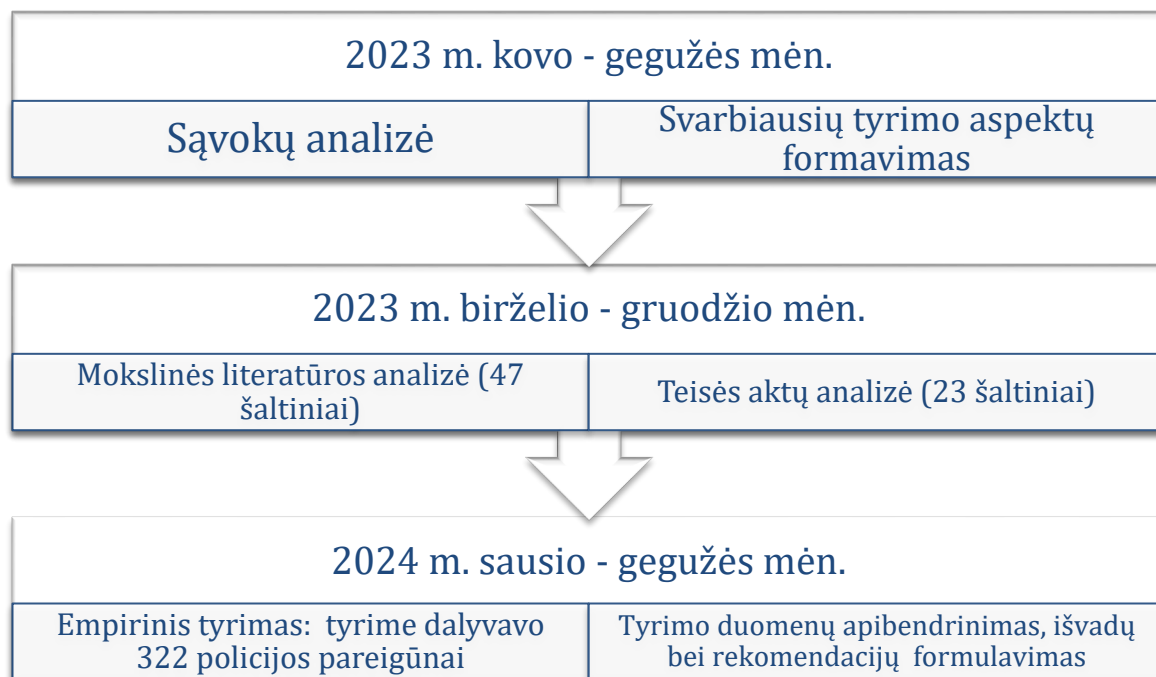
2. PILIETIŠKUMO POLICIJOS PAREIGŪNŲ VEIKLOJE EMPIRINIS TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodika ir eiga

Siekiant įvertinti praktinius ir etinius pilietiškumo aspektus pareigūnų veikloje bei pasiekti iškeltą darbo tikslą buvo atliktas empirinis tyrimas, kuriame dalyvavo policijos pareigūnai. Vykdam šį tyrimą buvo remiamasi teorinėmis žiniomis bei mokslinių darbų rengimo metodologiniais nurodymais¹⁴⁴.

Atlikus teorinę pilietiškumo sampratos, pareigūnų pilietiškumo teisinio reglamentavimo tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose, pareigūnų veiklos principų, profesinių sąjungų teisinio reglamentavimo Lietuvoje ypatumų analizę bei identifikavus praktines ir etines pilietiškumo problemas pareigūnų veikloje, empiriniu tyrimu siekta atskleisti praktinę bei etinę pareigūnų pilietiškumo raišką subjektyvioje pareigūnų perspektyvoje.

Tyrimo eiga pateikiama 6 pav.

6 pav. Tyrimo metodinis modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus

Siekiant įgyvendinti darbo tikslą - išanalizuoti praktinius bei etinius pilietiškumo aspektus pareigūnų veikloje – buvo pasirinktas kiekybinis tyrimo metodas anketinė apklausa.

Anketinės apklausos instrumentas pateikiamas 3 priede. Šios apklausos pagalba buvo siekiama išsiaiškinti praktinę bei etinę pareigūnų pilietiškumo raišką subjektyvioje pareigūnų

¹⁴⁴ Baigiamųjų darbų rengimo ir gynimo Mykolo Romerio universiteto viešojo saugumo akademijoje metodiniai nurodymai (Kaunas: MRU, 2023).

perspektyvoje. Tyrimo metodo pasirinkimą nulėmė tai, jog naudojant anketinę apklausą užtikrinama standartizuota struktūra dėl tokių pačių klausimų ir atsakymų variantų pateikimo respondentams. Anketa buvo patalpinta apklausa.lt, todėl tyrimo dalyviai galėjo pasirinkti jiems tinkamą laiką ir vietą anketos pildymui.

Anketinė apklausa buvo vykdoma anonimiškai, todėl užtikrintas respondentų konfidencialumas.

Anketą sudaro 17 uždarų klausimų, 2 iš jų turi galimybę įrašyti savo atsakymo variantą. Anketos klausimai sudaryti remiantis atlikta mokslinės literatūros bei teisės aktų analize.

Įvadinėje anketos dalyje respondentai informuoti apie tyrimo atlikimo tikslą.

Atliekant tyrimą reikia nuspręsti, kiek žmonių reikia apklausti (tyrimo imtis) ir kaip jie turi būti atrinkti iš visumos (kriterijus). Šiuo atveju buvo pasirinktas atsitiktinės atrankos metodas – tyrimo anketa buvo nusiųsta adresu info@policija.lt ir išplatinta policijos pareigūnams. Todėl galima teigti, kad gauti duomenys yra reprezentatyvūs ir atspindi generalinės visumos sudėtį.

Lietuvos policijoje 2023 metų pabaigoje dirbo 7495 darbuotojai. Apklausoje dalyvavo 322 respondentai, todėl galima teigti, kad tyrimo rezultatai yra reprezentatyvūs ir atspindi policijos pareigūnų nuomonę nagrinėjamu klausimu.

Surinkti duomenis buvo apdoroti ir analizuojami. Pirmiausiai buvo redaguojami surinkti duomenys – tikrinamos užpildytos anketas. Toliau sekė kodavimas – techninių priemonių pagalba duomenys buvo išskirstyti į kategorijas ir paversti skaitmeniniais simboliais. Atlikta statistinė analizė, t.y. duomenys pertvarkyti į reikšmingą informaciją, padarytos tyrimo išvados.

Tam, kad apklausos rezultatai būtų kuo tikslesni, svarbu apgalvoti klausimų svarbą, jų pateikimo eiliškumą. Anketa neturi būti per didelė, nes tuomet respondentai nebus suinteresuoti atsakyti, tačiau ir ne per maža, kad galėtume pasiekti tyrimo tikslus. Anketa sudaro 17 uždarų klausimų, iš jų 7 klausimų blokai.

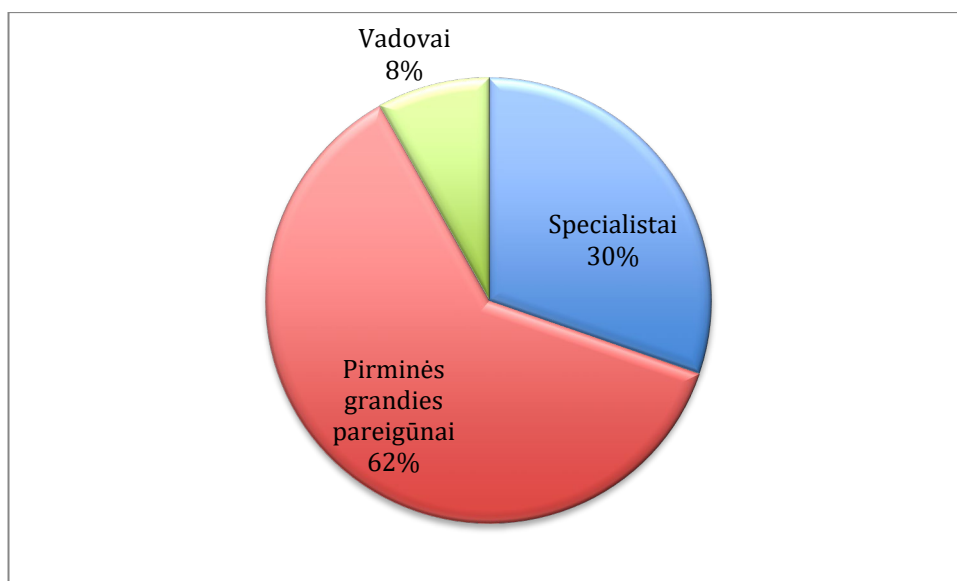
Tyrimo ribojimai. Atsižvelgiant į tai, kad buvo taikyta netikimybinė tyrimo imties sudarymo procedūra, turimų rezultatų apibendrinti negalima, tačiau juos galima naudoti teorinių įžvalgų tikrinimui bei tendencijų numatymui.

2.2. Tyrimo rezultatų analizė

Kaip jau buvo minėta 2.1 darbo poskyryje iš viso tyrime dalyvavo 322 policijos pareigūnai. Policijos pareigūnų praktinės bei etinės pilietiškumo raiškos subjektyvioje pareigūnų perspektyvoje tyrimo metu, anketos demografinė dalimi siekiama nustatyti respondentų užimamas pareigas policijos sistemoje bei išsilavinimą. Tyrimo metu buvo nuspręsta netirti tokių

respondentų demografinių rodiklių kaip lytis, amžius bei stažas policijos sistemoje, darant prielaidą, jog tai neturi jokios įtakos pilietiškumo raiškai tarnaujant policijos sistemoje.

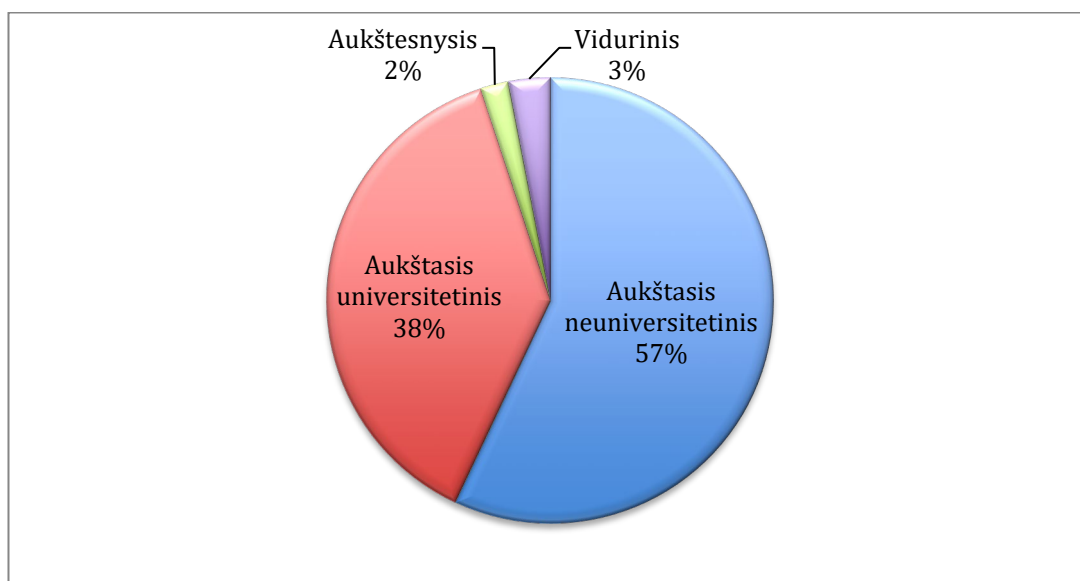
Tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal užimamas pareigas pateikiamas 7 paveiksle.

7 pav. Tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal užimamas pareigas

Kaip matyti paveiksle, didžiąją dalį respondentų sudarė pirminės grandies pareigūnai, tačiau tyrime dalyvavo ir nemaža dalis specialistų, dirbančių policijos sistemoje bei vadovų, todėl galima teigti, kad nuomonė apie nagrinėjamą reiškinį atspindi visą policijos sistemą.

Tyrimo metu sužinotas respondentų išsilavinimas leidžia spręsti apie respondentų turimų žinių pakankamumą, sudarantį prielaidas ne tik efektyviam darbui, bet ir sąmoningai pilietiškumo raiškai profesinėje veikloje. Tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą pateikiamas 8 paveiksle.

8 pav. Tyrimo respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

Paveiksle matyti, kad beveik visi tyrime dalyvavę policijos pareigūnai yra įgiję aukštąjį išsilavinimą (universitetinį ar neuniversitetinį). Tokie rezultatai leidžia teigti, jog respondentai turi pakankamai žinių bei informacijos apie pilietiškumo raiškos galimybes, gerai išmano įstatyminę bazę bei policijos veiklos principus ir tikėtina, kad veiklą policijos sistemoje vykdo vadovaudamiesi prigimtinėmis ir išsiugdytomis moralinėmis vertybėmis bei siekiu padėti žmonėms.

Tyrimo metu išsiaiškinti policijos pareigūnų nuomonė, kokia prevencinė pareigūno veikla leidžia labiausiai atsiskleisti pilietiškumui. Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė. Prevencinių veiklų, leidžiančių labiausiai atsiskleisti pareigūno pilietiškumui, pasiskirstymas (respondentų atsakymų skaičius)

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis išreikštas proc.
Patruliavimas viešose vietose	224	24%
Programų ir projektų, šalinančių nusikalstamumo priežastis bei sąlygas, parengimas ir įgyvendinimas	218	24%
Antikorupcinių priemonių įgyvendinimas	200	22%
Teisinių žinių propagavimas mokymosi įstaigose bei visuomenės informavimo priemonėse	121	13%
Renginių organizavimas ir dalyvavimas juose	61	7%
Bendradarbiavimas su socialiniais partneriais	48	5%
Informacijos teikimas bendruomenėms apie kriminogeninę situaciją ir vykdomas prevencines priemones bei jų rezultatus	35	4%
Socialinio tinklo paskyros administravimas	12	1%

*atsakinėdami į šį klausimą, respondentai turėjo galimybę pasirinkti tris atsakymo variantus, todėl $n \neq 322$ (autorius pastaba)

Lentelėje matyti, jog svarbiausia veikla, leidžiančia atsiskleisti policijos pareigūno pilietiškumui, tyrimo respondentai įvardino patruliavimą viešose vietose. Galima daryti išvadą, kad patruliavimas viešose vietose sudaro prielaidas demonstruoti pavyzdinę elgesį visuomenės nariams, suteikti neatidėliotiną pagalbą, tokiu būdu skatinant pasitikėjimą policijos pareigūnais bei visa policijos sistema. Paminėtina ir tai, kad patruliavimas viešose vietose suteikia visuomenės nariams didesnę saugumo pojūtį bei suteikia galimybę plėtoti ir visuomenės narių pilietiškumą.

Policijos pareigūnai, dalyvavę tyrime, laikosi nuomonės, kad programų ir projektų, šalinančių nusikalstamumo priežastis bei sąlygas, parengimas ir įgyvendinimas, taip pat yra labai svarbi veikla, leidžianti atsiskleisti pilietiškumui. Galima teigti, jog programos ir projektai, šalinantys nusikalstamumo priežastis bei sąlygas, sudaro efektyvesnes sąlygas pilietiškumo raiškai, nei jau įvykusių nusikaltimų fiksavimas bei juo padariusių asmenų sulaikymas.

Nemaža dalis tyrime dalyvavusių policijos pareigūnų laikosi nuomonės, jog antikorupcinių priemonių įgyvendinimas taip pat yra vienas svarbiausių pilietiškumo raiškos elementų. Apie antikorupcines priemones plačiau buvo rašyta 1.5 darbo poskyryje, kuriame analizuota informacija, leidžia daryti išvadą, kad antikorupcinių priemonių įgyvendinimas policijos sistemoje ne tik duoda efektyvių rezultatų, bet ir prisideda prie visuomenės pasitikėjimo policijos sistema didinimu bei policijos pareigūnų ir visuomenės narių sąmoningumo skatinimo.

Tyrimo metu policijos pareigūnai buvo paprašyti įvardinti svarbiausias pilietiškumo raiškos priemones profesinėje veikloje. Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 2 lentelėje.

2 lentelė. Svarbiausių pilietiškumo raiškos priemonių profesinėje veikloje pasiskirstymas (respondentų atsakymų skaičius)

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis išreikštas proc.
Pavyzdingas elgesys tarnybos metu ir laisvalaikio	279	28%
Vadovavimasis Lietuvos Respublikos įstatymais	253	26%
Nepriekaištinga reputacija	239	24%
Vadovavimasis policijos veiklos principais	55	6%
Korupcijos netoleravimas	53	5%
Lygių teisių piliečiams užtikrinimas	44	4%
Nusikalstamų veikų užkardymas	34	3%
Nesavanaudiška pagalba piliečiams	23	2%
Dalyvavimas profesinės sąjungos veikloje	1	0%

*atsakinėdami į šį klausimą, respondentai turėjo galimybę pasirinkti tris atsakymo variantus, todėl $n \neq 322$ (autoriaus pastaba)

Iš 2 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad pagrindine pilietiškumo raiškos priemone tyrime dalyvavę policijos pareigūnai laiko pavyzdingą elgesį tarnybos metu ir laisvalaikio. Vadovaujantis tokiu respondentų pasirinkimu, galima daryti išvadą, kad policijos pareigūnai supranta pavyzdingo elgesio svarbą ir jaučia pareigą savo pavyzdžiu demonstruoti pilietišką elgesį. Tokiu būdu saugomas policijos prestižas bei didinamas visuomenės pasitikėjimas šia institucija.

Kaip jau buvo ne kartą minėta šiame darbe, policijos pareigūnų veikla nuolatos yra visuomenės akiraityje, o pareigūnui atliekant savo pareigas viešumoje, jis yra itin stebimas. Todėl pavyzdingas, mandagus bei pagarbus elgesys leidžia suprasti eiliniams piliečiams, kad policijos pareigūno veikla yra nukreipta visuomenės saugumo užtikrinimui ir padėti žmogui. Nesunku suprasti, kad geras pavyzdys skatina ir kitus visuomenės narius elgtis pilietiškai, atsakingai, tokiu būdu prisidedant prie visuotinės gerovės.

Tyrimo rezultatai rodo, kad viena svarbiausių pilietiškumo raiškos priemonių yra vadovavimasis Lietuvos Respublikos įstatymais. Toks policijos pareigūnų pasirinkimas veda link

tam tikrų pamąstymų – vadovavimasis įstatymais turėtų būti savaime suprantamas kiekvieno policijos pareigūno profesinės veiklos pagrindas. Tačiau, ar to užtenka atskleisti pilietiškumui?

Didelė dalis tyrimo respondentų minėjo nepriekaištingą reputaciją kaip vieną iš svarbiausių pilietiškumo raiškos priemonių profesinėje veikloje. Tačiau, galima diskutuoti, ar nepriekaištingą reputaciją galima susieti su pareigūno dorovinėmis ir moralinėmis vertybėmis, siekiu padėti žmonėms ir pan. Faktas, jog policijos pareigūno reputacija yra nepriekaištinga, visiškai neatskleidžia policijos pareigūnų motyvų, siekių ir pan. Paminėtina tai, kad tokie aspektai kaip korupcijos netoleravimas, lygių teisių piliečiams užtikrinimas bei nesavanaudiška pagalba piliečiams, šio tyrimo metu kaip vienos svarbiausių pilietiškumo raiškos priemonių buvo pasirinktos gana nedidelės dalies pareigūnų, nors darbo autoriaus subjektyvia nuomone, šios priemonės labiau atskleidžia policijos pareigūnų pilietiškumą nei tos, kurias pasirinko tyrimo dalyviai.

Anketinės apklausos metu policijos pareigūnų buvo pasiteirauta, kaip jie asmeniškai puoselėja pilietiškumą. Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 3 lentelėje.

3 lentelė. Pilietiškumo puoselėjimo priemonių pasiskirstymas (respondentų atsakymų skaičius)

Atsakymo variantai	Kiekis	Santykis išreikštas proc.
Dalyvaujate mokymuose	263	31%
Dalyvaujate renginiuose, kuriuos organizuoja komisariatas	222	26%
Dalyvaujate tikslinių policinių – prevencinių priemonių organizavime ir vykdyme, skirtų teisės pažeidimams atskleisti ir užkardyti	202	24%
Bendradarbiaujate su socialiniais partneriais	36	4%
Dalyvaujate mokymų organizavimo procese	25	3%
Dalyvaujate vykdant priemones pasitelkiant policijos rėmėjus	16	2%
Dalyvaujate socialinių partnerių organizuojamuose projektuose ir renginiuose	66	8%
Dalyvaujate profesinės sąjungos organizuojamuose renginiuose	10	1%

*atsakinėdami į šį klausimą, respondentai turėjo galimybę pasirinkti tris atsakymo variantus, todėl $n \neq 322$ (autoriaus pastaba)

Išanalizavus atsakymų pasiskirstymą į šį klausimą matyti, kad policijos pareigūnai siekdami puoselėti savo pilietiškumą, dalyvauja mokymuose. Vertinant tokį pasirinkimą, sudėtinga daryti išvadas, kadangi nėra žinomos mokymų temos. Nemaža dalis policijos pareigūnų, dalyvavusių tyrime, dalyvauja renginiuose, kuriuos organizuoja komisariatas. Galima teigti, kad dalyvavimas komisariato organizuojamuose renginiuose labiau skatina organizacinės kultūros formavimą bei stiprina bendruomeniškumo jausmą, o ne prisideda prie pilietiškumo puoselėjimo.

Tyrimas pabrėžia tikslinių policinių – prevencinių priemonių organizavimo ir vykdymo, skirtų teisės pažeidimams atskleisti ir užkardyti, svarbą. Galima daryti prielaidą, kad šis pilietiškumo puoselėjimo būdas yra svarbus ne tik patiems policijos pareigūnams, tačiau lemia ir visuomenės narių pilietinio sąmoningumo didinimą. Visuomenės informavimas ir švietimas yra viena svarbiausių priemonių, siekiant užtikrinti saugią aplinką, nepakantumą korupcijai ir nusikalstamoms veikoms.

Paminėtina, tai, kad tik nedidelė dalis tyrimo dalyvių dalyvauja socialinių partnerių organizuojamuose projektuose ir renginiuose. Galima daryti išvadą, kad policijos pareigūnai nelaiko tokios veiklos svarbia pilietiškumo puoselėjimo priemone. Tačiau, derėtų paminėti, kad bendradarbiavimas su socialiniais partneriais ne tik prisideda prie policijos pareigūnų individualaus pilietiškumo puoselėjimo, bet ir didina policijos sistemos prestižą bei patrauklumą, o taip pat dalyvavimas įvairiose iniciatyvose, ugdomas visuomenės narių siekis laikytis įstatymų ir būti aktyviu bei pilietišku asmeniu.

Atsakinėdami į šį klausimą, respondentai turėjo galimybę įrašyti savo nuomonę, kaip jie asmeniškai puoselėja savo pilietiškumą. Galima išskirti keletą respondentų atsakymų apie tai, kaip jie asmeniškai puoselėja pilietiškumą. Pirmoji teigia *„Stengiuosi pati ir skatinu kolegas būti lojaliais, nesavanaudžiais, sąžiningai dirbti negalvojant apie finansinę paskatą.“* Toks pavyzdys yra pagirtinas, kadangi matant teigiamą pavyzdį darbinėje aplinkoje, tai gali būti didelis postūmis kolegoms elgtis pilietiškai. Antrasis respondentas teigė, kad *„Visada padedu į bėdą patekusiems žmonėms, nesvarbu, kad esu ne tarnyboje.“* Tokį atsakymą galima vertinti kaip tikrą pilietiškumo pavyzdį, kuomet pagalba žmonėms teikiama nepaisant, jog pareigūnas yra ne tarnyboje. Vienas respondentas minėjo, jog savo pilietiškumą puoselėja tarnaudamas KASP.

Kalbant apie policijos pareigūnų pilietiškumą, derėtų paminėti veiksnius, kurie paskatino rinktis šią profesiją. Tyrimo metu respondentų buvo paprašyta dešimties balų skalėje (kai 10 – labai svarbu, 1 – visai nesvarbu) įvertinti vidinių veiksnių svarbą, renkantis tarnybą policijoje (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Vidinių veiksmų svarba, renkantis tarnybą policijoje

VIDINIAI VEIKSNIAI	Balas
Pasitenkinimas pasiekimais	8,7
Ateities tikslai	8,7
Prioriteto atidavimas darbui viešame sektoriuje	8,5
Noras prisidėti prie visuomenės reikalų tvarkymo	8,8
Rūpinimasis kitų gerove	9,0
Atsakomybės lygis	9,1
Noras atlikti pilietinę pareigą	9,0
Noras dalyvauti viešosios politikos įgyvendinime	7,8
Geras pavyzdys (autoriteto įtaka)	8,8
Asmenybės tobulėjimo siekis	9,0
Kompetencija	9,1
Nauji iššūkiai	9,0
Vidurkis:	8,79

Iš 4 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad vidiniai veiksniai buvo itin svarbūs pareigūnams renkantis šią profesiją. Anketinės apklausos rezultatai rodo, kad tyrime dalyvavę pareigūnai šią profesiją pasirinko neatsitiktinai, kadangi tokie vidiniai veiksniai kaip atsakomybės lygis, rūpinimasis kitų gerove, noras atlikti pilietinę pareigą, asmenybės tobulėjimo siekis tyrimo metu paminėti, kaip itin svarbūs.

Tyrimo metu sužinoti išoriniai veiksniai, paskatinę policijos pareigūnus pasirinkti šią profesiją. Toks poreikis siejamas su faktu, kad vien tik vidinių policijos pareigūnų paskatų nepakanka norint išlaikyti moralinę pusiausvyrą. Policijos pareigūnų darbas turi būti tinkamai apmokamas, sudarytos galimybės tobulintis, gauti visas socialines garantijas, turėti galimybes siekti karjeros ir pan. Tinkamų darbo sąlygų užtikrinimas turi įtakos specialybės patrauklumo didinimui, stiprina lojalumą organizacijai.

Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 5 lentelėje.

5 lentelė. Išorinių veiksmų svarba, renkantis tarnybą policijoje

IŠORINIAI VEIKSNIAI	Balas
Darbo turinys	9,0
Socialinės garantijos	9,1
Darbo sąlygos	9,0
Tobulinimosi galimybės	8,9
Darbo užmokestis	8,3
Darbo vietos saugumas	8,7
Galimybė daryti karjerą	8,6
Apdovanojimai	6,3
Konkurencija	6,1
Socialinis statusas	6,7
Prestižas	5,6
Noras turėti valdžią	2,6
Vidurkis:	7,4

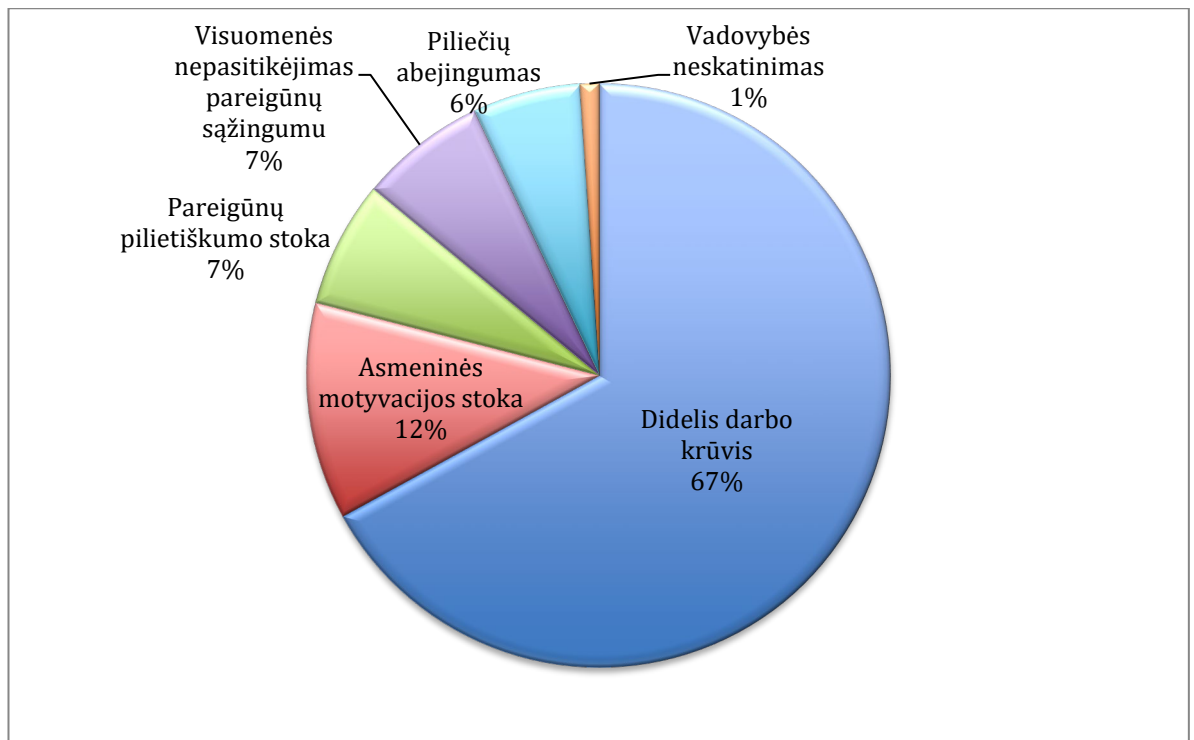
Lentelėje matyti, kad daugiausiai įtakos šios profesijos pasirinkimui turėjo tokie išoriniai veiksniai kaip: socialinės garantijos, darbo turinys bei darbo sąlygos. Policijos pareigūnams, dalyvavusiems tyrime, mažiausiai įtakos renkant šią profesiją, turėjo prestižas bei noras turėti valdžią. Toks atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas leidžia daryti išvadą, kad policijos pareigūnai šią profesiją pasirinko tikėdamiesi įdomaus ir prasmingo darbo, o ne siekdami prestižo bei ieškodami naudos sau.

Apibendrinant, paminėtina, jog vidiniai veiksniai turėjo daugiau įtakos renkant tarnybą policijoje nei išoriniai veiksniai (atitinkamai 8,79 ir 7,4 balo). Tokie rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog policijos sistemoje dirba ne atsitiktiniai žmonės, o asmenys apgalvoję ir įprasminę savo pasirinkimą ir pasiryžę tarnauti visuomenei bendrai ir kiekvienam jos nariui atskirai.

Remiantis tyrimo rezultatais, siekta nustatyti pagrindines kliūtis pareigūnų pilietiškumo raiškai (žr. 9 pav.). Policijos pareigūnai dažniausiai nurodė didelį darbo krūvį, trukdantį pilietiškumo raiškai. Tokį atsakymo variantą pasirinko 67% respondentų. Galima daryti išvadą, kad dėl didelio darbo krūvio pareigūnai nėra linkę atlikti papildomų pareigų bei funkcijų.

Asmeninės motyvacijos stoką, kaip kliūtį pilietiškumo raiškai, įvardino 12% tyrimo dalyvių. Asmeninės motyvacijos stoka gali būti siejama su nenoru atlikti funkcijas už kurias negaunamas atlygis bei gaišamas laikas.

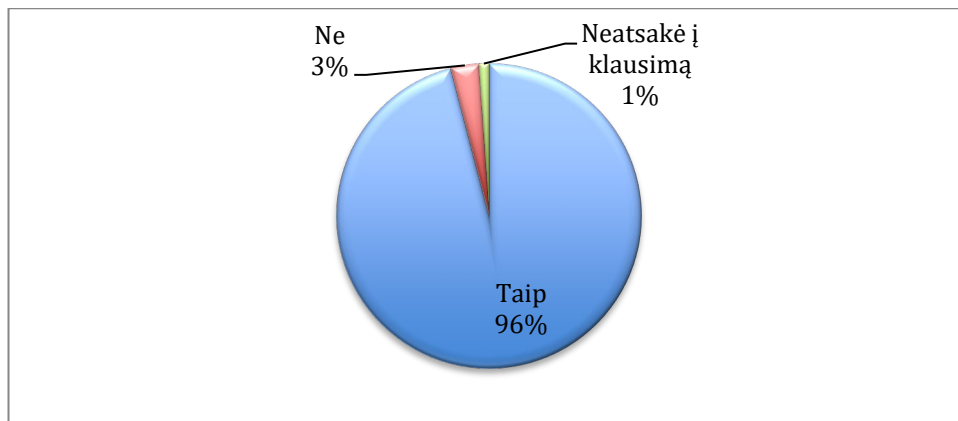
7% tyrimo dalyvių tyrimo metu įvardino, jog jiems asmeniškai trūksta pilietiškumo. Toks pats skaičius respondentų tyrimo metu minėjo, kad pilietiškumo raiškai kliudo visuomenės nepasitikėjimas pareigūnų sąžiningumu. Galima daryti prielaidą, kad tokia situacija yra dėl visuomenėje įsisenėjusios nuostatos, jog policijos pareigūnai linkę reikalauti kyšių ir bet kokioje situacijoje bando pasipelnyti.

9 pav. Pagrindinės kliūtys pilietiškumo raiškai

6% policijos pareigūnų įvardino, kad pagrindinė kliūtis pilietiškumo raiškai yra piliečių abejingumas. Daroma išvada, jog taip atsakę pareigūnai remiasi savo asmenine neigiama patirtimi, kuomet pilietiška iniciatyva nesulaukė reikiamo atsako. Vadovybės neskatinimą kaip kliūtį pilietiškumo raiškai įvardino tik 1% respondentų, tai rodo, kad policijos sistemoje aukštas pareigas užimantys pareigūnai palaiko ir skatina pilietiškas iniciatyvas. Taip pat keli respondentai paminėjo ir savo variantus. Buvo išsakytos tokios nuomonės kaip „*pareigūnų nevertinimas*“ bei „*veiksmų pasirinkimo laisvės nebuvimas*“.

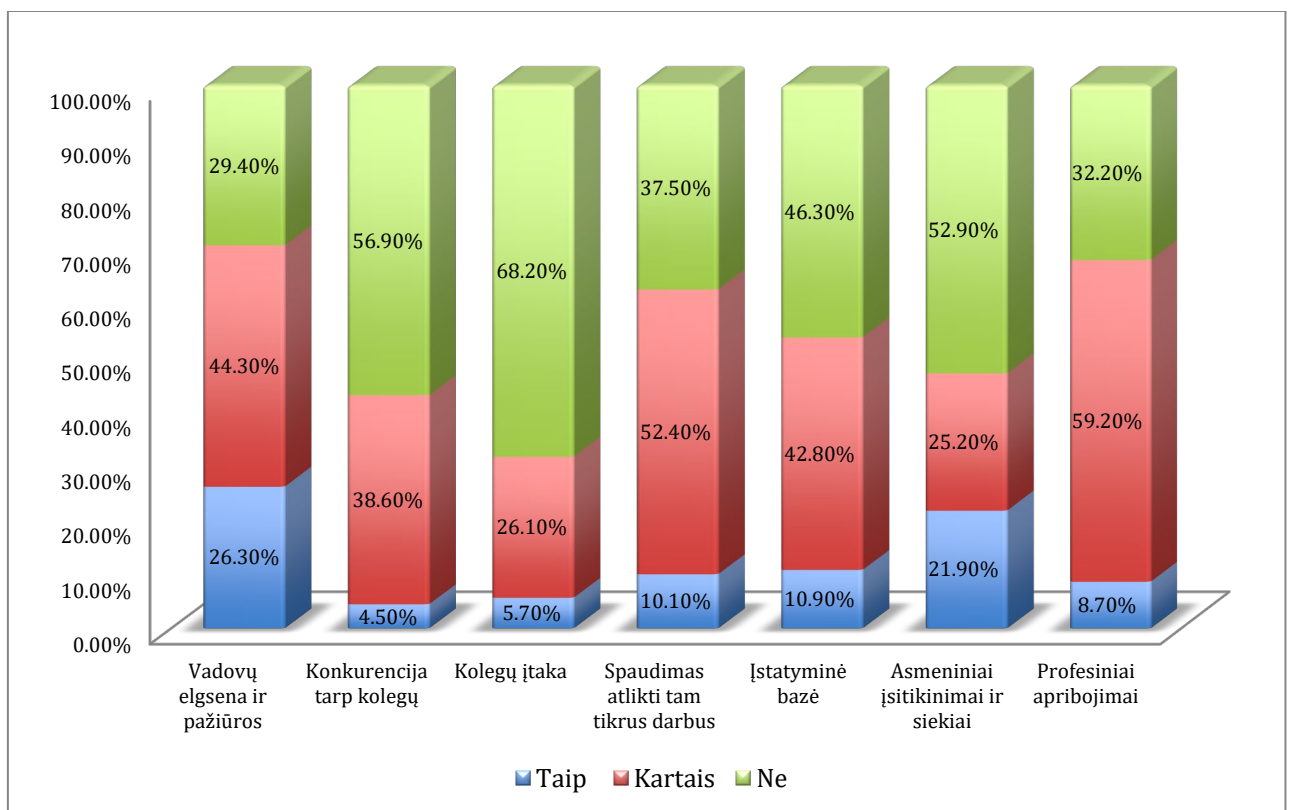
Teorinėje darbo dalyje buvo minėta, kad policijos pareigūnams keliama gerokai aukštesni reikalavimai nei kitiems visuomenės nariams. Iš policijos pareigūnų tikimasi, kad jie nuolatos turi būti pasitempę, elgtis pavyzdingai ir nenusižengti taisyklėms. Tyrimo metu buvo pasiteirauta policijos pareigūnų nuomonės, ar jie pritaria teiginiui, kad policijos pareigūnams keliama didesni reikalavimai nei privačiame ar kituose visuomeniniuose sektoriuose dirbantiems asmenims. Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 10 pav.

10 pav. Atsakymų pasiskirstymas apie policijos pareigūnams keliamus reikalavimus

10 paveiksle matyti, kad beveik visi tyrimo dalyviai sutinka su teiginiu, jog jiems keliami didesni reikalavimai nei kitiems visuomenės nariams. Galima teigti, jog šis faktas prideda papildomą naštą policijos pareigūnams, atliekantiems savo darbą. Nuolatinis buvimas visuomenės narių akiratyje gali kelti papildomą įtampą ir baimę pasielgti netinkamai. Tačiau, galima daryti prielaidą, kad policijos pareigūnams, pasižymintiems tvirtomis dorovinėmis ir moralinėmis savybėmis, pavyzdingas elgesys ir buvimas visuomenės akiratyje, neturėtų sukelti papildomų problemų.

Tyrimo dalyvavusių policijos pareigūnų buvo pasiteirauta, kokie veiksniai turi įtakos jų pilietiškumo raiškai. Atsakymai į šį klausimą pateikiami 11 paveiksle.

11 pav. Veiksniai, turintys įtakos policijos pareigūnų pilietiškumo raiškai

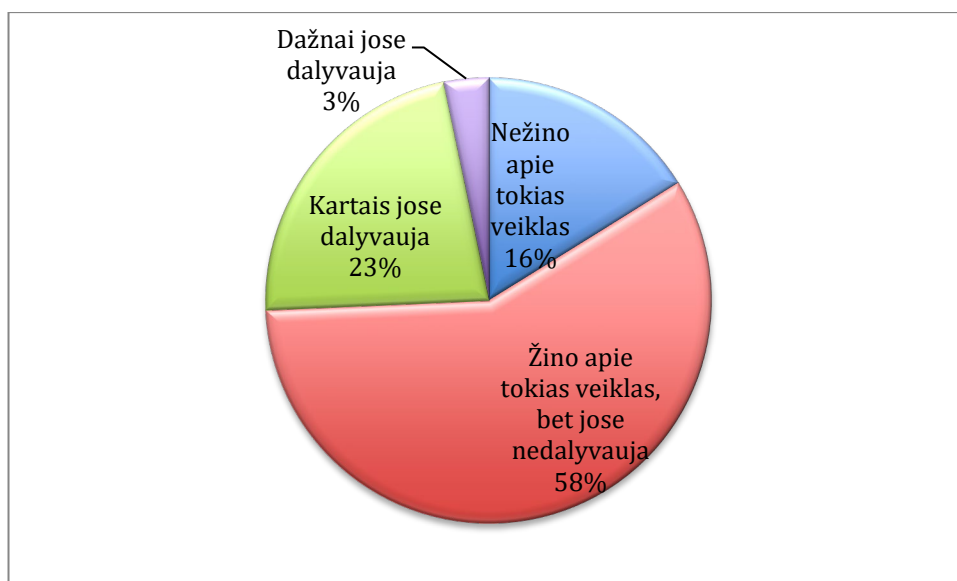
11 paveiksle matyti, kad daugiausiai tyrimo respondentų pasirinko vadovų elgseną ir pažiūras kaip veiksni turintį daugiausiai įtakos pilietiškumo raiškai. Taip teigė 26,3% tyrimo dalyvių, o kartais su šiuo veiksmu susiduria 44,3% respondentų. Vadinas, galima daryti prielaidą, kad vadovybė neskatina pilietinių iniciatyvų ar nepalaiko policijos pareigūnų geranoriškumo. Daroma išvada, jog policijos pareigūnų darbas traktuojamas kaip formalus pareigų atlikimas. 21,9% policijos pareigūnų teigė, kad pilietiškumo raiškai turi įtakos asmeniniai įsitikinimai ir siekiai. Atsakymas į šį klausimą gali būti interpretuojamas dvejopai: galima daryti išvadą, kad šį variantą pasirinkę pareigūnai, vedini asmeninių įsitikinimų ir siekių, elgiasi pilietiškai ir rodo pavyzdį kitiems pareigūnams. Tačiau, galimas ir atvirkštinis variantas, kad asmeniniai įsitikinimai ir siekiai yra nukreipti į profesinių tikslų siekimą ar karjeros galimybes, o ne į pilietiškumo puoselėjimą ir demonstravimą. 10,9% policijos pareigūnų tyrimo metu minėjo, kad pilietiškumai raiškai įtakos turi įstatyminė bazė bei 10,1% paminėjo spaudimą atlikti tam tikrus darbus.

Paminėtina tai, kad policijos pareigūnų pilietiškumo raiškai praktiškai retai arba visiškai neturi įtakos konkurencija tarp kolegų bei kolegų įtaka. Tokie rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog policijos pareigūnai vykdydami profesinę veiklą, vadovaujasi savo vertybių sistema bei dorovinėmis nuostatomis. Apie policijos pareigūnų pilietiškumą galima spręsti ir iš to, ar jie dalyvauja įvairių organizacijų, kurių tikslas yra teikti pagalbą įvairiose srityse, veiklose. Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 6 lentelėje.

6 lentelė. Policijos pareigūnų pilietinis aktyvumas

Eil. nr.	Teiginys	Nežinau apie tokias veiklas	Žinau apie tokias veiklas, bet jose nedalyvauju	Kartais jose dalyvauju	Dalyvauju jose dažnai
1.	Ar dalyvaujate (ar esate nariu (e)) kokios nors organizacijos veikloje?	51 (16.0%)	199 (62.6%)	55 (17.3%)	13 (4.1%)
2.	Ar dalyvaujate veiklose, kuriomis siekiama finansiškai padėti kitiems?	46 (14.5%)	136 (42.8%)	125 (39.3%)	11 (3.5%)
3	Ar dalyvaujate veiklose, kuriomis siekiama kitaip, ne tik finansiškai padėti kitiems?	46 (14.5%)	154 (48.4%)	107 (33.6%)	11 (3.5%)
4.	Ar dalyvaujate organizacijų veiklose, siekiant pagerinti gyvenimo sąlygas, saugoti gamtą?	47 (14.8%)	187 (58.8%)	74 (23.3%)	10 (3.1%)
5.	Ar dalyvaujate veiklose, siekiant socialinių pokyčių?	57 (17.9%)	197 (61.9%)	55 (17.3%)	9 (2.8%)
6.	Ar dalyvaujate veiklose žmogaus teisių gynimui?	56 (17.6%)	208 (65.4%)	45 (14.2%)	9 (2.8%)
7.	Ar dalyvaujate veiklose, remdami tam tikras gyventojų grupes?	51 (16.1%)	192 (60.8%)	62 (19.6%)	11 (3.5%)
8.	Ar dalyvaujate aplinkos gynimo veiklose?	57 (18.0%)	204 (64.4%)	48 (15.1%)	8 (2.5%)

6 lentelėje pateikti duomenys iliustruoja, kad nemaža dalis policijos pareigūnų, dalyvavusių tyrime, nežino apie galimybes dalyvauti įvairiose veiklose laisvu nuo darbo metu. Policijos pareigūnų dalyvavimo įvairiose veiklose vidurkiai pateikti 12 pav.

12 pav. Policijos pareigūnų pilietinio aktyvumo vidurkiai

12 paveiksle pateikti duomenys iliustruoja, kad policijos pareigūnai, dalyvavę anketinėje apklausoje, nėra itin aktyvūs įvairių organizacijų ar pilietinių iniciatyvų dalyviai. 16% respondentų teigia nežinantys apie tokias veiklas, 58% – žino, bet jose nedalyvauja. 23% respondentų dalyvauja organizacijų veikloje tik kartais, o dažnai dalyvauja 3% tyrimo dalyvių. Taigi, tyrimo duomenys rodo, kad policijos pareigūnai nėra aktyvūs įvairių organizacijų ir pilietinių iniciatyvų dalyviai. Galima daryti prielaidą, kad policijos pareigūnams nelieta pakankamai laiko tokioms veiklos dėl didelio darbo krūvio ar dėl to, jog pareigūnai jaučia, kad savo pilietinę pareigą įvykdo tarnybos metu.

Anketinės apklausos metu siekta sužinoti įvairių veiksnių svarbą tarnaujant policijos sistemoje. Pagal šių veiksnių svarbą galima spręsti ar policijos pareigūnai dirba policijos sistemoje siekdami tarnauti visuomenės nariams, jausdami atsakomybę už atliekamą darbą, rodydami pilietiško ir pavyzdingo asmens pavyzdį, tokiu būdu prisidedami prie visuotinės gerovės ar tarnyba policijos sistemoje labiau susijusi su socialinėmis garantijomis, galimybe daryti karjerą bei gauti pakankamą atlygį už darbą. Šių veiksnių įvertinimas pateikiamas 7 lentelėje.

7 lentelė. Veiksnių tarnaujant valstybei svarba

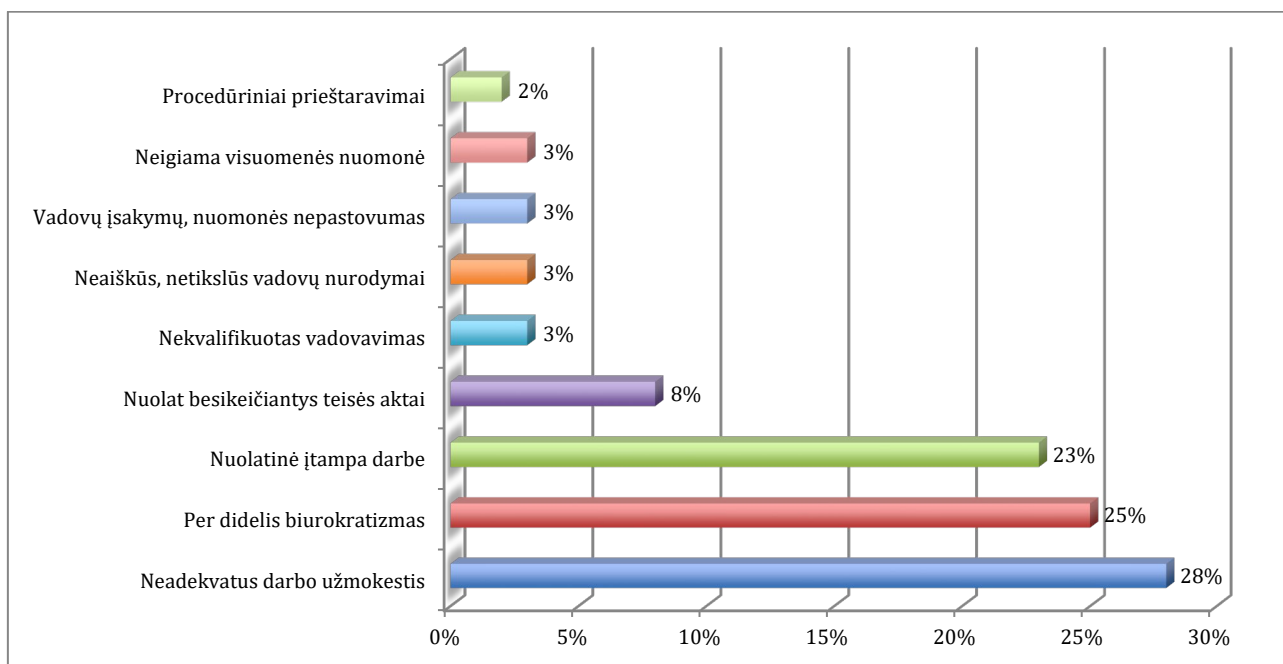
VEIKSNIAI	Balas
Troškimas tobulėti	9,0
Įdomus darbas	9,2
Gerai santykiai su vadovais ir kolegomis	9,1
Pasitenkinimas atliekamu darbu	9,3
Atlygis už darbą	9,2
Atliekamo darbo svarba	9,3
Augantis darbo užmokestis	9,2
Socialinės garantijos	9,2
Darbo sąlygos	9,2
Darbo vietos saugumas	9,1
Galimybė padėti žmonėms	9,4
Atostogų trukmė	8,8
Karjeros galimybės	8,8
Statusas visuomenėje	7,5

7 lentelėje pateikti duomenys rodo, kad svarbiausias veiksnys tarnaujant policijoje, policijos pareigūnams yra galimybė padėti žmonėms. Kiek mažiau svarbūs veiksniai yra atliekamo darbo svarba bei pasitenkinimas atliekamu darbu. Tokie tyrimo metu gauti rezultatai rodo, kad policijos pareigūnai, dalyvavę anketinėje apklausoje, šią profesiją pasirinko neatsitiktinai, o suvokdami, kad svarbiausia policijos pareigūno paskirtis yra tarnystė žmonėms, pagalbos teikimas. Itin svarbu, kad policijos pareigūnai suvokia savo tarnybos svarbą ir jaučia pasitenkinimą atliekamu darbu. Tai yra stipri paskata ir motyvacija ne tik stengtis kuo geriau atlikti savo darbą, bet ir prisidėti prie visuotinės gerovės kūrimo. Anketinės apklausos rezultatai rodo, kad mažiausiai svarbūs veiksniai tarnaujant policijoje yra atostogų trukmė, karjeros galimybės bei statusas visuomenėje.

Nepaisant to, kad policijos pareigūnai, dalyvavę anketinėje apklausoje, supranta savo darbo svarbą ir paskirtį, tarnybos metu susiduria su veiksniais neigiamai veikiančiais profesinę veiklą. Tyrimo metu respondentų buvo pasiteirauta, kokie veiksniai neigiamai veikia jų profesinę veiklą. Atlikus tyrimo rezultatų analizę, nustatyta, kad pagrindiniai veiksniai, neigiamai veikiantys policijos pareigūnų veiklą yra neadekvatus darbo užmokestis (28%), per didelis biurokratizmas (25%) bei nuolatinė įtampa darbe (23%) (žr. 13 pav.).

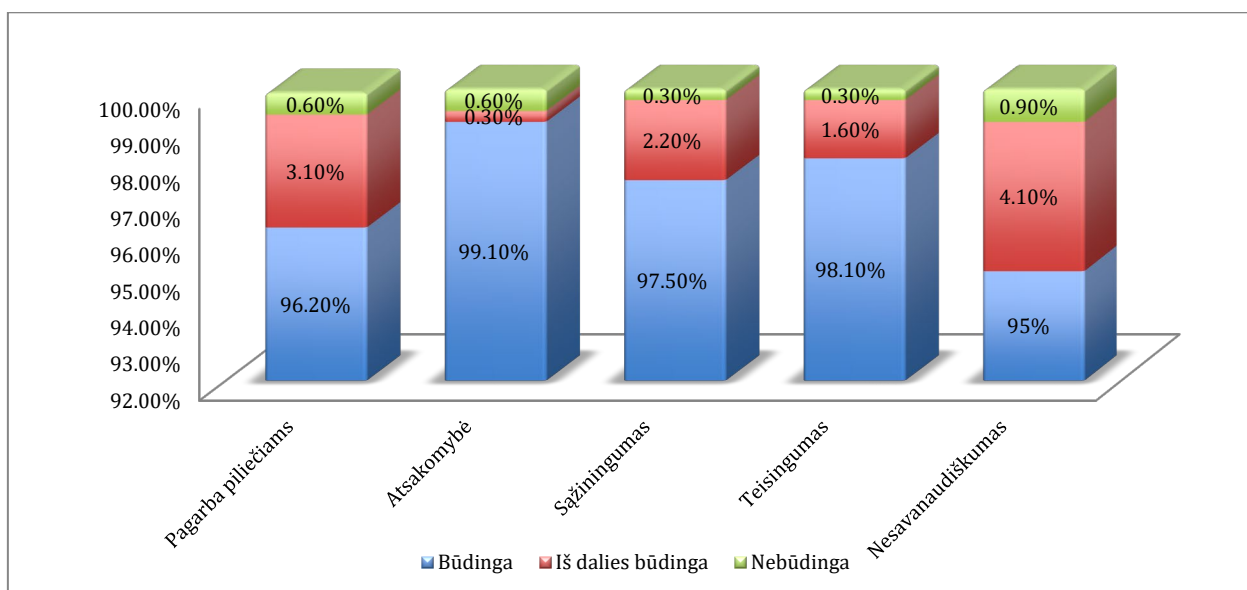
Remiantis tyrimo rezultatais, galima daryti prielaidą, kad policijos pareigūnai nejaučia, jog jų darbas yra pakankamai apmokamas, todėl nebelieka motyvacijos pilietinių iniciatyvų įgyvendinimui ar papildomų funkcijų, už kurias negaunamas atlygis, vykdymui. Kaip rodo tyrimo rezultatai, svarbus veiksnys, neigiamai veikiantis policijos pareigūnų veiklą, yra pernelyg didelis biurokratizmas. Daroma prielaida, jog biurokratinių reikalų tvarkymui policijos pareigūnai sugaišta daug laiko, o laiko stoka taip pat neprisideda motyvacijos papildomų funkcijų

atlikimui. Nuolatinė įtampa darbe gali lemti nenorą demonstruoti pilietiškas iniciatyvas, jei jos nesulaukia kolegų pritarimo, palaikymo ir paskatinimo.

13 pav. Veiksniai, neigiamai veikiantys policijos pareigūnų veiklą

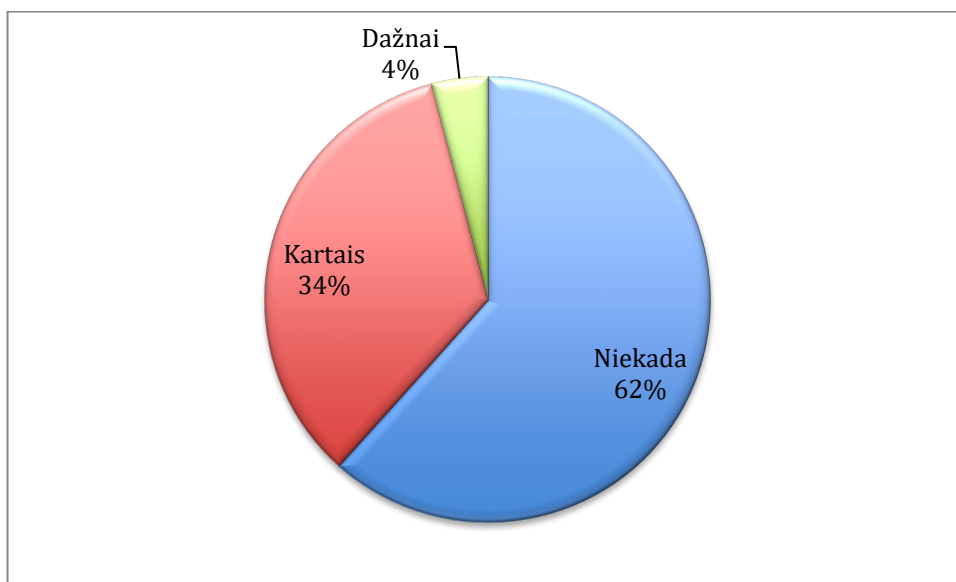
Darbo teorinėje dalyje buvo minėta, kad pilietiškas įpareigoja demonstruoti savo dorovines bei moralines vertybes. Kalbant apie policijos pareigūnų veiklą, paminėtina, jog jų veiklą reglamentuojantys policijos veiklos principai bei etikos kodeksai, savaime suponuoja pavyzdinę bei pagarbų elgesį. Tačiau, policijos pareigūnai vykdo savo funkcijas įvairiausiose situacijose bei dirba su skirtingais asmenimis ir išlaikyti pagarbų elgesį kartais gali būti sudėtinga. Todėl anketinėje apklausoje policijos pareigūnams buvo užduotas klausimas, siekiant sužinoti, ar jų veiksmams būdingi tam tikri veiklos principai. Atsakymų pasiskirstymas į šį klausimą pateikiamas 14 paveiksle.

14 pav. Principų taikymas policijos pareigūnų veikloje

14 paveiksle matyti, kad anketinėje apklausoje dalyvavę pareigūnai vykdydami savo veiklą vadovaujasi pagarbos piliečiams, atsakomybės, sąžiningumo, teisingumo bei nesavanaudiškumo principais. Tačiau, paminėtina, tai, jog policijos sistemoje dirba asmenys, kuriems šie principai būdingi tik iš dalies ar nebūdingi.

Todėl kitu anketos klausimu siekta sužinoti, ar policijos pareigūnams atliekant savo profesines funkcijas, tenka susidurti su etikos problemomis (žr. 15 pav.).

15 pav. Etikos problemų dažnis

15 paveiksle matyti, kad 62% pareigūnų, atlikdami savo profesines funkcijas, nesusiduria su etikos problemomis, 34% su tokiomis problemomis susiduria kartais, o 4% – dažnai. Remiantis tokiais respondentų atsakymais, daromos dvi prielaidos. Pirmoji jų sietina su policijos pareigūnų moralinių ir dorovinių vertybių sistema ir vidinėmis paskatomis sąžiningai vykdyti savo funkcijas. Antroji prielaida sietina su antikorupcinės programos priemonių veiksmingumu.

Policijos pareigūnų į prieš tai buvusį klausimą atsakiusių teigiamai, buvo paprašyta įvardinti etikos problemas, su kuriomis tenka susidurti atliekant tarnybines funkcijas. Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 8 lentelėje.

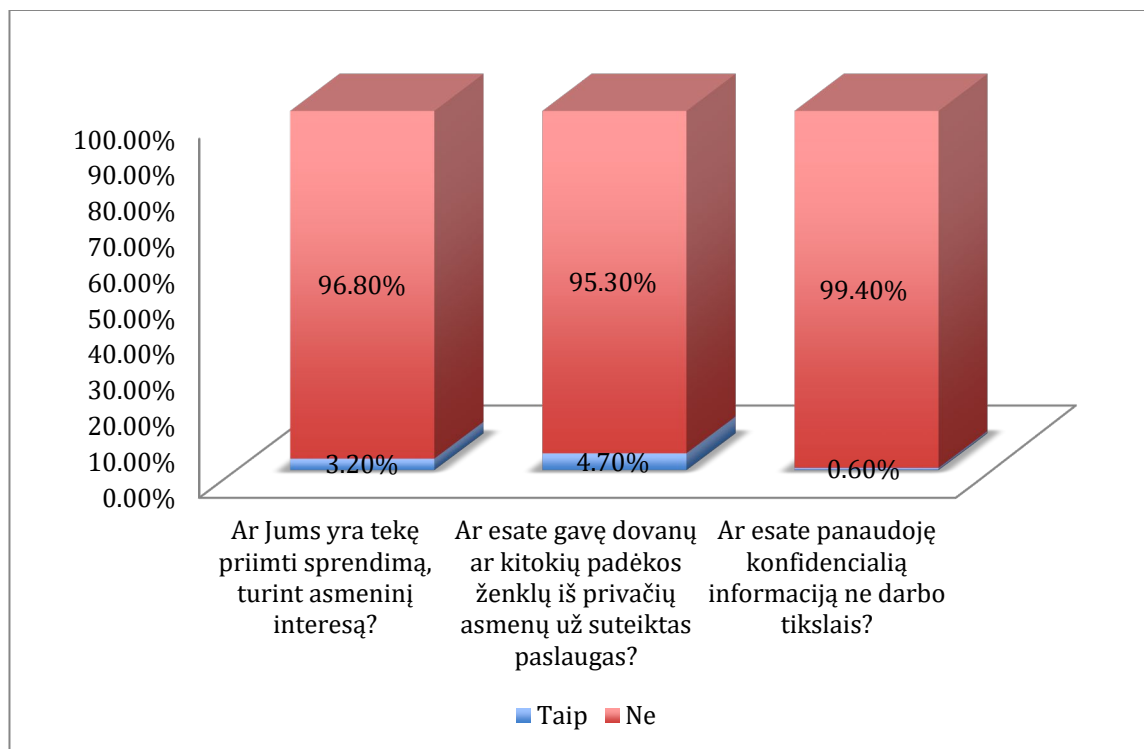
8 lentelė. Etinės policijos pareigūnų problemos

Atsakymo variantai	Dažnai	Kartais	Niekada
Korupcija	3 (2.4%)	28 (22.8%)	92 (74.8%)
Šališkumas	13 (10.3%)	94 (74.6%)	19 (15.1%)
Piktnaudžiavimas užimama padėtimi	13 (10.4%)	83 (66.4%)	29 (23.2%)
Pareigūno vardo žeminimas	6 (4.9%)	53 (43.4%)	63 (51.6%)
Pasidavimas neteisėtai įtakai	2 (1.6%)	35 (28.7%)	85 (69.7%)
Nesantaikos kurstymas darbovietėje	11 (8.8%)	80 (64.0%)	34 (27.2%)
Viešų ir privačių interesų konfliktas	3 (2.5%)	70 (57.4%)	49 (40.2%)

Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad dažniausiai policijos pareigūnai susiduria su tokiomis etinėmis problemomis kaip šališkumas, piktnaudžiavimas užimama padėtimi bei

nesantaikos kurstymu darbovietėje. Tačiau, apibendrinant galima teigti, kad etinių problemų mastas policijos sistemoje nėra didelis, policijos pareigūnai nepatiria didelių etinių problemų, trukdančių jų profesinei veiklai.

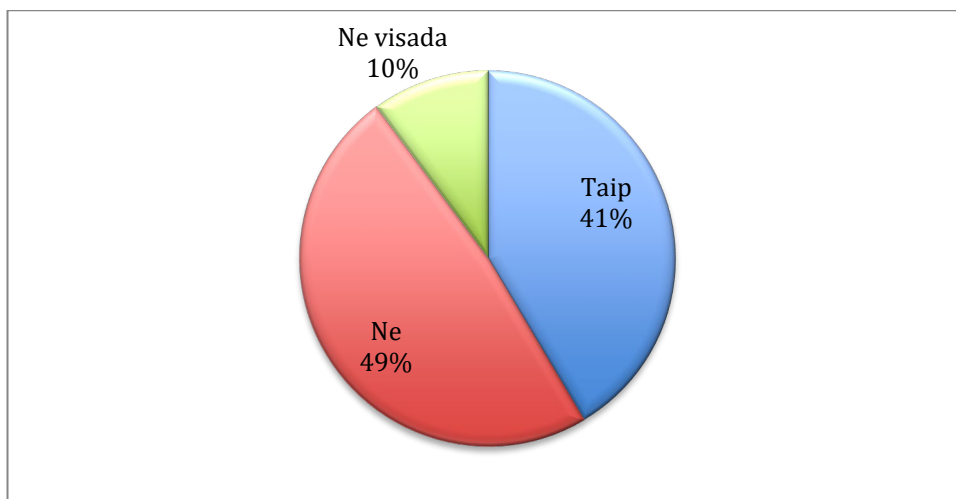
Tyrimo metu norėta išsiaiškinti, ar pareigūnai visada laikosi etikos kodeksų ir nenusižengia jiems, priimdami vienokius ar kitokius sprendimus, turint asmeninį interesą, atsispiria siūlomai padėkai ar susilaiko nepanaudoję konfidencialios informacijos ne darbo tikslais. Atsakymų į šiuos klausimus pasiskirstymas pateikiamas 16 paveiksle. Vertinant atsakymus į šiuos klausimus, sunku tikėtis, kad visi respondentai sąžiningai į juos atsakė, nepaisant to, kad tyrimas yra anonimiškas.

16 pav. Policijos pareigūnų nusižengimas etikos kodeksams

Paveiksle matyti, kad tik labai nedidelė policijos pareigūnų, dalyvavusių tyrime dalis, atsakė, jog jiems yra tekę pažeisti etikos kodeksus vykdant tarnybines funkcijas. Beveik visi policijos pareigūnai, dalyvavę anketinėje apklausoje, savo pareigas atlieka sąžiningai, vadovaudamiesi etikos kodeksais, policijos veiklos principais bei moraliniais principais.

Anketinės apklausos dėka sužinota, ar pareigūnai elgtųsi taip pat, jei elgesys nebūtų griežtai reglamentuotas tarnybinėmis instrukcijomis. Atsakymų į šį klausimą pasiskirstymas pateikiamas 17 paveiksle.

17 pav. Policijos pareigūnų elgsena nesant tarnybinių instrukcijų reglamentavimo

Atsakymai į pateiktą klausimą pasiskirstė nevienareikšmiškai. Kiek mažiau nei pusė respondentų atsakė, jog nesant griežto reglamentavimo, taip elgtųsi ne visada. Vadinasi, galima daryti prielaidą, jog nemaža dalis policijos pareigūnų susilaiko nuo neteisėtų veiksmų tik vengdami sankcijų už tarnybinius pažeidimus. Paprašius įvardinti situaciją, kuomet policijos pareigūnai norėtų elgtis ne pagal reglamentą, buvo sulaukta tik vieno atsakymo: *„kartais teisėtas poelgis ne visada yra teisingas ir atvirkščiai, teisingas poelgis gali būti ne visuomet teisėtas“*.

Tyrimo rezultatų apibendrinimas. Atliktas tyrimas parodė, kad pilietiškumo raiška labiausiai stebima policijos pareigūnams patruliuojant viešose vietose, rengiant bei įgyvendinant programas bei projektus, šalinančius nusikaltimo priežastis bei sąlygas, o taip pat įgyvendinant antikorupcines priemones. Remiantis tokiais rezultatais, galima teigti, kad policijos pareigūnai traktuoja savo veiklą, kaip galimybę demonstruoti pilietiškumą visuomenės nariams, o dalyvaudami programose bei projektuose prisideda prie nusikalstamumo mažinimo, taip siekdami visuotinės gerovės.

Pagrindinėmis pilietiškumo raiškos priemonėmis policijos pareigūnai įvardino:

- pavyzdinę elgesį tarnybos metu ir laisvalaikio,
- vadovavimąsi LR įstatymais,
- nepriekaištingą reputaciją.

Galima teigti, kad visos išvardintos pilietiškumo raiškos priemonės sudaro pilietiškumo pagrindą, reikalingą policijos pareigūnams efektyviam profesinės veiklos vykdymui.

Policijos pareigūnai asmeniškai puoselėja pilietiškumą dalyvaudami komisariato renginiuose, mokymuose bei tikslinių policinių – prevencinių priemonių organizavime ir vykdyme, skirtų teisės pažeidimams atskleisti ir užkardyti. Paminėti būdai ne tik suteikia policijos papildomų žinių, bet ir prisideda prie visuomenės saugumo užtikrinimo, o tai yra pagrindinė pilietiškumo paskirtis ir tikslas.

Suvokimą, kad policijos pareigūno veiklos pagrindas yra visuomenės saugumo užtikrinimas, stiprina ir vidiniai veiksniai, nulėmę šios profesijos pasirinkimą. Policijos pareigūnai, dalyvavę anketinėje apklausoje, šios profesijos pasirinkimą grindžia atsakomybės lygiu, kompetencija, noru atlikti pilietinę pareigą bei rūpintis kitų gerove. Taigi, galima teigti, kad policijos pareigūnai šią profesiją pasirinko neatsitiktinai, o vykdydami profesines pareigas gali įgyvendinti savo pašaukimą. Kalbant apie išorinius veiksnius, lėmusius šios profesijos pasirinkimą, policijos pareigūnai įvardino darbo turinį kaip svarbiausią išorinį veiksnių. Galima daryti prielaidą, kad įdomus, dinamiškas darbas lemia didesnę motyvaciją bei lojalumą, o matomi teigiami pokyčiai lemia naujų prasmingų iniciatyvų atsiradimą.

Šis empirinis tyrimas parodė, kad didesnei pilietiškumo raiškai, atliekant profesines funkcijas, labiausiai trukdo:

- didelis darbo krūvis,
- vadovų elgsena ir pažiūros,
- asmeniniai įsitikinimai ir siekiai,
- policijos pareigūnams keliama aukšti reikalavimai,
- nuolatinis buvimas visuomenės akiratyje.

Kalbant apie pilietiškumą, nekyla abejonių, jog jis yra aktualus ne tik tarnybos metu. Tačiau, kaip parodė tyrimo rezultatai, tik nedidelė dalis policijos pareigūnų laisvalaikio dalyvauja įvairių organizacijų veikloje. Šis faktas gali būti sietinas su laiko stoka ar su pojūčiu, jog pilietiškumo demonstravimui visiškai pakanka tarnybinių funkcijų įgyvendinimo. Pastarąją mintį patvirtina ir faktas, kad policijos pareigūnų nuomone, galimybė padėti žmonėms yra pats svarbiausias veiksnys tarnaujant policijos sistemoje. Tai užtikrina pasitenkinimą atliekamu darbu bei padeda suprasti atliekamo darbo svarbą.

Policijos pareigūnai vykdydami savo veiklą vadovaujasi pagarbos piliečiams, atsakomybės, sąžiningumo, teisingumo bei nesavanaudiškumo principais, tačiau nemaža dalis pareigūnų tyrimo metu teigė, kad nesant griežto reglamentavimo, ne visuomet elgtųsi taip, kaip reikalauja tarnybiniai nuostatai.

Kalbant apie etines problemas, tokias kaip korupcija, viešųjų ir privačiųjų interesų konfliktai, šališkumas ir kt., paminėtina, kad su šiomis problemomis tenka susidurti tik nedidelei daliai pareigūnų dalyvavusių anketinėje apklausoje.

Galima teigti, kad policijos pareigūnų pilietiškumo raiška yra kompleksinis rezultatas, kurį sudaro: moralinių ir dorovinių policijos pareigūnų vertybių visuma, profesines veiklą reglamentuojantys principai, etikos principai. Paminėtina ir tai, jog prigimtinių vertybių puoselėjimas tęsiamas studijų metu, mokymų profesiniame kontekste bei dalyvaujant įvairių programų bei projektų kūrimo ir įgyvendinant juos. Pilietiškumo raiškai itin svarbus policijos

pareigūnų bendradarbiavimas su piliečiais, kuriant pasitikėjimo grįstus santykius bei kartu prisidedant prie visuomenės saugumo užtikrinimo.

Pilietiškumas ugdomas visą gyvenimą, pradedant savo profesinio pašaukimo suvokimu, tęsiant profesijos svarbos bei atsakomybės piliečiams ugdymą mokymosi įstaigose bei aktyviai dalyvaujant pilietiškoje iniciatyvoje esant policijos pareigūnu. Paminėtinas ir policijos vadovybės vaidmuo – policijos pareigūnų motyvavimas, pilietinių iniciatyvų palaikymas bei skatinimas yra svarbus aspektas siekiant didesnės pilietiško raiškos, stiprinančios piliečių pasitikėjimą policijos sistema. Pilietiško raiškos didinimui svarbi ir organizacinė kultūra, kuomet kolegos palaiko vieni kitus ir prisijungia prie pilietinių iniciatyvų, negalvodami apie finansinę naudą.

IŠVADOS

1. Pilietiškumas – tai teisinių, politinių bei moralinių bruožų turintis socialinis konstruktas, būdinas valstybės valdymo bei visuomenės saugumo užtikrinimui. Pilietiškumas – tai dialogas tarp valstybės ir piliečio, apibūdinantis jų santykį formuojant teisinius ir politinius saitus, palaikant tapatumo jausmą bei stiprinant bendruomeniškumo jausmą. Pilietiškumas gali būti tapatinamas su patriotizmu, meile bei ištikimybe tėvynei, tačiau tik aktyviai išreiškiant savo pilietines pozicijas bei dalyvaujant valstybės gyvenime, galima tikėtis tokios valstybės santvarkos, kurioje užtikrinamos lygios visų piliečių teisės bei laisvės, kuriami pasitikėjimu grįsti santykiai tarp valdžios atstovų ir piliečių bei siekiama bendrų tikslų.

2. Išnagrinėjus pareigūnų pilietiškumo raiškos teisinio reglamentavimo aspektą tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, nustatyta, kad pilietiškumo samprata nei tarptautinėse nei nacionalinėse teisės normose nėra įtvirtinta. Pagrindiniai tarptautiniai dokumentai, kuriuose reglamentuojamas pareigūnų pilietiškumas yra šie: Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Europos policininkų chartija ir Europos policijos etikos kodeksas. Nacionaliniai dokumentai, kuriuose reglamentuojamos prielaidos policijos pareigūnų pilietiškumui yra šie: Lietuvos Respublikos konstitucija, Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas, Lietuvos Respublikos policijos įstatymas bei Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodeksas. Atlikta šių dokumentų analizė rodo, kad pilietiškumas traktuojamas kaip būtina sąlyga teisinės demokratinės valstybės kūrimui, lygių teisių bei laisvių visiems piliečiams užtikrinimui, piliečių aktyvumo skatinimui. Policijos pareigūnai, vadovaudamiesi teisės aktais bei elgesio kodeksais, užtikrindami visuomenės saugumą, sudarydami visiems piliečiams sąlygas būti lygiateisiais piliečiais, demonstruoja pilietiško elgesio pavyzdį.

3. Siekiant, kad policijos pareigūnai, būtų pilietiško elgesio pavyzdžiai visuomenės narių tarpe, reikia užtikrinti, kad policijos sistemoje tarnautų asmenys, pasižymintys nepriekaištinga reputacija bei moralinių ir dorovinių vertybių sistema. Kaip prielaidą pilietiskai policijos pareigūnų veiklai galima traktuoti policijos veiklos principus, apibrėžiančius moralinių ir profesinių vertybių visumą. Pilietiškumo policijos pareigūnų veikloje raiška yra sudėtinga dėl skirtubių tarp policijos pareigūno ir eilinio piliečio, kadangi vadovaudamasis policijos veiklos principais, policijos pareigūnas neturi galimybės demonstruoti savo politinių pažiūrų bei nepriklausomai nuo jų, nešališkai tarnauti žmonėms ir teisėtai valdžiai. Policijos veiklos principų esmę sudaro yra visuomenėje priimtų elgesio ir moralės normų pagrindu sudaryti principai, skirti žmogaus teisių bei pagarbos kitų asmenų atžvilgiu užtikrinimui bei papildyti policijos veiklai būdingais aspektais, sudarančiais pagrindą pilietiško raiškai policijos pareigūnų veikloje.

Pilietinė pareigūnų veiklos raiška gali būti stebima ne tik tarnybinių užduočių atlikimo metu, bet ir dalyvaujant įvairių organizacijų, profesinių sąjungų veikloje, didinant profesionalumą bei motyvaciją, stiprinant lojalumą Lietuvos valstybei, informuojant visuomenės narius apie nusikalstamų veikų prevenciją bei didinant nepakantumą korupcijai. Pilietinė policijos pareigūnų veikla skatina visuomenės narių pasitikėjimo policijos sistema augimą bei užtikrina efektyvų bendradarbiavimą.

4. Atlikus policijos pareigūnų anketinę apklausą, prieita šių išvadų:

4.1. Pilietiškumo raiška atliekant profesines pareigas stebima vykdamas tokias veiklas, kaip patruliavimas viešose vietose, rengiant bei organizuojant programas bei projektus, šalinančius nusikaltimo priežastis bei sąlygas bei įgyvendinant antikorupcines priemones.

4.2. Pilietiškumas policijos pareigūnų elgesys demonstruojamas ne tik tarnybos metu, bet ir laisvalaikio, dalyvaujant komisariato organizuojamuose renginiuose bei mokymuose. Vykdydami šias veiklas pareigūnai prisideda prie ne tik prie asmeninio pilietiškumo puoselėjimo, tačiau ir prie didesnio visuomenės saugumo. Paminėtina tai, kad pilietiškumo demonstravimas ne tarnybos metu prisideda prie pasitikėjimo policijos pareigūnų moralinių ir dorovinių vertybių sistema, tačiau tuo pačiu dar labiau padidina jiems keliamus reikalavimus.

4.2. Tyrimo metu nustatyti aspektai, lemiantys neaktyvią pilietiškumo raišką – paminėtini tokie kaip didelis darbo krūvis, neadekvatus darbo užmokestis. Vadinasi, galima daryti prielaidą, kad pilietiško elgesio apraiškų būtų daugiau, jei policijos pareigūnai turėtų mažesnę darbo krūvį ar gautų didesnę darbo užmokestį.

4.3. Pilietiškumo raiška gali būti vertinama ir analizuojant policijos pareigūnų profesijos pasirinkimą – pagrindiniai veiksniai nulėmę tokį sprendimą yra noras atlikti pilietinę pareigą ir rūpintis kitų gerove.

4.4. Subjektyvią pilietiškumo raišką policijos pareigūnų veikloje lemia ir asmeniniai įsitikinimai bei siekiai, kurių įtaka gali būti traktuojama dvejopai: asmeniniai įsitikinimai bei siekiai gali lemti pilietiškumo raišką ir teigiamo pavyzdžio demonstravimą kolegoms. Tačiau. Galimas ir atvirkštinis variantas, kad asmeniniai įsitikinimai ir siekiai yra nukreipti į profesinių tikslų siekimą ar karjeros galimybes, o pilietiškumas demonstruojamas kaip priemonė šiems tikslams pasiekti.

4.5. Apibendrinant, policijos pareigūnai pilietiską elgesį demonstruoja laikydamiesi policijos veiklos principų bei etikos reikalavimų, tokiu būdu prisidedami prie visuomenės saugumo užtikrinimo, stiprindami piliečių pasitikėjimą bei kurdami teisinę demokratinę valstybę, kurioje visiems piliečiams užtikrinamos lygios laisvės ir teisės.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. 2023 m. policijos veiklos apžvalga. Lietuvos policija, žiūrėta 2024 m. vasario mėn. 24 d., <https://policija.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/Fp9JkWAyDg.pdf>.
2. Adamonienė, Rūta. *Statutinių tarnybų vadyba*, Vilnius: MRU, 2015.
3. Aleknavičiūtė, Eglė. „Ar didesnė gyventojų su aukštuoju išsilavinimu dalis lemia didesnę šalies ekonominę gerovę?“, *Lietuvos ekonominės konvergencijos ir darbo rinkos iššūkiai*. Teminių straipsnių serija. 31(2020): 152 - 161.
4. Aleknavičiūtė, Ingrida, Paurienė, Giedrė. „Policijos pareigūnų veiklos teisinio reglamentavimo etinis aspektas“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 30(2022):19-34.
5. Bartninkas, Saulius. „Platoniškoji nuosaikumo politika ir šiuolaikinė pilietinė teorija“, *Problemos* 104(2023): 74 – 85.
6. Bilius, Mindaugas. *Policijos pareigūnų rengimo vadovėlis*. Mastaičiai: Lietuvos policijos mokykla, 2018.
7. Butavičiūtė, Toma, Ruibytė, Laima. „Piliečių pasitikėjimo policija veiksniai ir jų analizė“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 15(2015): 38 – 49.
8. Europos policininkų chartija. Vilnius: Rotas, 2001.
9. Europos policijos etikos kodeksas. Vilnius: Gilija, 2002.
10. „Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija“. Oficialus leidinys. Žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 21 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.
11. „Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija“. TAR. Žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 11 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.19841>.
12. Genys, Dainius. „Valstybės viduje: pilietinės savivokos galimybė ir pilietinio elgesio trajektorijos“, *Darbai ir dienos* 65 (2016): 207 – 243.
13. Genys, Dainius, Imbrasaitė, Jūratė. „Pilietinės saviraiškos ir valstybinio paternalizmo konfigūracijos COVID – 19 pandemijos laikotarpiu“. *Darbai ir dienos* 75(2021): 113 - 126.
14. Jones, Eric (2017). „The Evolution of Policing and a Return to Principles“, Stanford Institute for Economic Policy Research (SIEPR) Forum - April 21.
15. „Jungtinių tautų konvencija prieš korupciją“. TAR. Žiūrėta 2024 m. vasario mėn. 27 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.289015>.
16. Juodaitytė, Viktorija, Paurienė, Giedrė. „Policijos pareigūnų profesinės etikos principų laikymasis praktinėje veikloje“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 20(2018): 104 – 116.
17. Kalašnykas, Remigijus, Deviatnikovaitė, Ieva. „Kai kurių bendrųjų Europos Bendrijos teisės principų taikymo ypatumai administruojant viešąjį saugumą“, *Jurisprudencija* 4(94) (2007): 44 – 53.

18. Kaminskaitė, Aušra. „Pilietiškumo sklaida postmodernioje karinėje organizacijoje“, Seminaras „*Pilietiškumo samprata ir piliečių ugdymas demokratinėje visuomenėje*“. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, (2003):116 – 121.
19. Kavoliūnaitė – Ragauskienė, Eglė, Šedbaras, Tomas. *Korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymas*. Mokomoji medžiaga. Vilnius: STT, 2017.
20. Kazlauskaitė – Markelienė, Rolanda. „Organizacinio tapatumo veiksnys ugdant kariūnų pilietiškumą: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos atvejis“, *Pedagogika* 123(3) (2016): 23 – 35.
21. Kazlauskienė, Asta, Petkus, Artūras, Petkuvienė, Rūta, Šlapkauskas, Vytautas. *Teisės sociologija*. Vilnius: MRU, 2015.
22. Klikūnas, Paulius, Lombardero Chartuni, Dalia. „Skaidresnės policijos link: policijos imuniteto padaliniams 10 metų“. Žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 4 d., [https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/SKAIDRESN%C4%96S%20POLICIJOS%20LINK%20LT\(1\).pdf](https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/SKAIDRESN%C4%96S%20POLICIJOS%20LINK%20LT(1).pdf)
23. Klimaševskaja, Vanesa, Jesevičiūtė – Ufartienė, Laima. „Organizacinio pilietiškumo įtaka produktyviam darbuotojų įsitraukimui į organizacijos veiklas“. *Mokslas – Lietuvos ateitis* 14(2022): 1 – 6.
24. „Korupcijos prevencijos policijoje 2022 – 2024 metų veiksmų plano tikslas, uždaviniai, priemonės, vykdytojai, laukiami rezultatai, vertinimo kriterijai“. Žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 4 d. [https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/korupcijos-prevencija/Korupcijos%20prevencijos%20policijoje%202022%E2%80%932024%20m%20veiks%20m%C5%B3%20plano%20priedas%20\(suvestin%C4%97%20redakcija\).pdf](https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/korupcijos-prevencija/Korupcijos%20prevencijos%20policijoje%202022%E2%80%932024%20m%20veiks%20m%C5%B3%20plano%20priedas%20(suvestin%C4%97%20redakcija).pdf)
25. Krupavičius, Algis, Šarkutė, Ligita. *Kas ką gauna, kada ir kaip: partijų ir interesų grupių sąveika Europos demokratijose*. Monografija. Vilnius: MRU, 2021.
26. Lietuvos konstitucinė teisė. Vadovėlis. Vilnius: MRU, 2017.
27. Lietuvos Respublikos Konstitucija. TAR. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 4 d. <https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.47BB952431DA>.
28. „Lietuvos Respublikos Korupcijos prevencijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 26 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.289015>.
29. „Lietuvos Respublikos policijos įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 16 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111665/asr>.
30. „Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo nuostatų laikymosi ir kontrolės vykdymo policijos įstaigose tvarkos aprašas“. Žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 28 d. <https://policija.lrv.lt/uploads/policija/documents/files/korupcijos->

[prevencija/Viesuju%2Bir%2Bprivaciu%2Binteresu%2Bkontrol%C4%97s%2Bapra%C5%A1as.odt.pdf](#).

31. „Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas „Dėl Lietuvos policijos darbuotojų etikos ir antikorupcinio elgesio kodekso patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 18 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/dd657ca0f42011edb649a2a873fdbdfd?jfwid=>.
32. „Lietuvos Respublikos profesinių sąjungų įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 21 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2293/PTocCHJGQn>.
33. „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 9 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fae39102834511e89188e16a6495e98c>.
34. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl valstybės pažangos strategijos „Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ patvirtinimo“. TAR. Žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 9 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a8b03ef0a55511ee8172b53a675305ab?jfwid=1z7qrkybq>.
35. „Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 26 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41669/mcxECoyraX>.
36. Lukauskas, Domantas. „Naujasis korupcijos pasireiškimo tikimybės nustatymo modelis“. Žiūrėta 2024 m. kovo mėn. 26 d. <https://skaidrumoakademija.lt/wp-content/uploads/2022/11/STT-pristatymo-sablonas-SA-KPT-2022-11-15.pdf>.
37. Navickienė, Žaneta. „Pagarbos žmogui realizavimo raiška Lietuvos teisėjų veikloje“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 20(2018): 208 -222.
38. Navickienė, Žaneta. „Subjektai, dalyvaujantys Lietuvos teisėjų profesinės etikos vertinime“, *Jurisprudencija* 25(2)(2018): 357 –379.
39. Novikovas, Andrejus. „Esminiai Korupcijos prevencijos įstatymo pakeitimai ir teisinio reguliavimo naujovės“, *Lietuvos teisė 2021. Esminiai pokyčiai* (2021): 70 – 80.
40. „Pagrindinių teisių dėstymas policijos pareigūnams“. Policijos dėstytojų vadovas. Žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 16 d. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2013-fundamental-rights-based-police-training_lt.pdf.
41. Palidaukaitė, Jolanta. „Retrospektyvus žvilgsnis į etikos problemas Lietuvos valstybės tarnyboje: naujos problemos, jų turinys ar raiškos formos?“. *Politologija* 4(64)(2011): 39 – 73.
42. Palidaukaitė, Jolanta, Didžiulienė, Rasa. „Viešojo administravimo etikos aspektai Lietuvoje“. *Viešoji politika ir administravimas* 1(2002): 61 - 66.
43. Palidaukaitė, Jolanta „Viešojo administravimo profesinių vertybių teoriniai aspektai“, *Filosofija. Sociologija*, 1(2004): 33 – 38.

44. Patapas, Aleksandras, Labenskytė, Gitana. „Organizacinės kultūros ir vertybių tyrimas N apskrities valstybinėje mokesčių inspekcijoje“. *Viešoji politika ir administravimas* 10(4) (2011): 589 - 603.
45. Pikturnaitė, Ilvija, Kavolius, Robertas, Paužuolienė, Jurgita. „Jaunimo pilietiškumo raiška ir ją skatinantys veiksniai“. *Studijos – verslas – visuomenė: dabartis ir ateities įžvalgos* (2022): 168 – 175.
46. *Pilietiškumas ir pilietinė visuomenė*. Lyginamoji pilietiškumo sampratos analizė. Vilnius: Nevyriausybinų organizacijų informacijos ir paramos centras, 2012.
47. Plepytė – Davidavičienė, Giedrė. „Laimė ir pilietinis aktyvumas Lietuvoje“ *Sociologija. Mintis ir veiksmas* 2(47)(2020): 62 – 82.
48. Raipa, Alvydas. „Iššūkiai valstybės tarnybai naujojo viešojo valdymo kontekste“. *Viešoji politika ir administravimas* 13(4) (2014): 545 – 556.
49. Seniutienė, Danguolė, Ubartas, Linas. „Etikos principai apibrėžiantys vidaus reikalų sistemos veiklos pagrindus“, *Visuomenės saugumas ir darni plėtra: visuomenės saugumo aktualijos ir probleminiai klausimai*. Kaunas: MRU, 2017: 75-91.
50. Sinica, Vytautas. „Pilietinės tautos kūrimas: galimybės ir ribos“, *Logos* 87 (2016): 70-76.
51. Smetona, Marius „Patriotizmas lietuvių kalboje“, *Vilnius University Open Series* 2 (2021): 45–60.
52. „Spręskite patys“. LR Vidaus reikalų ministerijos leidinys. Žiūrėta 2023 m. spalio 8 d. http://www.3sektorius.lt/docs/Pilieciu_dalyvavimas_sprendimu_priemime_2013-01-15_15_09_47.pdf.
53. Stonkė, Eglė. „Pasitikėjimu grįstas viešasis valdymas: Skandinavijos regiono modelio dekonstrukcija“, *Regional Formation and Development Studies* 40(2) (2023): 146–156.
54. Stračinskienė, Laura. „Piliečių dalyvavimo galimybės priimant sprendimus vyriausybės ir savivaldos lygyje“. Iš *Kaip pažaboti korupciją*. Vilnius: Eugrimas, 2005: 3–33.
55. Strikaitė – Latušinskaja, Goda. „Automatizuoti administraciniai nurodymai Lietuvoje“, *Teisė* 125 (2022): 145–160.
56. Šakalinė, Eimantė, Ruškienė, Ilma, Jucevičienė, Živilė. *Jaunų žmonių įsitraukimas į piliečių dalyvavimo veiklas Klaipėdos mieste*. Mokslo studija. Klaipėda: KU, 2022.
57. Šarkutė, Ligita. „Piliečių į(si)traukimas į viešąjį valdymą Lietuvoje: šiaurinė žvaigždė ar?“. Tyrimo ataskaita. *Ateities įžvalgos* 2. Vilnius: LRS, 2023.
58. Šlapkauskas, Vytautas. „Socialinio gyvenimo paradigmos kaita kaip iššūkis viešojo saugumo politikai“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 20 (2018): 275 – 292.

59. „T-kit apie Europos pilietiškumą“. Žiūrėta 2023 m. rugsėjo 12 d. <https://pjp-eu.coe.int/documents/42128013/47261377/Tkit7.pdf/80046838-8154-489e-8e1c-51ddc0003bcb?t=1377276501000>.
60. Tumalavičius, Vladas. *Viešojo saugumo užtikrinimo teisiniai aspektai Lietuvoje: dabarties tendencijos ir procesai*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 2017.
61. Urmonas, Algimantas. „Socialiniai pokyčiai ir policijos subjektiškumas“, *Jurisprudencija*, 36(28)(2002): 13 – 24.
62. Vaidelytė, Eglė, Žilinskas, Gintaras, Rauleckas, Rimantas. „Piliečių įtraukties į viešąjį valdymą teorinės apibrėžtys“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka* 16 (2016): 253 – 268.
63. „Valstybės pažangos strategija „Lietuvos ateities vizija „Lietuva 2050“. Žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 14 d. [file:///Lietuvos+ateities+vizija+Lietuva+2050_nauja+redakcija+\(3\)-2.pdf](file:///Lietuvos+ateities+vizija+Lietuva+2050_nauja+redakcija+(3)-2.pdf).
64. „VAT praktikos, nagrinėjant bylas dėl tarnybinių ginčų, apibendrinimas (I dalis), LVAT biuletenis Nr. 24“. Lietuvos teismai. Žiūrėta 2024 m. sausio mėn. 9 d., http://portalas.vtd.lt/upload/Dokumentai/ISTAIGOMS/VTI%20su%20komentarais/Apibendrinimas_I_dalis.pdf.
65. Vileikienė, Eglė. Gyventojų nuomonė apie teisėsaugos institucijas ir viešojo saugumo situacijos vertinimas. Vilnius: VRM, 2022.
66. Vilkelis, Gintautas. „Valstybės tarnybos teisinio reguliavimo aktualūs pokyčiai ir plėtros kryptys 2021 m.“, *Lietuvos Teisė 2021: Esminiai Pokyčiai* (2021): 20-29.
67. Visockas, Evaldas. „Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis Lietuvoje“, *Teisės problemos* 2(92)(2016): 88 – 116.
68. „Visuotinė žmogaus teisių deklaracija“. TAR. Žiūrėta 2023 m. lapkričio mėn. 11 d. <https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.278385>.
69. Zuzevičiūtė, Vaiva. „Citizenship and a young person: expected and unexpected aspects“, *Public Policy and Accounting* 2(6) (2022): 10 – 17.
70. Žilinskas, Dainius. „Kai kurie Lietuvos teisėsaugos institucijų bruožai ir veiklos principai“, *Jurisprudencija* 5(83)(2006): 48 - 55.

PRIEDAI

1 lentelė. Piliečių įsitraukimo nuostatos, apibrėžtos Lietuvos Respublikos teisės aktuose

Teisės aktas	Teisės akto nuostatos
LR Konstitucija	2 str. Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai. 4 str. Aukščiausią suverenią galią Tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus. 5 str. Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. 9 str. Svarbiausi Valstybės ir Tautos gyvenimo klausimai sprendžiami referendumu 33 str. Piliečiams laiduojama teisė kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskųsti jų sprendimus. Draudžiama persekioti už kritiką. Piliečiams laiduojama peticijos teisė, kurios įgyvendinimo tvarką nustato įstatymas. 35 str. Piliečiams laiduojama teisė laisvai vienytis į bendrijas, politines partijas ar asociacijas, jei šių tikslai ir veikla nėra priešingi Konstitucijai ir įstatymams. 68 str. Įstatymų leidybos iniciatyvos teisę turi taip pat Lietuvos Respublikos piliečiai. 50 tūkstančių piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą, ir jį Seimas privalo svarstyti.
LR vietos savivaldos įstatymas	4 str. 9 d. (...) Savivaldybės informuoja vietos gyventojus apie savo veiklą, sprendimų projektus, priimtus sprendimus ir sudaro sąlygas vietos gyventojams tiesiogiai dalyvauti planuojant ir įgyvendinant savivaldybės sprendimus; 4 str. 12 d. (...) Savivaldybės gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus (...); 36 str. (...) Savivaldybė sudaro sąlygas vietos gyventojams dalyvauti tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus: 1) informuodama vietos gyventojus; 2) konsultuodamasi su vietos gyventojais; 3) vertindama ir viešindama konsultavimosi su vietos gyventojais rezultatus; 4) įtraukdama vietos gyventojus į sprendimų priėmimą.
LR piliečių įstatymų leidybos iniciatyvos įstatymas	2 str. 1 d. 50 tūkstančių LR piliečių, turinčių rinkimų teisę, gali teikti Seimui įstatymo projektą ir jį Seimas privalo svarstyti. 2 str. 2 d. Ne mažiau kaip 300 tūkstančių rinkėjų turi teisę teikti Seimui sumanymą keisti ar papildyti Lietuvos Respublikos Konstituciją. 21 str. (...) Iniciatorių atstovai turi teisę dalyvauti ir pasakyti savo nuomonę Seime visų iniciatyvos projekto pateikimo, svarstymo ir priėmimo stadijų metu.
LR susirinkimų įstatymas	1 str. 1 d. (...) teisės rinktis be ginklo į taikius susirinkimus užtikrinimo sąlygas ir valstybės bei visuomenės saugumo, viešosios tvarkos, žmonių sveikatos ir teisės aktuose įtvirtintų dorovės principų, kitų asmens teisių ir laisvių apsaugos tvarką organizuojant susirinkimus ar vykdant pavienio asmens akciją, taip pat atsakomybę už šio įstatymo pažeidimus. Asmenų teisė ir laisvė rinktis be ginklo į taikius susirinkimus ar vykdyti pavienio asmens akciją gali būti laikinai apribojama įvedus karo ar nepaprastąją padėtį. 3 str. (...) susirinkimą ar pavienio asmens akciją gali organizuoti: 1) sukakę 18 metų veiksnius Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos valstybių narių piliečiai; 2) užsieniečiai, turintys įstatymų nustatyta tvarka gautą leidimą nuolat gyventi Lietuvos Respublikoje; 3) Lietuvos Respublikoje registruoti ir veikiantys juridiniai asmenys.
LR teisėkūros pagrindų įstatymas	7 str. Konsultavimasis su visuomene. 1. Konsultavimosi su visuomene tikslas – užtikrinti teisėkūros atvirumą, skaidrumą, sužinoti visuomenės nuomonę apie teisinio reguliavimo problemas ir jų sprendimo būdus, sudaryti visuomenei galimybę daryti įtaką teisės akto projekto turiniui (...). 2. Su visuomene turi būti konsultuojamasi laiku ir dėl esminių klausimų (konsultavimosi efektyvumas), taip pat tiek, kiek yra būtina (konsultavimosi proporcingumas). 3. Konsultavimosi su visuomene būdus ir rezultatų įforminimo būdus pasirenka konsultavimasi su visuomene inicijuojantys subjektai. Informacija apie konsultavimosi su visuomene rezultatus turi būti teikiama teisės aktą priimančiam subjektui ir skelbiama viešai Teisės aktų informacinėje sistemoje.
LR nevyriausybinių organizacijų plėtros įstatymas	5 str. (...) 1. Valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų bendradarbiavimas su nevyriausybėmis organizacijomis įgyvendinamas: 1) teikiant informaciją apie valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų planuojamas veiklos ir bendradarbiavimo kryptis, siekiant jas derinti su konkrečioje srityje dirbančiomis nevyriausybėmis organizacijomis; 2) konsultuojantis su nevyriausybėmis organizacijomis ir prireikus kuriant bendras darbo grupes konkrečioms klausimams spręsti; 3) finansuojant nevyriausybinių organizacijų programas, projektus ir iniciatyvas. 2. Valstybės ir savivaldybių institucijos ir įstaigos, gavusios nevyriausybinių organizacijų prašymą raštu derinti rengiamus teisės aktų projektus, privalo konsultuotis su prašymą pateikusia organizacija Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka.

Šaltinis: Šakalinė, Ruškienė, Jucevičienė, 2022, p. 14 - 15

Etikos principų atspindėjimas teisės aktuose

Nr.	Principas	Tyrimo metu išskirti straipsniai „Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatyme“	Tyrimo metu išskirti straipsniai „Lietuvos Respublikos policijos įstatyme“
1.	Pagarbos žmogui ir valstybei principas.	17 straipsnis; 21 straipsnio, 1 dalies, 1 punktas.	4 straipsnio 1 dalis; 5 straipsnio 1 dalies 1 punktas ir 2 punktas; 25 straipsnio, 1 dalis; 25 straipsnio 1 dalies, 5 punktas.
2.	Teisingumo principas.	21 straipsnio 1 dalies 2 punktas.	5 straipsnio 1 dalis; 6 straipsnis; 21 straipsnis; 22 straipsnis; 23 straipsnis; 24 straipsnis; 25 straipsnis; 15 straipsnis.
3.	Atsakomybės principas.	9 straipsnis; 38 straipsnis; 39 straipsnis; 42 straipsnis.	7 straipsnis.
4.	Lojalumo principas.	8 straipsnio 1 dalies 4 punktas; 10 straipsnis.	-
5.	Nesavanaudiškumo principas.	40 straipsnio 2 dalies, 2 punktas.	20 straipsnio 4 dalis.
6.	Sąžiningumo principas.	17 straipsnis; 21 straipsnis; 22 straipsnis; 23 straipsnis; 25 straipsnis; 35 straipsnis.	4 straipsnis; 5 straipsnis; 6 straipsnis; 21 straipsnis; 22 straipsnis; 25 straipsnis.
7.	Nešališkumo principas.	24 straipsnio 7 punktas; 62 straipsnis.	-
8.	Padorumo principas.	17 straipsnis; 21 straipsnio 1 dalies 1 punktas; 24 straipsnio 8 punktas.	25 straipsnio 1 dalies 1 punktas ir 5 punktas; 27 straipsnis.
9.	Politinio neutralumo principas.	3 straipsnis; 24 straipsnio 6 punktas.	4 straipsnio 2 dalis.
10.	Pavyzdingumo principas.	9 straipsnis; 20 straipsnis; 63 straipsnis.	20 straipsnio 4 dalis.
11.	Viešumo ir skaidrumo principas.	24 straipsnio 1 punktas ir 6 punktas; 3 straipsnio 1 dalies 4 punktas.	4 straipsnio 2 dalis; 7 straipsnis.

Šaltinis: Aleknavičiūtė, Paurienė, 2022, p. 29

ANOTACIJA

Kniukšta A. Pilietiškumas pareigūno veikloje. Praktiniai ir etiniai aspektai. Magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė – Vaiva Zuzevičiūtė. Kaunas. Mykolo Romerio Universitetas Viešojo saugumo akademija, 2024 m.

Magistro baigiamajame darbe atlikus mokslinės ir specialiosios literatūros bei teisės aktų analizę, susijusią su pilietiškumu pareigūnų veikloje, atlikta teorinė bei praktinė policijos pareigūnų pilietiškumo raiškos analizė.

Pirmoje darbo dalyje atskleistas pilietiškumo sampratos turinys, pareigūnų pilietiškumo teisinio reglamentavimo ypatumai tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose, apžvelgti policijos veiklos principai kaip pareigūnų pilietiškumo įgyvendinimo prielaida, statutinių pareigūnų profesinių sąjungų veiklos ypatumai, identifikuotos praktinės bei etinės pareigūnų pilietiškumo problemos.

Antroje darbo dalyje pateikiami empirinio tyrimo, kurio atlikimui buvo naudojama anketinė Lietuvos policijos pareigūnų apklausa, rezultatai ir apibendrinimas. Šio tyrimo tikslas - išanalizuoti praktinę bei etinę pareigūnų pilietiškumo raišką subjektyvioje pareigūnų perspektyvoje.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, parengtos remiantis mokslinės bei specialiosios literatūros analize bei empirinio tyrimo duomenimis.

ANNOTATION

Kniukšta A. Citizenship regarding activities of police officers. Practical and ethical aspects. Master's thesis. Supervisor - Vaiva Zuzevičiūtė. Kaunas. Mykolas Romeris University Public Security Academy, 2024.

After the analysis of scientific literature and legal acts related to citizenship in the activities of officers, a theoretical and practical analysis was conducted regarding the expression of citizenship of police officers work.

In the first part of the present paper, the content of the concept of citizenship was presented and the peculiarities of the legal regulation of officers' citizenship in international and national legal acts were presented. Furthermore, the principles of police activity as a prerequisite for the implementation of officers' citizenship were reviewed, the peculiarities of the activities of statutory officers' trade unions were presented, and practical and ethical problems of officers' citizenship were identified.

The second part of the paper focused on the results and summary of the empirical research, which was conducted using a survey of Lithuanian police officers. The purpose of this study was to analyze the practical and ethical expression of citizenship in the subjective perspective of officers.

Finally, conclusions are presented based on the analysis of scientific and specialised literature, and empirical research data.

SANTRAUKA

Kniukšta A. Pilietiškumas pareigūno veikloje. Praktiniai ir etiniai aspektai. Magistro baigiamasis darbas. Darbo vadovė – Vaiva Zuzevičiūtė. Kaunas. Mykolo Romerio Universitetas Viešojo saugumo akademija, 2024 m.

Pareigūnų veikla gali būti traktuojama kaip tarnybinių pareigų atlikimas, tarnaujant visuomenės interesams ir atliekant tarpinės grandies tarp piliečių ir valdžios atstovų, vaidmenį. Kiekvienos valstybės tikslas yra turėti tokią policiją, kuri efektyviai atliktų jai priklausančias užduotis, jos veikla būtų skaidri ir ja pasitikėtų visuomenės nariai. Nepaisant to, jog pareigūnai yra traktuojami kaip pilietiško asmenų pavyzdžiai, pareigūnų veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose bei veiklos principuose, nėra tiesiogiai, vartojant būtent šią sąvoką, numatytų konkrečių įpareigojimų, kuriais vadovaujantis pareigūnai galėtų prisidėti prie pilietiško vystymo bei propagavimo visuomenėje ir savo pačių profesinės ar asmeninės veiklos atžvilgiu. Todėl pareigūnų pilietišumą galima įvardinti kaip visus veiklos principus apimančią pagrindą.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti praktinius bei etinius pilietiško aspektus pareigūno veikloje. Tikslui pasiekti buvo iškelti šie uždaviniai: atskleisti pilietiško sampratos turinį, išnagrinėti pareigūnų pilietiško raiškos teisinio reglamentavimo aspektą tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose, atskleisti pareigūnų veiklos ypatumus pilietiško aspektu, išanalizuoti praktinę bei etinę pareigūnų pilietiško raišką subjektyvioje pareigūnų perspektyvoje. Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, kurios metu buvo išanalizuotas pilietiško sampratos turinys, pareigūnų pilietiško teisinio reglamentavimo ypatumai tarptautiniuose bei nacionaliniuose teisės aktuose, apžvelgti policijos veiklos principai kaip pareigūnų pilietiško įgyvendinimo prielaida, statutinių pareigūnų profesinių sąjungų veiklos ypatumai, identifikuotos praktinės bei etinės pareigūnų pilietiško problemos; anketinė apklausa, kurios dėka atskleista praktinė bei etinė pareigūnų pilietiško raiška subjektyvioje pareigūnų perspektyvoje. Tyrimo metu išsiaiškinta, kad policijos pareigūnai pilietiską elgesį demonstruoja laikydamiesi policijos veiklos principų bei etikos reikalavimų, tokiu būdu prisideddami prie visuomenės saugumo užtikrinimo, stiprindami piliečių pasitikėjimą bei kurdami teisinę demokratine valstybę, kurioje visiems piliečiams užtikrinamos lygios laisvės ir teisės.

Raktiniai žodžiai: pilietiškumas, žmogaus teisės ir laisvės, moralinės vertybės, profesinė etika.

SUMMARY

Kniukšta A. Citizenship regarding activities of police officers. Practical and ethical aspects. Master's thesis. Supervisor - Vaiva Zuzevičiūtė. Kaunas. Mykolas Romeris University Public Security Academy, 2024.

The activities of officers can be treated as the performance of officers' duties, serving public interests and playing the role of an intermediate link between citizens and government representatives. The goal of every state is to have a police force that (1) effectively performs its tasks, (2) its activities are transparent, and (3) members of society trust them. Despite the fact that officials are treated as good examples of citizens, the legal acts and operating principles governing the activities of officers do not directly provide specific obligations by which officers could contribute to the development and promotion of citizenship in society and also their own professional or personal performance. Therefore, the citizenship of officers can be identified as the basis covering all operational principles.

The purpose of the research was to analyze the practical and ethical aspects of citizenship in the activities of officers' work. In order to achieve it, the following tasks were set: (1) to reveal the content of the concept of citizenship, (2) to examine the aspect of legal regulation of the expression of citizenship of officers in international and national legal acts, (3) to reveal the peculiarities of the activities of officers from the aspect of citizenship, and (4) to analyze the practical and ethical expression of citizenship of officers from their subjective perspective.

Research methods: (1) the analysis of scientific literature which focused on of the content of the concept of citizenship and the peculiarities of the legal regulation of the citizenship of officers in international and national legal; the principles of police activity were reviewed as a prerequisite for the implementation of the citizenship of officers; the peculiarities of the activities of the statutory officers' trade unions, the practical and ethical problems of the citizenship of officers were identified; (2) a questionnaire survey, which revealed the practical and ethical expression of the officers' citizenship in the officers' subjective perspective.

During the investigation, it was found that police officers demonstrate civil behaviour in compliance with the principles of police activity and ethical requirements, as a result contributing to ensuring public safety, strengthening the trust of citizens and creating a legal democratic state in which freedom and equal rights are guaranteed to all citizens.

Keywords: citizenship, human rights and freedom, moral values, professional ethics.